

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ευρωπαϊκού Δικαίου και Πολιτικών

Επιβλέπων Καθηγητής- Κωνσταντίνος Στεφάνου

«Η Διεθνής Διάσταση της Ενεργειακής Πολιτικής της ΕΕ. Η
Αναζήτηση της Ενεργειακής Ασφάλειας»

Σύνταξη:

Κυριακίδης Μιχαήλ Α.Μ. 1205 Μ.049

Αθήνα 30/11/2007

«Η Διεθνής Διάσταση της Ενεργειακής Πολιτικής της ΕΕ. Η Αναζήτηση της Ενεργειακής Ασφάλειας»

Κυριακίδης Μιχαήλ AM 1205 M 049

Περιεχόμενα

Πρόλογος

Εισαγωγή

- ι. Εννοιολογικός προσδιορισμός
- ιι. Ο ρόλος της ενέργειας στη σύγχρονη οικονομία και πολιτική

Μέρος 1. Η ενεργειακή εξάρτηση της ευρωπαϊκής οικονομίας

- 1.1 Παγκόσμια αποθέματα ορυκτών καυσίμων
- 1.2 Ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ και οι αναπτυξιακές της ανάγκες
- 1.3 Περιπτωσιολογική Μελέτη 1: Διένεξη Ρωσίας- Ουκρανίας στο ζήτημα της τιμής του φυσικού αερίου. Επιπτώσεις στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ και ο ρόλος των χωρών διέλευσης
- 1.4 Περιπτωσιολογική Μελέτη 2: Διεθνείς τιμές πετρελαίου: Quis Culpa? Θεωρίες Συνομοσίας ή Δομική Αδυναμία

Μέρος 2. Η ΕΕ στην αναζήτηση της ενεργειακής ασφάλειας

- 2.1 Προτάσεις της Επιτροπής για την ενίσχυση ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ
- 2.2 Πολιτικό κόστος ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ
- 2.3 Περιπτωσιολογική Μελέτη: Ενεργειακή ασφάλεια vs. διπλωματίας των αγωγών. Η περίπτωση του North Stream

Συμπεράσματα

Περιεχόμενα

Abbreviations and Acronyms.....	5
Πρόλογος	6
Εισαγωγή	
ι. Εννοιολογικός προσδιορισμός	
α. Ενέργεια	9
β. Ενεργειακή Πολιτική.....	10
γ. Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Πολιτική (ΕΕΠ).....	11
δ. Διεθνής Διάσταση της ΕΕΠ.....	12
ε. Ενεργειακή Ασφάλεια.....	13
ιι. Ο ρόλος της ενέργειας στη σύγχρονη οικονομία και πολιτική	
α. Ενέργεια ως κίνητρο της οικονομίας.....	14
β. Μέγεθος της παγκόσμιας ενεργειακής εξάρτησης.....	15
Μέρος 1. Η ενεργειακή εξάρτηση της ευρωπαϊκής οικονομίας	
1.1 Παγκόσμια αποθέματα ορυκτών καυσίμων	
1.1.1 Ανισοκατανομή του ορυκτού πλούτου.....	19
1.1.2 Παγκόσμια ζήτηση ενέργειας.....	22
1.1.3 Περιφερειακές τάσεις στη ζήτηση ενέργειας.....	27
1.2 Ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ και οι αναπτυξιακές της ανάγκες	
1.2.1 Κοινοτικοί ενεργειακοί πόροι.....	31
1.2.2 Ζήτηση ενέργειας στην ΕΕ.....	35
1.2.3 Ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ.....	38
1.3 Περιπτωσιολογική Μελέτη 1: Διένεξη Ρωσίας- Ουκρανίας στο ζήτημα της τιμής του φυσικού αερίου. Επιπτώσεις στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ και ο ρόλος των χωρών διέλευσης.....	42
1.4 Περιπτωσιολογική Μελέτη 2: Διεθνείς τιμές πετρελαίου: Quis Culpa? Θεωρίες Συνομοσίας ή Δομική Αδυναμία.....	52
Μέρος 2. Η ΕΕ στην αναζήτηση της ενεργειακής ασφάλειας	
2.1 Προτάσεις της Επιτροπής για ενίσχυση ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ	
2.1.1 Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ.....	57
2.1.2 Υφιστάμενες δράσεις της Επιτροπής στο πεδίο της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ.....	65
2.1.3 Η υπό διαμόρφωση κοινή εξωτερική ενεργειακή πολιτική της ΕΕ.....	74

2.2 Πολιτικό κόστος ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ	
2.2.1 Αλλαγή του διεθνούς παραδείγματος ενεργειακής ασφάλειας.....	80
2.2.2 Ανάγκη τολμηρών πολιτικών βημάτων για την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ.....	83
2.3 Περιπτωσιολογική Μελέτη: Ενεργειακή ασφάλεια vs. διπλωματίας των αγωγών. Η περίπτωση του North Stream.....	85
Συμπεράσματα.....	91
Βιβλιογραφία.....	94
Χάρτες.....	100

Abbreviations and Acronyms

Bcm- billion cubic metres
b/d- barrels per day
boe- barrels of oil equivalent
CDM- Clean Development Mechanism (under the Kyoto Protocol)
CDU- crude distillation unit
CNG- compressed natural gas
CO₂- carbon dioxide
E&P- exploration and production
FDI- foreign direct investment
FSU- former Soviet Union
GCC- Gulf Co-operation Council
GCV- Gross Calorific Value
GDP- gross domestic product
GHG- greenhouse gas
Gt- gigatonne (1 tonne x 10⁹)
GTL- gas-to-liquids
GW- gigawatt (1 watt x 10⁹)
GWh- gigawatt-hour
IEA- International Energy Agency
IMF- International Monetary Fund
kb/d- thousand barrels per day
kt- kilotonne
kW- kilowatt (1 watt X 1 000)
kWh- kilowatt-hour
LNG- liquefied natural gas
LPG- liquefied petroleum gas
mb/d- million barrels per day
Mbtu- million British thermal units
mcm- million cubic metres
Mt- million tonnes
Mtoe- million tonnes of oil equivalent
MW- megawatt (1 watt X 10⁶)
MWh- megawatt-hour
NGL- natural gas liquid
NOC- national oil company
OECD- Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEC- Organization of the Petroleum Exporting Countries
Ppm- parts per million
Tce- ton of coal equivalent
Tcf- thousand cubic feet
Tcm- trillion cubic metres or thousand cubic metres
TFC- total final consumption
TJ- Terajoule
Toe- tonne of oil equivalent
Tonne- metric ton
TPES- total primary energy supply
TWh- terawatt-hour
USGS- United States Geological Survey

Πρόλογος

“Safety and certainty in oil lie in variety and variety alone”
Winston Churchill¹

Το ζήτημα της αντιμετώπισης των ενεργειακών αναγκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναδεικνύεται σε μείζον οικονομικό αλλά και πολιτικό θέμα της γενικότερης πορείας της ενοποιητικής διαδικασίας. Δεδομένου του γεγονότος ότι τα ορυκτά καύσιμα που συγκεντρώνονται στο ευρωπαϊκό υπέδαφος δεν επαρκούν για τις καταναλωτικές και βιομηχανικές ανάγκες της ΕΕ, η σημερινή ευημερία της Ευρώπης αλλά και η μελλοντική ανάπτυξή της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την έγκυρη και επαρκή τροφοδοσία ενεργειακών πρώτων υλών. Αρχής γινομένης από τον τελευταίο πόλεμο στο Ιράκ, η ευρωπαϊκή οικονομία αντιμετωπίζει τις επιπτώσεις των συνεχώς αυξανόμενων τιμών υδρογονανθράκων², ενώ τα τελευταία χρόνια οι ευρωπαίοι καταναλωτές έχουν έρθει αντιμέτωποι με τον κίνδυνο μείωσης των τροφοδοτικών ροών του ρωσικού φυσικού αερίου λόγω της επιθετικής αλλαγής της ενεργειακής πολιτικής του Κρεμλίνου. Συνεπώς, η σημαντική εξάρτηση της Ευρώπης από τα ενεργειακά αποθέματα των τρίτων χωρών προσδιορίζει και την πολιτικοοικονομική «τρωτότητα» της απέναντι σ’ ένα ενδεχόμενο περιορισμό του εφοδιασμού ή την αύξηση των τιμών των υδρογονανθράκων, που μπορούν να προκύψουν από διεθνείς κρίσεις ή φυσικές καταστροφές.

Ανεξάρτητα, όμως, από τις παραπάνω παραδοχές, τα πρώτα βήματα για την εισαγωγή μιας ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής έγιναν μόλις δύο χρόνια πριν, στη συνάντηση αρχηγών ευρωπαϊκών κρατών και κυβερνήσεων στο άτυπο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Hampton Court τον Οκτώβριο του 2005, κατά διάρκεια της Βρετανικής προεδρίας³. Η εν λόγω απόφαση συγκεκριμενοποιήθηκε με την έκδοση της Πράσινης Βίβλου «Μια Ευρωπαϊκή Στρατηγική για Αειφόρο, Ανταγωνιστική και Ασφαλή Ενέργεια» τον Μάρτιο του 2006⁴, στην οποία παρουσιάστηκαν οι κύριοι προσανατολισμοί σχετικά με την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ για την προστασία του κλίματος και την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού.

Με έναυσμα την απόφαση του Συμβουλίου για τη δημιουργία μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής και μετά το πέρας της διαδικασίας διαβούλευσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε, τον Ιανουάριο του 2007, την πρώτη διεξοδική *δέσμη νομοθετικών προτάσεων* για τη χάραξη νέας ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής. Η εν λόγω πρωτοβουλία ονομάστηκε «Ενεργειακή Δέσμη- Ενέργεια για τον Μεταβαλλόμενο Κόσμο» (Energy Package- Energy for a Changing World), και ως κύριο σκοπό είχε την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας.

¹ Όπως αναφέρεται στο Yergin Daniel, “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, Volume 85 No. 2 (March/ April 2006): σελ. 69

² Όπως το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και ο άνθρακας

³ Informal Meeting of Heads of State or Government in Hampton Court, *British Presidency Portal*, <http://www.eu2005.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1107293391098&a=KArticle&aid=1119527321606>, 20/01/2007

⁴ Green Paper, “An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, COM (2006) 105 Final, Brussels 08/03/2006

Η πρώτη δέσμη νομοθετικών προτάσεων για την ενέργεια συζητήθηκε και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών στις 8- 9 Μαρτίου 2007, όταν και υιοθετήθηκε η *δέσμη νομοθετικών προτάσεων* για την Ενέργεια και Αλλαγή Περιβάλλοντος (Energy and Climate Change) και το διετές Πρόγραμμα Δράσης (Action Plan), με στόχο τη δημιουργία μιας Ενεργειακής Πολιτικής για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Energy Policy for Europe) έως το 2009⁵. Προς το παρόν, εκκρεμεί η έγκριση της νομοθετικής πρωτοβουλίας της Επιτροπής και του Συμβουλίου από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το Κοινοβούλιο, ωστόσο, δείχνει έμπρακτα το ενδιαφέρον του για ενεργειακά θέματα. Τέλος, στις 19 Σεπτεμβρίου 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε μια *τρίτη δέσμη νομοθετικών προτάσεων* με ονομασία «Η Ευρώπη ενεργοποιείται: μια πραγματική αγορά με ασφαλή εφοδιασμό» (Energising Europe: A real market with secure supply)⁶.

Σ' όλες τις προαναφερθείσες προτάσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις τονίζεται η ανάγκη για μια συνεκτική και αξιόπιστη *εξωτερική πολιτική*, καθώς η ΕΕ δεν μπορεί να στηριχθεί εξ ολοκλήρου στις εσωτερικούς της πόρους και να επιτύχει από μόνη τους στόχους της ενεργειακής της πολιτικής. Πρέπει να συνεργασθεί τόσο με τις ανεπτυγμένες όσο και με τις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και με τους καταναλωτές και παραγωγούς ενέργειας. Για το λόγο αυτό, η Ένωση καλείται να αναπτύξει αποτελεσματικούς μηχανισμούς εσωτερικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση κάθε κρίσης ενεργειακού εφοδιασμού και να χαράξει μια κοινή *εξωτερική ενεργειακή πολιτική*, ώστε να «μιλά με μια φωνή»⁷ με τις τρίτες χώρες.

Στην επιλογή της βιβλιογραφίας για την παρούσα εργασία ο γραφών ακολούθησε μια επαγωγική μέθοδο, ξεχωρίζοντάς της κατ' αρχάς σε δύο γενικές κατηγορίες των έντυπων και των ηλεκτρονικών πηγών. Στη συνέχεια, οι δύο προαναφερθείσες κατηγορίες συγκεκριμενοποιήθηκαν σε τρεις επιμέρους υποκατηγορίες, δηλαδή σε επίσημα έγγραφα, σε επιστημονικές μελέτες και σε άρθρα επικαιρότητας. Τέλος, η κάθε υποκατηγορία διασπάστηκε σε επιμέρους υποκατηγορίες.

Συγκεκριμένα, τα *επίσημα έγγραφα* χωρίζονται σε πρωτογενές και δευτερογενές πηγές του κοινοτικού δικαίου, σε ανακοινώσεις τύπου της ΕΚ, σε επίσημα έγγραφα των κρατών μελών και σε εκθέσεις των διεθνών οργανισμών, όπως αυτές της Διεθνούς Υπηρεσίας Ενέργειας ή του ΟΠΕΚ. Οι *επιστημονικές μελέτες* χωρίζονται σε άρθρα στα επιστημονικά περιοδικά, σε μελέτες ανεξάρτητων ερευνητικών ινστιτούτων, σε μελέτες πολυεθνικών ενεργειακών εταιριών όπως η BP και Royal Dutch Shell. Τέλος, τα άρθρα επικαιρότητας που χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας επιλέχθηκαν από τις διεθνούς βεληνεκούς εκδόσεις, όπως το Oxford Institute for Energy Studies.

Η παρούσα διπλωματική εργασία θα ασχοληθεί με την ανάλυση της διεθνούς διάστασης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής και της συμβολής της στην

⁵ European Council 8/ 9 March 2007, Presidency Conclusions, 7224/1/07 REV 1, Brussels 2 May 2007, σελ. 16, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf, 17/10/2008

⁶ Energising Europe: A real market with secure supply, *Rapid Press Release*, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1361&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 25/09/2007

⁷ Green Paper, "An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", σελ. 17

αναζήτηση της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Θα αποτελείται από τρία μέρη, την εισαγωγή, το κύριο μέρος και τα συμπεράσματα.

Στην εισαγωγή, μετά από σύντομη αναφορά στους βασικούς όρους που εμφανίζονται στην παρούσα εργασία, θα αποπειραθεί ο προσδιορισμός της γενικότερης προβληματικής γύρω από την ενεργειακή κατανομή του σύγχρονου κόσμου και τη σημασία του έγκαιρου ενεργειακού εφοδιασμού για την εύρυθμη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας.

Ο κύριος κορμός της εργασίας θα αποτελείται από δύο μέρη. Στο Πρώτο Μέρος θα αναλυθεί η κατάσταση της Ευρώπης από την άποψη του ορυκτού ενεργειακού πλούτου και οι τρέχουσες και μελλοντικές ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ, βάσει των αναπτυξιακών προοπτικών της. Το πρώτο μέρος του κύριου κορμού της παρούσας εργασίας θα κλείσει με δύο περιπτωσιακές μελέτες, δηλαδή «Διένεξη Ρωσίας-Ουκρανίας στο ζήτημα της τιμής του φυσικού αερίου. Επιπτώσεις στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ και ο ρόλος των χωρών διέλευσης» και «Διεθνείς τιμές πετρελαίου: Quis Culpa? Θεωρίες συνομωσίας ή δομική αδυναμία».

Στο δεύτερο μέρος θα θιχτεί το ζήτημα της διαχρονικής εξέλιξης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, από τις Ιδρυτικές Συνθήκες έως σήμερα, καθώς και θα πραγματοποιηθεί μια σύντομη αναφορά στις σύγχρονες εξελίξεις γύρω από την ενέργεια και την ανάδειξή της σε ένα από τα κύρια ζητήματα της ενεργειακής ασφάλειας της Ένωσης. Θα τονιστεί η ανάγκη διαμόρφωση κοινής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής, καθώς και η ταυτόχρονη αδυναμία εξεύρεσης ενός κοινού εδάφους εκ μέρους των κρατών- μελών. Επιπλέον, θα αναλυθεί και η σημασία της ενέργειας στην σύγχρονη παγκόσμια οικονομία γενικότερα και στην ευρωπαϊκή οικονομία ειδικότερα. Εξάλλου, το ιδιάζον σύμπλεγμα των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων τόσο των κρατών που παράγουν όσο και αυτών που καταναλώνουν ενέργεια, καθώς και των διαμετακομιστικών κρατών, συνθέτει την προβληματική που απασχολεί έντονα ακαδημαϊκούς και πολιτικούς κύκλους της ΕΕ. Το δεύτερο μέρος του κύριου κορμού της παρούσας εργασίας θα κλείσει με τη περιπτωσιακή μελέτη «Ενεργειακή ασφάλεια vs. διπλωματίας των αγωγών. Η περίπτωση του North Stream»

Οι δύο βασικές θεωρητικές υποθέσεις της παρούσας εργασίας θα είναι *η εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των ενεργειών που αναλαμβάνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για να ξεπεραστεί το πρόβλημα της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ και, γενικότερα, κατά πόσο μπορεί να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη ενεργειακή τροφοδοσία του ανεπτυγμένου βιομηχανικά κόσμου, με κύρια έμφαση στην Ευρώπη, δεδομένου ότι οι μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη είναι, ταυτόχρονα, και οι πιο φτωχές σε ενεργειακά αποθέματα.*

Εισαγωγή

1. Εννοιολογικός προσδιορισμός

α. Ενέργεια

Κατ' αρχάς, θεωρείται σκόπιμη μια σύντομη αναφορά στους βασικούς όρους, οι οποίοι εμφανίζονται στην εν λόγω εργασία. Με τον όρο *ενέργεια*, από την πλευρά των θετικών επιστημών, εννοείται η ικανότητα να παράγεται έργο ή η δυνατότητα της ύλης να μετατρέπεται από μια κατάσταση σε άλλη. Σύμφωνα με τους Shepherd W. & Shepherd D. W., κάθε ύλη περικλείει μέσα της ενέργεια, αφού έχει δυνατότητα μετατροπής. Για παράδειγμα, τα περισσότερα υλικά καίγονται ή εξατμίζονται και η παραγόμενη θερμότητα μπορεί να τιθασευτεί στα πλαίσια μηχανικών ενεργειακών συστημάτων που παράγουν κίνηση έναντι κάποιας μορφής μηχανικής αντίστασης. Στις θετικές επιστήμες αναφέρονται τουλάχιστον δέκα τύποι πηγών παραγωγής ενέργειας, όπως η πυρηνική, οι υδρογονάνθρακες (ο άνθρακας, το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο), η γεωθερμική, η βιολογική/ χημική, η υδροηλεκτρική, η αιολική, η κυματική/ παλιρροιακή και η ηλιακή ενέργεια (οι τελευταίες ονομάζονται *Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας*)⁸.

Η ενέργεια, όμως, *per se* δεν είναι κάτι το συγκεκριμένο, για να γίνει αμέσως αντιληπτό, σε αντίθεση με την ύλη, η οποία είναι συμπαγής, έχει βάρος και καταλαμβάνει χώρο. Η ενέργεια, λοιπόν, λαμβάνει πολλές μορφές και μεταλλάσσεται συνέχεια, ενώ «βαδίζει» πλάι με την ύλη. Δηλαδή, η ύλη συγκροτεί τα υλικά σώματα, τα οποία μετακινούνται και διαμορφώνονται με την επίδραση της ενέργειας. Έτσι, το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ενέργειας είναι η παραγωγή έργου, ενώ της ύλης είναι η αδράνεια⁹. Συνεπώς, όλες οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στον πλανήτη μας, από τη δημιουργία του σύμπαντος¹⁰ μέχρι τη γέννηση του ανθρώπου, προϋποθέτουν την ενέργεια μετατροπής της ύλης από μια της κατάσταση σε άλλη¹¹. Με άλλα λόγια, όλα τα φαινόμενα της φύσης, δηλαδή αυτά που προϋποθέτουν τη μεταβολή ενός σώματος από μια κατάσταση σε μια άλλη, προκαλούν τη μετατροπή ενός κοινού μεταβαλλόμενου μεγέθους, αυτού της ενέργειας¹².

Έτσι, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι υδρογονάνθρακες αποτελούν την πεμπτουσία της σύγχρονης βιομηχανικής παραγωγής και του καταναλωτικού τρόπου ζωής, ως πηγή ενέργειας και ως πρώτη ύλη πολλαπλών χρήσεων¹³. Αναπόφευκτα,

⁸ Shepherd W. & Shepherd D. W., "Energy Studies", σελ. v-vi

⁹ "Νέα Εγκυκλοπαίδεια", τ.8, σελ. 438

¹⁰ Η θεωρία της γένεσης του σύμπαντος από ένα σχετικά μικρό όγκο ύλης, που εξερράγη (η λεγόμενη Big Bang Theory), αναπτύχθηκε για πρώτη φορά το 1927 από το Βέλγο αστρονόμο Ζωρζ-Ανρύ Λεμαίτρ (Georges-Henri Lemaître), ο οποίος υποστήριζε ότι το Σύμπαν αρχικά είχε τη μορφή ενός «συμπυκνωμένου κοσμικού αβγού», το οποίο εξερράγη και άρχισε να διαστέλλεται. Ονομάστηκε «Big Bang» το 1948 από τον ρωσοαμερικανό φυσικό Τζώρτζ Γκάμωφ (George Gamow), ο οποίος εξέτασε λεπτομερώς τις συνέπειες μιας τέτοιας έκρηξης. Στις ημέρες μας είναι ευρέως αποδεκτή από τους επιστημονικούς κύκλους

¹¹ "The Usborne Science Encyclopedia", σελ. 106

¹² "Νέα Εγκυκλοπαίδεια", τ.8, *Op Cit*, σελ. 438

¹³ Εκτός από τη χρήση του ως πολύ αποδοτικού και εύκολα μεταφερόμενου καυσίμου, το πετρέλαιο αποτελεί τη βάση των πλαστικών και τεχνητών ινών, της κατασκευής των χρωμάτων, των συνθετικών ελαστικών, των σαπουνιών, των φαρμάκων και πολλών άλλων προϊόντων, ενώ υπάρχει μεγάλη ζήτηση για τη χρήση πετρελαίου ως λιπαντικού σε μηχανές και άλλες συσκευές, όπως αναφέρεται στην «Εγκυκλοπαίδεια Grand Larousse », τ.8, σελ. 79

λοιπόν, η διαδικασία λήψης αποφάσεων όσον αφορά στα θέματα ενέργειας ξεφεύγει από τα στενά οικονομικά όρια και έχει μεγάλη πολιτική σημασία.

β. Ενεργειακή Πολιτική

Με τον όρο *ενεργειακή πολιτική* νοείται ο τρόπος με τον οποίο μια οντότητα (συνήθως κρατική) ρυθμίζει ζητήματα που έχουν να κάνουν με την ενέργεια και οικονομική ανάπτυξη, όπως η παραγωγή, η διανομή και η κατανάλωση ενέργειας. Η *εθνική ενεργειακή πολιτική* υλοποιείται βάσει ισχυόντων κανόνων δικαίου, οι οποίοι ρυθμίζουν θέματα όπως:

1. ενεργειακός σχεδιασμός, παραγωγή, μετάδοση και χρήση ενέργειας,
2. εμπορική χρήση ενέργειας,
3. βιομηχανική χρήση ενέργειας, όπως πρότυπα αποδοτικότητας (efficiency standards) και πρότυπα εκπομπών (emission standards),
4. οδηγίες για τις κρατικά ελεγχόμενες ενεργειακές εταιρείες, εγκαταστάσεις και οργανισμούς,
5. συμμετοχή, συντονισμός και δημιουργία κινήτρων για την έρευνα και εκμετάλλευση εγχώριων ορυκτών καυσίμων,
6. δημοσιονομικές πολιτικές, οι οποίες σχετίζονται με τα προϊόντα ενέργειας και υπηρεσίες (φορολογία, εξαιρέσεις, επιδοτήσεις κλπ.),
7. ενεργειακή ασφάλεια και μέτρα διεθνούς πολιτικής, όπως σύνταξη διεθνών συμβάσεων και συμμαχιών, γενικές συμφωνίες διεθνούς εμπορίου, ειδικές σχέσεις με πλούσια πετρελαιοπαραγωγά κράτη, περιλαμβανομένης της στρατιωτικής παρουσίας ή/ και κατοχής.

Συνήθως, το κυρίαρχο ζήτημα που καλείται να ρυθμίσει ενεργειακή πολιτική είναι ο κίνδυνος διαταραχής τροφοδοτικών ροών ή ζήτησης ενέργειας. Ωστόσο, σήμερα το θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος αναδεικνύεται εξίσου σημαντικό στην ημερήσια διάταξη της ενεργειακής πολιτικής των περισσότερων κρατών του κόσμου¹⁴.

Επιπρόσθετα, μια σειρά από γραφειοκρατικές αποφάσεις αποτελούν σημαντικό μέρος κάθε εθνικής ενεργειακής πολιτικής, όπως:

1. Ποιος είναι ο βαθμός της ενεργειακής επάρκειας του εν λόγω κράτους
2. Από πού θα προέλθουν οι μελλοντικές τροφοδοτικές ροές ενέργειας
3. Με ποιον τρόπο θα μοιραστεί η μελλοντική κατανάλωση ενέργειας (π.χ. μεταξύ τομέων της εγχώριας οικονομίας)
4. Ποιο ποσοστό του πληθυσμού θα θεωρηθεί ανεκτό να αντιμετωπίσει έλλειψη ενέργειας (energy poverty)
5. Ποιος είναι ο επιδιωκόμενος βαθμός έντασης ενέργειας (το ποσοστό της ενέργειας που καταναλώνεται σε σχέση με το ΑΕΠ)
6. Ποιες είναι οι προδιαγραφές ασφαλείας για την επίτευξη της αξιοπιστίας διανομής (distribution reliability)
7. Ποιες περιβαλλοντικές επιπτώσεις μπορούν να θεωρηθούν αποδεκτές και προβλέψιμες

¹⁴ Energy Policy, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_policy, 10/10/2007

8. Πως μπορεί να ενθαρρυνθεί η ένταξη του ενεργειακά αποδοτικού εξοπλισμού (energy efficient hardware), όπως τα υβριδικά οχήματα ή οικιακές συσκευές
9. Ποιοι μηχανισμοί δημοσιονομικής πολιτικής (φόροι, κίνητρα, βιομηχανικά πρότυπα κ.α.) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να προωθήσουν την εθνική ενεργειακή πολιτική¹⁵.

γ. Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Πολιτική

Λέγοντας, με τη σειρά της, *ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική* εννοούμε εκείνο το πλαίσιο κανόνων, το οποίο ρυθμίζει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στο κοινοτικό επίπεδο, για τα θέματα που έχουν να κάνουν με παραγωγή, διανομή και κατανάλωση ενέργειας. Η ενεργειακή πολιτική ασκείται μέσω παραγωγής νομοθεσίας, σύναψης διεθνών και περιφερειακών συμφωνιών, δημιουργίας φορολογικών και οικονομικών κινήτρων για την προσέλκυση επενδύσεων, έκδοσης κατευθυντήριων γραμμών για την εξοικονόμηση ενέργειας και χρήσης άλλων εργαλείων δημόσιας πολιτικής¹⁶.

Κατά τον Ν. Μούση, μια ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, «...ενώ σέβεται την αρχή της επικουρικότητας και την απαίτηση μιας βιώσιμης ανάπτυξης για την προστασία του περιβάλλοντος, ... επιδιώκει να επηρεάσει την παραγωγή και τη χρήση της ενέργειας για την εξασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης και της ευημερίας των πολιτών της Ένωσης. Στοχεύει, αφενός, στην καλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς ενεργειακών αγαθών και υπηρεσιών και, αφετέρου, στην εξασφάλιση των προμηθειών των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ενεργειακούς πόρους σχετικά φτηνούς και σίγουρους τόσο από στρατηγική όσο και από οικολογική πλευρά¹⁷».

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Ν. Μούση, η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ πρέπει να διακρίνεται σε δύο ξεχωριστές, αλλά ταυτόχρονα «ομόκεντρες» πτυχές, δηλαδή την εσωτερική αγορά ενέργειας και την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού. Αυτό προκύπτει από τη στενά αλληλεπιδρόμενη φύση της ενεργειακής πολιτικής, κάθε πτυχή της οποίας προϋποθέτει την παράλληλη ενεργοποίηση της άλλης. Έτσι, η ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού ενισχύει την αποδοτικότητα των μέτρων ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, ενώ η ολοκληρωμένη εσωτερική αγορά ενδυναμώνει την διαπραγματευτική ικανότητα της ΕΕ διεθνώς.

Η ανάπτυξη, όμως, μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής γνώρισε σημαντική καθυστέρηση και ανισότητα, έτσι ώστε να παρουσιάζεται ως αναποτελεσματική ή απλώς ανύπαρκτη. Αυτό ουσιαστικά προκύπτει από μια σύγκυση που υφίσταται μεταξύ των δύο πτυχών της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, δηλαδή αυτής της εσωτερικής αγοράς ενέργειας και της ασφάλειας προμηθειών. Είναι όντως γεγονός ότι η πρώτη γνώρισε σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια, ενώ η δεύτερη παραμένει ουσιαστικά ανύπαρκτη. Η διαδικασία απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας ξεκίνησε πριν από δέκα περίπου χρόνια, αλλά δεν έχει καθόλου ολοκληρωθεί.

Στην πράξη, ο αριθμός των πολιτών και των επιχειρήσεων της ΕΕ που στερούνται πραγματικής επιλογής προμηθευτή θεωρείται ακόμα υπέρμετρα μεγάλος. Ο κατακερματισμός των αγορών σε εθνικά σύνορα, ο υψηλός βαθμός καθετοποίησης

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Μούσης Ν., «Ευρωπαϊκή Ένωση» Δίκαιο- Οικονομία- Πολιτική», σελ. 414

και η υψηλή συγκέντρωση αγοράς αποτελούν τα αίτια της απουσίας μιας πραγματικής εσωτερικής αγοράς¹⁸. Όσον αφορά στην εξωτερική ενεργειακή πολιτική της ΕΕ, δεν προχώρησε ποτέ πέρα από την οργάνωση διάφορων χαλαρών διαδικασιών διαλόγου και μη δεσμευτικών συνεργασιών. Αποφασιστικά βήματα για την εισαγωγή μιας ενιαίας και ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, ανεξάρτητα από την όποια μακροχρόνια δραστηριοποίηση της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας, έγιναν μόλις δύο χρόνια πριν, κατά τη διάρκεια του άτυπου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Hampton Court στο Surrey της Μεγάλης Βρετανίας στις 27 Οκτωβρίου 2005¹⁹.

δ. Διεθνής Διάσταση της Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Πολιτικής

Όσον αφορά στη διεθνή διάσταση της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, αυτή καλείται πρωτίστως να εξασφαλίσει εκείνο το διμερές ή πολυμερές πλαίσιο, το οποίο να εγγυάται την εύρυθμη συνεργασία με τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη, κράτη διαμετακομιστές ενεργειακών πρώτων υλών, ενεργειακούς οργανισμούς και πετρελαϊκές εταιρίες, με απώτερο στόχο την εξασφάλιση απρόσκοπτης προμήθειας ενέργειας στην καταναλωτική και βιομηχανική αγορά της Ευρώπης. Ασκείται στο πλαίσιο της της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), η οποία εγκαθιδρύθηκε ως δεύτερος εκ των τριών πυλώνων της ΕΕ με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 και αποσαφηνίστηκε και διευρύνθηκε περαιτέρω με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999²⁰. Εξάλλου, όπως τόνισε ο N. Nugent, η ΚΕΠΠΑ αποτελεί τη συνέχεια της διακρατικής συνεργασίας των Κρατών- Μελών, η οποία ξεκίνησε για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1970²¹ με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία²² και είχε ένα μάλλον χαλαρό και εθελοντικό σχήμα. Με τις πολιτικές αλλαγές που επήλθαν την δεκαετία του 1990, στις τροποποιητικές Συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ η συνεργασία των Κρατών- Μελών στην εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας γνώρισε σημαντική πρόοδο, παραμένοντας όμως κατά βάση διακυβερνητική²³.

Οι δράσεις της Κοινότητας στο πεδίο των εξωτερικών ενεργειακών σχέσεων ασκούνται μέσω σύναψης ευρύτερων διεθνών συμφωνιών, όπως η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη (Energy Charter Treaty), το Πρωτόκολλο του Κιότο (Kyoto Protocol) και το μετά Κιότο καθεστώς (post- Kyoto regime). Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναλαμβάνει ενέργειες για την υιοθέτηση συμφωνιών-πλαισίων για την ενεργειακή απόδοση, την επέκταση του κανονιστικού της πλαισίου στα θέματα ενέργειας προς τα γειτονικά κράτη (όπως η Ενεργειακή Κοινότητα (Energy Community), η Πρωτοβουλία του Μπακού (Baku Initiative), η Ευρωμεσογειακή

¹⁸ Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου, COM(2007) 532 τελικό Βρυξέλλες, 19/09/2007, 2007/0199 (COD), σελ. 2, Βλ. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2007/com2007_0532el01.pdf, 22/11/2007

¹⁹ Informal Meeting of Heads of State or Government in Hampton Court, *British Presidency Portal*, <http://www.eu2005.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1107293391098&a=KArticle&aid=1119527321606>, 20/01/2007

²⁰ Common Foreign and Security Policy, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Common_Foreign_and_Security_Policy&printable=yes, 25/06/2007

²¹ ως απάντηση στην έκθεση Davington, αλλά και στην ακόμα πιο πρόσφατη απόπειρα πολιτικής συνεργασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας της δεκαετίας του 1950

²² η οποία εγκαθιδρύθηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987

²³ Nugent Neil, «Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση», σελ. 554- 558

ενεργειακή συνεργασία (Euromed energy cooperation), η Βαλτική Ενεργειακή Συνεργασία (Baltic Sea Region Energy Cooperation (Basrec)) και τη διαπραγμάτευση για το μελλοντικό σχήμα της εμπορίας των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα, την προώθηση της έρευνας για τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Οι προαναφερθείσες ενέργειες πλαισιώνονται με την ανάπτυξη διμερών σχέσεων της ΕΕ με τα τρίτα κράτη προμηθευτές και διαμετακομιστές ενέργειας²⁴. Για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής παρακολούθησης και συντονισμού των πρωτοβουλιών και διαδικασιών, για την ανταλλαγή πληροφοριών στην περίπτωση ξεσπάσματος διεθνών ενεργειακών κρίσεων, καθώς και για την ενίσχυση της διαπραγματευτικής ικανότητας της ΕΕ ενάντια στις απειλές κατά της ενεργειακής ασφάλειας, ένα δίκτυο ανταποκριτών ενέργειας (energy correspondents) εγκαθιδρύθηκε στις αρχές του 2007²⁵.

ε. Ενεργειακή Ασφάλεια

Η *ενεργειακή ασφάλεια*, τέλος, είναι μια ευρύτερη έννοια, η οποία περιλαμβάνει πολλές συνιστώσες που συνδέουν την ενέργεια, την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική ισχύς. Η αντίληψη της ενεργειακής ασφάλειας αλλάζει σύμφωνα με τη θέση, στην οποία βρίσκεται η υπό εξέταση οντότητα. Για παράδειγμα, η ενεργειακή ασφάλεια για τα ανεπτυγμένα κράτη (μεταξύ των οποίων είναι όλα τα κράτη- μέλη της ΕΕ), καθώς και για τους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις έντασης ενέργειας ουσιαστικά σημαίνει άφθονη και φτηνή ενέργεια. Αυτή είναι η λεγόμενη *Ασφάλεια Εφοδιασμού* (Security of Supply). Τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη, όμως, αντιλαμβάνονται την ενεργειακή ασφάλεια ως τη διασφάλιση των εσόδων και της ζήτησης (revenue and demand) ενέργειας. Σ' αυτήν την περίπτωση, είναι η *Ασφάλεια Ζήτησης* (Security of Demand). Οι πετρελαϊκές εταιρίες, με τη σειρά τους, θεωρούν την πρόσβαση σε νέα κοιτάσματα, την δυνατότητα να αναπτύσσουν νέα υποδομή και τη σταθερότητα στις επενδύσεις ως βασικά συστατικά της ενεργειακής ασφάλειας (Ασφάλεια Επένδυσης (Security of Investment)). Οι διαμορφωτές αποφάσεων (policy makers), τέλος, εστιάζουν την προσοχή τους στον κίνδυνο διακοπής των ενεργειακών προμηθειών (Ασφάλεια Διαμετακόμισης (Security of Transit)), καθώς και στην απειλή κατά των ενεργειακών υποδομών από τρομοκρατικά χτυπήματα, πολέμους ή φυσικές καταστροφές. Επίσης, οι πολιτικοί υπολογίζουν το μέγεθος των ορίων ασφαλείας, δηλαδή το μέγεθος της δυνατότητας υπέρβασης (excess capacity), των στρατηγικών αποθεμάτων και επάρκειας των υποδομών (infrastructure redundancy)²⁶.

Η *ασφάλεια του εφοδιασμού* (security of supply), υπό το πρίσμα των διαμορφωτών αποφάσεων της ΕΕ, μπορεί να οριστεί ως μια πολιτικοοικονομική κατάσταση, κατά την οποία οι απαραίτητες για την εύρυθμη λειτουργία της ευρωπαϊκής οικονομίας ποσότητες ενέργειας είναι διαθέσιμες με επάρκεια και σε χαμηλές τιμές. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Giacomo Luciani, η ασφάλεια εφοδιασμού έχει τουλάχιστον τρεις ξεχωριστές παραμέτρους:

²⁴ European Energy Policy, Wikipedia,

http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_policy_of_the_European_Union, 10/10/2007

²⁵ European Commission to launch EU Network of Energy Security Correspondents 10th May, EU Rapid Press Release,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/629&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 21/11/2007

²⁶ "The New Energy Security Paradigm", σελ..9

1. Κατ' αρχάς, σχετίζεται με τη φυσική διαθεσιμότητα, δηλαδή η ενέργεια πρέπει να βρίσκεται εκεί που χρειάζεται, για τον χρόνο που χρειάζεται και την ώρα που χρειάζεται.
2. Ωστόσο, υπάρχει και μια σχέση με συμβατικές υποχρεώσεις των μερών, σύμφωνα με τις οποίες καθορίζονται επακριβώς οι παράμετροι προσφοράς ενέργειας, όπως η ποσότητα και οι χρόνοι μεταφοράς, καθώς και οι ποινές για τυχόν παραβιάσεις. Οι συμβατικές υποχρεώσεις πρέπει να διαμορφώνονται με τρόπο διαφανή και να λαμβάνουν υπόψη τα συμφέροντα τόσο των παραγωγών και διαμετακομιστών υδρογονανθράκων, όσο και των καταναλωτών ενέργειας.
3. Τέλος, η ασφάλεια του εφοδιασμού επηρεάζεται και από τις διακυμάνσεις τιμών της ενέργειας, καθώς η ανεξέλεγκτη πορεία των τιμών «εξατμίζει» την έννοια της ασφάλειας του εφοδιασμού, παρ' όλο που σύμφωνα με την οικονομική θεωρία η ισορροπία τιμής- ζήτησης πάντοτε είναι επιτεύξιμη²⁷.

Τα προϊόντα ενέργειας είναι αγαθά ανελαστικής ζήτησης, τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα, εφόσον δεν υφίσταται κάποιο υποκατάστατο του πετρελαίου κίνησης, γι' αυτό και η ασφάλεια τιμής συγκαταλέγεται μεταξύ των παραμέτρων που επηρεάζουν άμεσα την ασφάλεια του εφοδιασμού. Η ενεργειακή ασφάλεια, λοιπόν, κατά το UNDP World Energy Assessment, μπορεί να προσδιοριστεί ως η διαθεσιμότητα της ενέργειας την οποιαδήποτε στιγμή σε οποιαδήποτε μορφή χρειαστεί, σε επαρκείς ποσότητες και σε λογικές ή χαμηλές τιμές²⁸.

ii. Ο ρόλος της ενέργειας στη σύγχρονη οικονομία και πολιτική

α. Ενέργεια ως η κινητήρια δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας

Η αξιοποίηση της δύναμης μετατροπής ενέργειας αναδείχθηκε διαχρονικά σε κεντρικό άξονα ανάπτυξης της διεθνούς οικονομίας, ενώ η δυνατότητα πρόσβασης στα αποθέματα ενέργειας παραμένει και σήμερα ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση της φτώχειας, για την διεύρυνση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, για την παροχή φωτός, θερμότητας και κίνησης και για την ενίσχυση του κράτους πρόνοιας. Στην πρώτη γραμμή, ωστόσο, της ωφελιμότητας για την παγκόσμια οικονομία βρίσκονται οι υδρογονάνθρακες, με τη χρήση των οποίων ικανοποιείται περισσότερο από 90% της παγκόσμιας ενεργειακής ζήτησης, καθώς το πετρέλαιο παραμένει η ηγέτιδα πηγή του παγκόσμιου ενεργειακού μείγματος (global energy mix)²⁹.

Η ενεργειακή επάρκεια είναι η βασικότερη προϋπόθεση για την λειτουργία μιας τεχνολογικά προηγμένης κοινωνίας. Η σύγχρονη οικονομία είναι εξαρτημένη από την προσφορά άφθονης και σχετικά φθηνής ενέργειας στις διάφορες μορφές της (π.χ. πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ηλεκτρισμός κλπ.). Η δε μεταφορά ενέργειας και η πρόσβαση σε αυτή για κατανάλωση μέσα από κεντρικά ελεγχόμενα δίκτυα (π.χ. ηλεκτρικά δίκτυα, αγωγοί φυσικού αερίου, δίκτυα ανεφοδιασμού πετρελαίου) καθιστά την εξάρτηση αυτή ακόμα πιο έντονη. Εάν το σύστημα διανομής ηλεκτρισμού πέσει, εάν η ροή του φυσικού αερίου σταματήσει, εάν οι παραδόσεις αργού πετρελαίου και διυλισμένων προϊόντων εμποδιστούν, τότε η βιομηχανικά

²⁷ Luciani G., σελ. 2

²⁸ “World Energy Assessment”, σελ.113

²⁹ “World Oil Outlook 2007”, σελ. 1

προηγμένη κοινωνία θα αντιμετωπίσει σοβαρό πρόβλημα λειτουργίας. Γι' αυτό η εξασφάλιση ενεργειακών πόρων και η ομαλή ροή ενέργειας μέσα από τα δίκτυα διανομής αποτελεί βασική προτεραιότητα των διαμορφωτών αποφάσεων στη σύγχρονη κοινωνία, ασχέτως πολιτικών και οικονομικών συστημάτων.

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με το ζήτημα της ασφάλειας εφοδιασμού της ευρωπαϊκής οικονομίας και νοικοκυριών. Η ενεργειακή ασφάλεια αναδεικνύεται σε μείζονος σημασίας πολιτικοοικονομικό ζήτημα της ΕΕ, όλα τα κράτη μέλη της οποίας -πλην της Δανίας³⁰- δεν είναι αυτάρκη στην ενέργεια. Η βασική, λοιπόν, επιδίωξη της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ δεν είναι άλλη από την εξασφάλιση της ενεργειακής επάρκειας της Ένωσης. Αναφέρεται κατ' αποκλειστικότητα στην ομαλή τροφοδοσία της ΕΕ με υδρογονάνθρακες και συγκεκριμένα με το εισαγόμενο πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Τα στερεά καύσιμα³¹, με τη σειρά τους, ενώ βρίσκονται σε σχετική επάρκεια στο υπέδαφος των κρατών-μελών της Ένωσης, προτιμούνται να μην χρησιμοποιούνται ευρέως για τεχνικούς και περιβαλλοντικούς λόγους. Συγκεκριμένα, η ποιότητα των στερεών καυσίμων είναι μεταβλητή, η παραγωγή τους είναι δαπανηρή, ενώ η χρήση τους είναι ιδιαίτερα ρυπογόνα.

Η σύγχρονη παγκόσμια αγορά ενέργειας είναι ένα πολύπλοκο σύστημα αλληλεπιδράσεων, που εμπλέκει εκτός από τους οικονομικούς, γεωγραφικούς και πληθυσμιακούς παράγοντες και τις πολιτικές παραμέτρους. Έτσι, τα κράτη, οι πετρελαϊκές εταιρείες και οι παραγωγοί των έντασης ενέργειας προϊόντων προσπαθούν να επιβάλουν τα αντικρουόμενα συμφέροντά τους έναντι των υπόλοιπων δρώντων της διεθνούς αγοράς ενέργειας, δημιουργώντας μια μόνιμη εστία έντασης και ανταγωνισμού. Η πολυπλοκότητα, λοιπόν, της κατάστασης στην αγορά ενέργειας απαιτεί από τους εθνικούς διαμορφωτές αποφάσεων να τηρούν μια ισορροπημένη και υπεύθυνη στάση απέναντι στην εσωτερική και διεθνή κοινότητα, λαμβάνοντας υπόψη τους μακροχρόνιους εθνικούς στρατηγικούς στόχους. Κατά πόσο, όμως, είναι δυνατή η σύζευξη των συμφερόντων των παραγωγών και των καταναλωτών ενέργειας και, ακόμη, κατά πόσο είναι ανεπτυγμένη η ενεργειακή στρατηγική των κυριότερων «παικτών» της διεθνούς σκηνής;

β. Το μέγεθος της ενεργειακής εξάρτησης της παγκόσμιας οικονομίας

Τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία δείχνουν εύγλωττα το μέγεθος της εξάρτησης της σύγχρονης τεχνολογικά προηγμένης κοινωνίας από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων. Έτσι, σύμφωνα με το "Key World Energy Statistics 2005" της International Energy Agency, από τη συνολική παγκόσμια πρωτογενή ενεργειακή κατανάλωση το 2003, η οποία ανερχόταν σε 7.287 εκ. τόνους ισοδύναμου πετρελαίου (Mtoe), το πετρέλαιο κάλυπτε 42,6% της συνολικής κατανάλωσης, το φυσικό αέριο 16,4% και ο άνθρακας 7,4%. Δηλαδή, οι υδρογονάνθρακες ήταν υπεύθυνοι για ποσότητα 66,4% της συνολικής παγκόσμιας πρωτογενούς ενεργειακής κατανάλωσης. Το έτος 1973, η συνολική παγκόσμια πρωτογενή ενεργειακή κατανάλωση ανερχόταν σε 4.606 Mtoe (δηλαδή, η παγκόσμια κατανάλωση έως το 2003 αυξήθηκε κατά 36,79%), με ποσοστό των υδρογονανθράκων που εκπροσωπούσε 74,5% της συνολικής ζήτησης, με το πετρέλαιο να καλύπτει 46,5%, το φυσικό αέριο 14,6% και ο άνθρακας 13,4%³².

³⁰ "Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007", σελ. 20, 22

³¹ δηλαδή άνθρακας, λιγνίτης, τύρφης και αργιλικός σχιστόλιθος (oil shale)

³² "Key World Energy Statistics 2005", σελ. 28

Εάν προσεγγίσουμε την ενεργειακή κατανάλωση μιας συγκεκριμένης ομάδας κρατών, για παράδειγμα των βιομηχανικά ανεπτυγμένων, τότε στα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ (Organization for Economic Cooperation and Development- OECD)³³ αναλογούσε το 2003 το 51,5% της παγκόσμιας κατανάλωσης ενέργειας (έναντι 61,7% το 1973). Από το προαναφερθέν ποσοστό, τα ευρωπαϊκά κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ ευθύνονται για 34,9% του συνόλου της ενεργειακής κατανάλωσης των κρατών- μελών του ΟΟΣΑ το 2003 (το 1973 το ποσοστό αυτό έφτανε 36,8%)³⁴. Τέλος, η παγκόσμια κατανάλωση ανά πηγή ενέργειας αναλύεται στο “Key World Energy Statistics 2005” ως εξής:

1. Το 2003 καταναλώθηκαν 3.108 Mtoe πετρελαίου (έναντι 2.141 Mtoe το 1973), από τους οποίους 57,8% χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες των μεταφορών, 19,9% της βιομηχανίας, 15,7% σε λοιπούς τομείς (γεωργία, ιδιωτικές και δημόσιες υπηρεσίες, νοικοκυριό κλπ.) και 6,6% σε μη ενεργειακή χρήση.
2. Το 2003 καταναλώθηκαν 1.192 Mtoe φυσικού αερίου (έναντι 671 Mtoe το 1973), από τους οποίους 49,5% αξιοποιήθηκε για τις ανάγκες των λοιπών τομέων (γεωργία, ιδιωτικές και δημόσιες υπηρεσίες, νοικοκυριό κλπ.), 45,3% της βιομηχανίας και 5,2% για τις μεταφορές.
3. Τέλος, την ίδια χρονιά καταναλώθηκαν 538 Mtoe άνθρακα, από τους οποίους 76,1% χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της βιομηχανίας, 20,05% σε λοιπούς τομείς (γεωργία, ιδιωτικές και δημόσιες υπηρεσίες, νοικοκυριό κλπ.), 2,4% σε μη ενεργειακή χρήση και 1% στις μεταφορές³⁵.

Στο μέλλον, ωστόσο, η κατάσταση αναμένεται να επιβαρυνθεί σημαντικά, ενώ όλες οι μελέτες που αναλύθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας συμφωνούν ότι τα ορυκτά καύσιμα (fossil fuels) θα παραμείνουν κυρίαρχη μορφή ενέργειας έως και το 2030. Έτσι, σύμφωνα με το Oil Outlook to 2025 του OPEC, κατά τη διάρκεια των επόμενων δύο δεκαετιών η ενεργειακή ζήτηση αναμένεται να αυξηθεί ραγδαία, ενώ το κύριο μέσο κορεσμού θα παραμένει οι υδρογονάνθρακες, με το πετρέλαιο να συνεχίζει να διατηρεί το βασικό του ρόλο στο παγκόσμιο ενεργειακό μίγμα. Από την άλλη, όμως, υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι τα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου είναι αρκετά για να ικανοποιήσουν αυτήν την αύξηση στη ζήτηση. Σύμφωνα, λοιπόν, με το OPEC Oil Outlook to 2025, η παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου θα αυξηθεί από 12 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα (mb/pd) σε 89 mb/pd από το 2002 ως το 2010³⁶, δηλαδή με μια ετήσια αύξηση της τάξεως των 1.5 mb/pd ή 1.8%. Κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας, η ζήτηση αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω κατά 17 mb/pd και θα φτάνει 106 mb/pd μέχρι το 2020, και κατόπιν θα προσθέσει και άλλα 9 mb/pd, για να καταλήξει στα 115 mb/pd μέχρι το 2025. Σχεδόν το 66% της αύξησης σε

³³ τα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ είναι Αυστρία, Βέλγιο, Καναδάς, Δανία, Γερμανία, Γαλλία, Ελλάδα, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία, Μ. Βρετανία, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Φινλανδία, Τσεχία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ουγγαρία, Μεξικό, Πολωνία και Ν. Κορέα

³⁴ “Key World Energy Statistics 2005”, *Op. Cit.*, σελ. 30- 31

³⁵ *Ibid.*, σελ. 32- 34

³⁶ ήδη τον Δεκέμβριο του 2005 η παγκόσμια προμήθεια αργού πετρελαίου πλησίαζε τα 73 mb/pd, όπως αναφέρεται στο “High Oil Prices- It’s the Fundamentals”, *Global Oil Report*, Centre for Global Energy Studies, Volume 18, Issue 5 (September- October 2007), σελ. 44

ζήτηση κατά τη διάρκεια της περιόδου 2002-25 προβλέπεται να προέλθει από αναπτυσσόμενες χώρες³⁷.

Σύμφωνα εξάλλου με το World Energy Outlook 2006 (WEO 2006) της Διεθνούς Υπηρεσίας Ενέργειας (International Energy Agency), η συνολική ζήτηση ενέργειας προβλέπεται να αυξηθεί πάνω από 50% μέχρι το 2030, με μια ετήσια αύξηση κατά μέσο όρο 1,6%. Πάνω από 70% της εν λόγω αύξησης θα προέλθει από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, με την Κίνα να «ηγείται» με σχεδόν 30%. Όσον αφορά στην τομεακή κατανομή της ζήτησης ενέργειας, σχεδόν η μισή αύξηση θα αντιστοιχίσει στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και το 1/5 στις μεταφορές, οι οποίες σχεδόν αποκλειστικά κινούνται με τη χρήση παραγώγων πετρελαίου³⁸.

Με άλλα λόγια η εξάρτηση της παγκόσμιας οικονομίας από τους υδρογονάνθρακες, και ιδιαίτερα από το πετρέλαιο, είναι σημαντική και αυξανόμενη, παρά τις όποιες προσπάθειες διαφοροποίησης διεθνούς ενεργειακού ισοζυγίου (global energy mix). Αυτό εξηγείται εν μέρει από την παράλληλη εντυπωσιακή άνοδο της οικονομικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων κρατών και εν μέρει από την αδυναμία προώθησης, σε ιδιαίτερα μεγάλη κλίμακα, εφαρμογών εναλλακτικών μορφών ενέργειας.

Παράλληλα, η παγκόσμια ζήτηση για ορυκτά καύσιμα συνεχίζει να αυξάνεται, έστω με σταθερό ρυθμό, ιδιαίτερα δε μετά από την είσοδο στο παγκόσμιο οικονομικό παρασκήνιο των αναπτυσσόμενων πληθυσμιακών «γιγάντων» όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία. Εξάλλου, η έκθεση του ΟΟΣΑ *“Energy’ The Next 50 Years”* προβλέπει ότι μέχρι το 2020 τα παγκόσμια καταναλωτικά και βιομηχανικά πρότυπα χρήσης υδρογονανθράκων δεν θα αλλάξουν ριζικά, συνεχίζοντας ένα ιδιότυπο «business as usual»³⁹.

Ωστόσο, σύμφωνα με τα τέσσερα επεξεργασμένα στο κείμενο σενάρια, όσο μεγαλύτεροι θα είναι οι ρυθμοί ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας, τόσο πιο γρήγορα η διεθνής επιστημονική και επιχειρηματική κοινότητα θα εφεύρει και θα αποδεχθεί νέες μορφές ενέργειας. Το χρονικό σημείο κλειδί στην αλλαγή των ενεργειακών προτύπων τοποθετείται, σύμφωνα με τη μελέτη, μετά το 2020, όταν ο παγκόσμιος πληθυσμός θα ξεπεράσει τους 2 δις. κατοίκους και η κλιματική αλλαγή θα είναι ιδιαίτερα αισθητή. Η ανάπτυξη νέων ενεργειακών τεχνολογιών και υποδομών θα σημάνει μια αλλαγή στα ενεργειακά πρότυπα, αλλά η κυριαρχία των υδρογονανθράκων προβλέπεται να συνεχιστεί και έως το 2050⁴⁰. Ένα από τα βασικά μειονεκτήματα της εν λόγω μελέτης έγκειται στο γεγονός ότι παραβλέπει τη δυνατότητα τόσο των διαταραχών ενεργειακών προμηθειών όσο και μείωσης-εξάντλησης ενεργειακών πρώτων υλών.

Μια από τις βασικές συνιστώσες για τον προσδιορισμό του μελλοντικού επιπέδου ζήτησης πετρελαίου είναι ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης. Ο ρυθμός αυτός, όμως, δεν μπορεί να υπολογιστεί με ακρίβεια, αφού βασίζεται περισσότερο σε προβλέψεις παρά στα γεγονότα. Έτσι, ίσως η σημαντικότερη αβεβαιότητα πέρα από την

³⁷ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, σελ. 1

³⁸ “World Energy Outlook 2006” Summary and Conclusions”, *Op Cit*, σελ. 1- 2

³⁹ Lahidji R., Michalski W. & Stevens B., “The Long- term Future for Energy: An Assessment of Key Trends and Challenges”, in *Energy’ The Next 50 Years*, σελ. 9- 10

⁴⁰ *Ibid.*, σελ. 10- 12

μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη του ΟΟΣΑ είναι η αύξηση παραγωγικότητας και ο βαθμός στον οποίο αυτή θα επηρεαστεί από την τεχνολογική πρόοδο και την περαιτέρω ανάπτυξη εμπορίου. Η μελέτη του ΟΠΕΚ προβλέπει το μέσο όρο αύξησης των οικονομιών του ΟΟΣΑ στο 2,5% το χρόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου 2003-2025. Για τις αναπτυσσόμενες χώρες, με χαμηλές βάσεις μετοχικών κεφαλαίων και ιδιαίτερη δυνατότητα τεχνολογικής αναβάθμισης (technological catch-up potential), τα ποσοστά αύξησης ΑΕΠ αναμένονται για να είναι υψηλότερα. Η αύξηση του πληθυσμού θα συμβάλει επίσης στην οικονομική ανάπτυξη, αν και με επιβραδυνόμενο ρυθμό, αφού τα ποσοστά γεννητικότητας αναμένονται να πέσουν⁴¹.

Πράγματι, δεν είναι σίγουρο με ποιο ρυθμό θα αυξηθεί η εισροή κεφαλαίου και η παραγωγικότητα στην παγκόσμια οικονομία. Και οι δύο ενδέχεται να επηρεαστούν θετικά από τη φιλελευθεροποίηση των αγορών ενέργειας και την τάση ανάπτυξης του εμπορίου. Το σημαντικότερο ερώτημα, όμως, είναι κατά πόσο ο σημερινός υψηλός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης παγκοσμίως θα μπορέσει να διατηρηθεί. Συγκεκριμένα, οι δυνατότητες διατήρησης στα σημερινά επίπεδα της οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας αντικατοπτρίζουν ένα σημαντικό μέρος της εν λόγω αβεβαιότητας. Την τελευταία πενταετία, οι οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών αυξήθηκαν με έναν μέσο όρο 5% ετησίως, με την Κίνα και τη Νότια Ασία να καταγράφουν ακόμα υψηλότερα ποσοστά. Οι υπό μετάβαση οικονομίες έχουν ακόμα πιο σημαντικές δυνατότητες αναβάθμισης της παραγωγικότητας (productivity catch-up), ενώ η οικονομία της Ρωσικής Ομοσπονδίας ωφελείται επίσης από τις υψηλές τιμές του πετρελαίου. Έτσι, το “Oil Outlook to 2025” του OPEC προβλέπει μεσοπρόθεσμα την αύξηση του ΑΕΠ των κρατών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (FSU) με ποσοστό 4- 5% ετησίως, με μια πτώση στα 3% μακροπρόθεσμα. Ανεξάρτητα, όμως, από όποιες αισιόδοξες προβλέψεις, η αβεβαιότητα που επικρατεί στην πρόβλεψη του μελλοντικού ρυθμού παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης αφήνει περιθώρια μείωσης τόσο της ζήτησης όσο και της διεθνούς τιμής πετρελαίου⁴².

Σαν υποστήριξη της τελευταίας παραδοχής έρχεται η έκθεση της Διεθνούς Υπηρεσίας Ενέργειας “Energy To 2050’ Scenarios for a Sustainable Future”, στην οποία υποστηρίζεται ότι με την πάροδο του χρόνου η εξόρυξη πετρελαίου θα είναι όλο και πιο δύσκολη και δαπανηρή, εκτός και αν πραγματοποιηθούν σημαντικές επιστημονικές τομές στην τεχνολογία εξόρυξης πετρελαίου. Μάλιστα, εκτιμάται ότι τα εύκολα προσβάσιμα κοιτάσματα πετρελαίου θα εξαντληθούν τα επόμενα χρόνια, ενώ τα εναπομένοντα θα είναι σε σημεία που θα απαιτηθούν σημαντικές επενδύσεις τόσο για την εξόρυξη όσο και για τη μεταφορά τους. Το ίδιο σενάριο πιστεύεται ότι θα ακολουθηθεί και στην αγορά φυσικού αερίου, αλλά σε βάθος 20- 30 χρόνων⁴³. Η εν λόγω άποψη επιβεβαιώθηκε από την πρόσφατη ρωσική αποστολή στον Βόρειο Πόλο, σε μια περιοχή συνολικής έκτασης 1,2 εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων που διεκδικείται ταυτόχρονα από τη Ρωσία, τον Καναδά, τις ΗΠΑ, τη Νορβηγία και τη Δανία και όπου εκτιμάται ότι βρίσκονται 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ορυκτών καυσίμων, πρωτίστως πετρελαίου και φυσικού αερίου⁴⁴.

⁴¹ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, *Op Cit*, σελ. 3- 5

⁴² *Ibid*, σελ. 5

⁴³ “Energy To 2050’ Scenarios for a Sustainable Future”, *Op Cit*, σελ. 146- 147

⁴⁴ Yenikeeff S. M. and Krysiak T. F., “The Battle for the Next Energy Frontier: The Russian Polar Expedition and the Future of Arctic Hydrocarbons”, *Oxford Energy Comment*, Oxford Institute for Energy Studies (August 2007), Βλ. http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0807-3.pdf, 19/10/2007

Εξάλλου, όπως υπολόγισε ο Αμερικανός γεωλόγος M. King Hubbert το 1969 με τη χρήση μαθηματικών μοντέλων, η κορυφή της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου τοποθετείται περίπου στην αρχή του 21^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, ο Hubbert πρόβλεψε ότι η ετήσια παραγωγή αργού θα ακολουθήσει μια «καμπανοειδή καμπύλη» (bell-shaped curve), η οποία αργότερα έγινε γνωστή ως η «κορύφωση του Hubbert» (Hubbert's Peak). Το πιο «αισιόδοξο» σενάριο της εν λόγω μελέτης εκτιμούσε ότι παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου ανέρχονται σε 2,1 τρις. βαρελιών και η κορύφωση της παραγωγής αργού θα σημειωθεί το 2000⁴⁵.

Η παγκοσμίως γνωστή θεωρία κορύφωσης πετρελαίου (peak oil theory) επικαλείται έντονα τα τελευταία τέσσερα χρόνια, σε συνάρτηση με τις πρωτοφανείς ανατιμήσεις αργού και των παράγωγων προϊόντων. Επιπλέον, ενώ η ζήτηση για τα παράγωγα πετρελαίου συνεχίζει να αυξάνεται, η προσωρινή κορύφωση παραγωγής αργού τοποθετείται τον Δεκέμβριο του 2005, όταν αυτή πλησίασε 73 mb/pd (million barrels per day), και από τότε ουδέποτε ξεπέρασε αυτήν την ποσότητα⁴⁶. Παρόλο που οι οπαδοί της peak oil theory βιάστηκαν να τη θεωρήσουν ως μια ακόμη ένδειξη της επιβεβαίωσης των πεποιθήσεών τους, η παρούσα «κορύφωση» μάλλον έχει πολιτικά και οικονομικά αίτια, ως αποτέλεσμα συνειδητών πράξεων του ΟΠΕΚ και των παραγόντων της διεθνούς αγοράς πετρελαίου.

1. Η ενεργειακή εξάρτηση της ευρωπαϊκής οικονομίας

1.1 Παγκόσμια αποθέματα ορυκτών καυσίμων

1.1.1 Ανισοκατανομή του ορυκτού πλούτου

Στις ημέρες μας τα ορυκτά καύσιμα αναδεικνύονται σε κινητήρια δύναμη, αλλά και σε «αχίλλειο πτέρνα» της παγκόσμιας οικονομίας και κοινωνίας. Οι τιμές πετρελαίου και η επάρκεια του ενεργειακού εφοδιασμού επηρεάζει εξελίξεις στη διεθνή πολιτική και οικονομία, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί βασική αιτία γεωπολιτικής αστάθειας. Ο υπερτετραπλασιασμός της τιμής του αργού πετρελαίου μέσα σε τελευταία τετραετία, σε συνδυασμό με την ανησυχία που εκφράζεται για την επάρκεια των αποθεμάτων σε παγκόσμια βάση, καθιστούν τη συζήτηση γύρω από την ενέργεια και την ανάλυση των πολιτικοοικονομικών επιπτώσεων της παγκόσμιας ενεργειακής κατανομής περισσότερο επίκαιρη και αναγκαία από ποτέ άλλοτε.

Μια σύντομη ανάλυση των κυριότερων ενεργειακών στατιστικών στοιχείων μπορεί να δείξει εμπράκτως την ανισοκατανομή του ορυκτού πλούτου της υδρογείου. Για παράδειγμα, σύμφωνα με το Oil & Gas Journal, τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου διεθνώς, τα οποία καλύπτουν 95% των γνωστών κοιτασμάτων πετρελαίου, βρίσκονται στο υπέδαφος των εξής είκοσι κρατών:

⁴⁵ Deffeyes K. S., "Beyond Oil' The View from Hubbert's Peak", Hill and Wang a division of Farrar, Straus and Giroux, New York 2005, σελ. xi, υποσημ. 1 και οι εκεί παραπεμπόμενοι συγγραφείς

⁴⁶ "High Oil Prices- It's the Fundamentals", *Global Oil Report*, Centre for Global Energy Studies, Volume 18, Issue 5 (September- October 2007), σελ. 44

Rank	Country	Proved reserves (billion barrels)
1.	Saudi Arabia	264.3
2.	Canada	178.8
3.	Iran	132.5
4.	Iraq	115.0
5.	Kuwait	101.5
6.	United Arab Emirates	97.8
7.	Venezuela	79.7
8.	Russia	60.0
9.	Libya	39.1
10.	Nigeria	35.9
11.	United States	21.4
12.	China	18.3
13.	Qatar	15.2
14.	Mexico	12.9
15.	Algeria	11.4
16.	Brazil	11.2
17.	Kazakhstan	9.0
18.	Norway	7.7
19.	Azerbaijan	7.0
20.	India	5.8
Top 20 countries		1224.5 (95%)
Rest of world		68.1 (5%)
World total		1,292.6

Πηγή: *Oil & Gas Journal*, Vol. 103, No. 47 (December 19, 2005), όπως δημοσιεύτηκε στο: U.S. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/petroleu.html>, 15/08/2007

Όπως αποδεικνύεται από τον παραπάνω πίνακα, κανένα από τα κράτη- μέλη της ΕΕ δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των περισσότερο προικισμένων με ορυκτά καύσιμα περιοχών. Βέβαια, η Νορβηγία, η Ρωσία και η Αλγερία είναι οι γειτονικές χώρες της Ένωσης, η γεωγραφική εγγύτητα με τις οποίες θα μπορούσε να διαδραματίσει σταθεροποιητικό ρόλο στο ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ.

Ωστόσο, τα έντονα εκμεταλλευόμενα και όχι ιδιαίτερα σημαντικά πετρελαϊκά αποθέματα της Νορβηγίας δύσκολα θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως λύση στις ευρωπαϊκές ενεργειακές ανάγκες. Η Ρωσία, από την πλευρά της, με την αναβίωση της «αυτοκρατορικής» αντίληψης της εξωτερικής της πολιτικής, αποτελεί κίνδυνο για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, λόγω της αυξημένης πιθανότητας χρήσης της ενέργειας, εκ μέρος του Κρεμλίνου, ως «όπλου» για την επίτευξη των πολιτικών του στόχων. Η Αλγερία, από την άλλη, χωρίζεται από την ηπειρωτική Ευρώπη με Μεσόγειο και χαρακτηρίζεται από την αυξημένη πιθανότητα τρομοκρατικών χτυπημάτων και πολιτικής αστάθειας, ενώ τα υπάρχοντα αποθέματα δεν είναι υπαρκτά για να καλύψουν τις ανάγκες της ΕΕ σε πετρέλαιο. Τέλος, παρά τη

σημαντική πρόοδο που σημειώνεται σε αξιοποίηση των εσωτερικών συμβατικών πηγών ενέργειας της ΕΕ, τα αποθέματα παραμένουν χαμηλά και η ανόρυξή τους είναι ιδιαίτερα ακριβή. Επιπλέον, λόγω του αυξανόμενου ρυθμού ενεργειακής ζήτησης, οι εσωτερικοί πόροι υδρογονανθράκων της ΕΕ μάλλον θα μειωθούν αισθητά στο ορατό μέλλον.

Όσον αφορά στα ορυκτά αποθέματα φυσικού αερίου, παρόλο που αυτά κατανέμονται πιο ομοιόμορφα ανά την υφήλιο, πέρα από 57% του συνόλου τους συγκεντρώνονται στο υπέδαφος μόλις τριών κρατών, δηλαδή της Ρωσικής Ομοσπονδίας, του Ιράν και του Κατάρ, ενώ τα κοιτάσματα των υπολοίπων 17 πιο πλούσιων χωρών του κόσμου περιέχουν μόλις 33% του συνόλου. Σύμφωνα εξάλλου με το Oil and Gas Journal, οι 20 πιο πλούσιες σε κοιτάσματα φυσικού αερίου χώρες είναι:

Rank	Country	Proved reserves (Trillion Cubic Feet)
1.	Russia	1.680.000
2.	Iran	974.000
3.	Quatar	910.500
4.	Saudi Arabia	240.000
5.	United Arab Emirates	214.400
6.	United States	204.385
7.	Nigeria	181.900
8.	Algeria	161.740
9.	Venezuela	152.380
10.	Iraq	112.000
11.	Kazakhstan	100.000
12.	Turkmenistan	100.000
13.	Indonesia	97.780
14.	Norway	82.320
15.	China	80.000
16.	Malaysia	75.000
17.	Uzbekistan	65.000
18.	Egypt	58.000
19.	Kuwait	55.000
20.	Libya	52.650
Top 20 countries		5.597.055 (90.53%)
Rest of world		585.637 (9.47%)
World total		6.182.692

Πηγή: *Oil & Gas Journal*, Vol. 104, No. 47 (December 18, 2006), όπως δημοσιεύτηκε στο: U.S. Energy Information Administration <http://www.eia.gov/emeu/international/reserves.html>, 15/08/2007

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, κανένα κράτος- μέλος της ΕΕ δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των «προικισμένων» σε ορυκτά αποθέματα αερίου χωρών.

Μάλιστα, και σ' αυτήν την περίπτωση υπάρχουν οι ίδιες τρεις γειτονικές χώρες –η Νορβηγία, η Αλγερία και η Ρωσία, καθώς επίσης οι Κεντροασιατικές δημοκρατίες του Καζακστάν, του Τουρκμενιστάν και του Ουζμπεκιστάν, οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ενίσχυση της ασφάλειας προμηθειών της ΕΕ.

Ωστόσο, τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Νορβηγίας και της Αλγερίας, δηλαδή των πιο αξιόπιστων ενεργειακών «συμμάχων» της ΕΕ, δεν επαρκούν για να καλύψουν έστω ένα ουσιαστικό μέρος της ζήτησης ενέργειας της Ένωσης. Η Ρωσία, μια παγκόσμια «υπερδύναμη» του φυσικού αερίου, ακολουθεί μια ακόμα πιο επιθετική πολιτική στα θέματα προμηθειών αερίου, απ' ό,τι σ' αυτή του πετρελαίου. Οι κεντροασιατικές πολιτείες, τέλος, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αξιόπιστοι ενεργειακοί εταίροι της ΕΕ, πρώτον λόγω της πολιτικής αστάθειας της περιοχής και δεύτερον της γεωγραφικής απόστασης και υψηλού διαμετακομιστικού κόστους (εμπορικού και πολιτικού) των όποιων σχεδίων μεταφοράς.

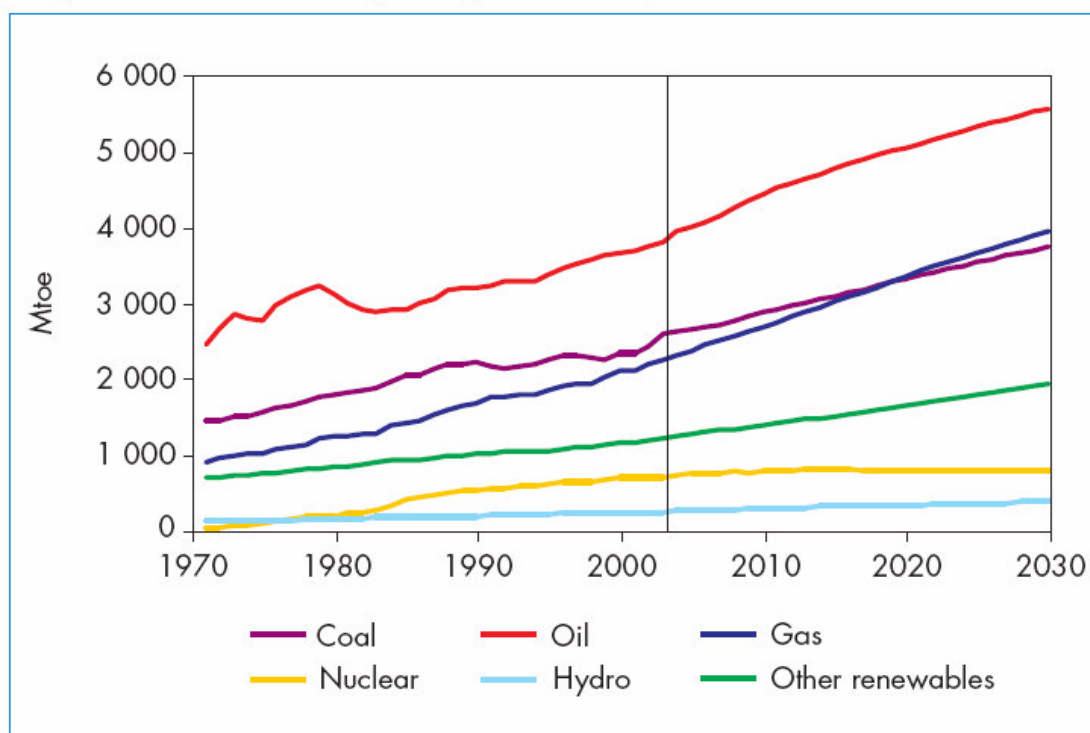
Βέβαια, κατανοώντας πλήρως το «αδιέξοδο» της ενεργειακής της ασφάλειας, η ΕΕ προχώρησε στην υποστήριξη σχεδίων μεταφοράς φυσικού αερίου από τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία, όπως ο πολυσυζητημένος αγωγός Nabucco. Ωστόσο, εδώ διαφαίνεται ένα παράδοξο της σύγχρονης εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Την δεκαετία του 1970, οι πραγματικές επανωτές ενεργειακές κρίσεις που προκλήθηκαν από τις πολιτικές επιλογές των κρατών της Μέσης Ανατολής αντιμετωπίστηκαν από την Κοινότητα με μια στροφή της ευρωπαϊκής οικονομίας και νοικοκυριών προς την κατανάλωση του φυσικού αερίου της τότε Σοβιετικής Ένωσης. Η εν λόγω επιλογή εξυπηρέτησε τις ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ με μια σταθερότητα και συνέπεια που ουδέποτε καταγράφηκε στην ενεργειακή της συνεργασία με τις ανεξάρτητες χώρες του Περσικού Κόλπου. Στις ημέρες μας, όμως, οι υποτιθέμενες απειλές κατά της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ εκ μέρους της Μόσχας επιχειρούνται να μετριαστούν με τη στροφή προς τη Μέση Ανατολή, η συμπεριφορά των κρατών της οποίας προκάλεσε την πρωταρχική μετάβαση της Ευρώπης στο φυσικό αέριο της Ρωσίας. Ο κύκλος έκλεισε και φαίνεται ότι η Επιτροπή προωθεί ένα ιδιότυπο σενάριο «επιστροφής στο μέλλον».

1.1.2 Παγκόσμια ζήτηση ενέργειας

Η παγκόσμια ζήτηση ενέργειας θα αυξηθεί, σύμφωνα με το International Energy Agency (IEA) World Energy Outlook 2005, κατά 52% από το 2003 ως το 2030, φθάνοντας σε 16.3 δισεκατομμύρια τόνους ισοδύναμου πετρελαίου (Btoe). Η αύξηση της ζήτησης υπολογίζεται ότι θα φτάνει κατά μέσο όρο 1.6% το χρόνο, σε σύγκριση με 2.1% το χρόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου 1971-2003. Οι υδρογονάνθρακες θα συνεχίσουν να διαδραματίζουν το σημαντικότερο ρόλο στην ικανοποίηση των παγκόσμιων αναγκών ενέργειας (σχήμα 2.1). Το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και ο άνθρακας μεταξύ τους θα «μοιράσουν» μεταξύ τους 83% της αύξησης στην παγκόσμια ζήτηση ενέργειας κατά τη διάρκεια της περιόδου 2003-2030. Μέχρι το τέλος της εν λόγω περιόδου, οι υδρογονάνθρακες θα αντιπροσωπεύουν 81% της παγκόσμιας ζήτησης ενέργειας, ποσοστό το οποίο το 2003 αντιστοιχούσε σε 80%. Το μερίδιο της πυρηνικής ενέργειας θα μειωθεί από 6.4% σε 4.7%, ενώ το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θα αυξηθεί από 13% σε 14%⁴⁷.

⁴⁷ “World Energy Outlook 2005” Middle East and North Africa Insights”, *Op Cit*, σελ. 80

Figure 2.1: World Primary Energy Demand by Fuel in the Reference Scenario

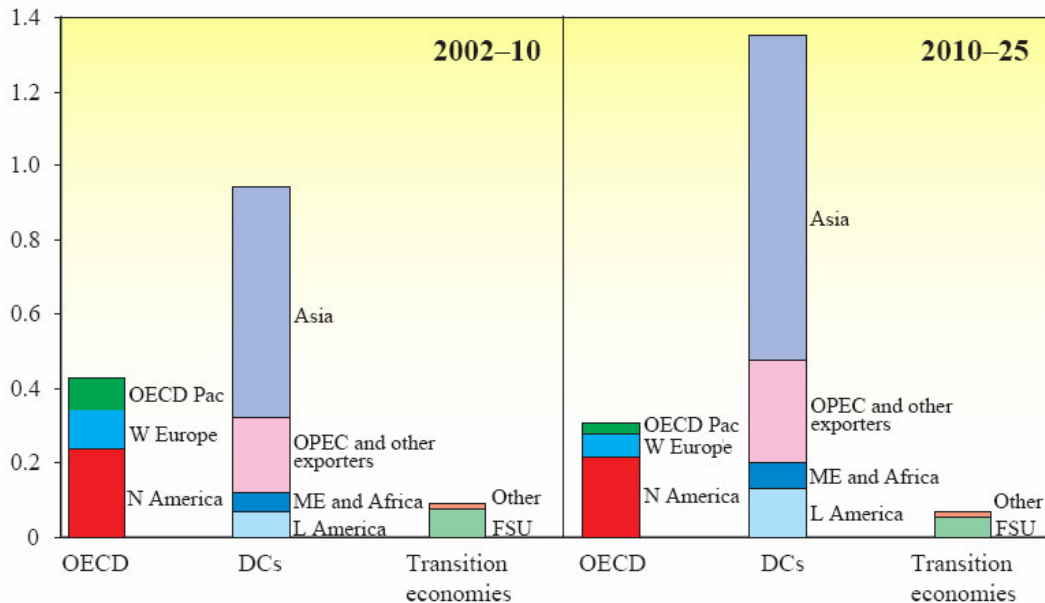

Πηγή: “World Energy Outlook 2005’ Middle East and North Africa Insights”, International Energy Agency- Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 2005, σελ. 81

Σύμφωνα εξάλλου και με το Oil Outlook to 2025 του OPEC, τα ορυκτά καύσιμα, θα συνεχίσουν να εξουσιάζουν το παγκόσμιο ενεργειακό μίγμα (global energy mix), αφού θα καλύπτουν περίπου 90% της πρωταρχικής ζήτησης. Η χρήση του φυσικού αερίου προβλέπεται να αυξηθεί παγκοσμίως κατά 6% έως το 2025, κυρίως λόγω των σημαντικών πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Το μερίδιο του αερίου στο παγκόσμιο ενεργειακό μείγμα θα υπερβεί αυτό του άνθρακα περίπου το 2010. Αν και για το μερίδιο του πετρελαίου προβλέπεται μια οριακή πτώση από 40% το 2000 σε 37% έως το 2025, ο όγκος της παγκόσμιας ζήτησης θα αυξάνεται σταθερά από 77 mb/pd το 2002 σε 115 mb/pd το 2025. Συγκεκριμένα, η παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου προβλέπεται να αυξηθεί από 12 mb/pd στα 89 mb/pd από 2002 ως 2010, με μέσο ετήσιο ποσοστό 1.5 mb/pd ή 1.8 % κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου. Την επόμενη δεκαετία, η ζήτηση θα αυξηθεί κατά 17 mb/pd για να φτάσει τα 106 mb/d μέχρι το 2020, και έπειτα θα αυξάνεται με χαμηλότερο ρυθμό, δηλαδή κατά 9 mb/pd για να καταλήξει στα 115 mb/pd μέχρι το 2025 (που αναλογεί στην αύξηση της τάξεως των 1.7 % την δεκαπενταετία 2010-2025)⁴⁸.

⁴⁸ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, *Op Cit*, σελ. 7

Figure 1
Annual growth in oil demand, 2000–25
mb/d p.a.

Πηγή: Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC Review Paper, Vienna 2004, σελ. 8

Όπως δείχνουν οι πρόσφατες εξελίξεις στη διεθνή αγορά ενέργειας, η παγκόσμια κατανάλωση πετρελαίου μετά από μια ισχυρή αύξηση της τάξεως των 2% το 2003, την επόμενη χρονιά αυξήθηκε ακόμα σημαντικότερα, κατά 3,6%. Αυτός, ουσιαστικά, είναι ο μεγαλύτερος ρυθμός αύξησης κατανάλωσης πετρελαίου από το 1978. Η οικονομία της Κίνας, η κατανάλωση του πετρελαίου της οποίας παρουσίασε ένα άλμα 16% ή σχεδόν 0.9 mb/d το 2004, ευθύνεται για 30% της αύξησης παγκόσμιας ζήτησης. Αυτή η αύξηση παρουσιάστηκε παρά τις ιδιαίτερα υψηλές τιμές του πετρελαίου, που διαμορφώθηκαν την ίδια περίοδο. Φαίνεται, όμως, ότι η αλματώδης αύξηση στις τιμές δεν κατόρθωσε, μέχρι στιγμής, να παγώσει τη ζήτηση για πετρέλαιο, αν και υπάρχουν σημάδια ότι οι υψηλές τιμές αρχίζουν να επηρεάζουν τόσο την ζήτηση για την ενέργεια όσο και την οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στην Ασία. Η ζήτηση για πετρελαίου θα συνεχίσει να αυξάνεται με υψηλούς ρυθμούς στις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδιαίτερα στην Κίνα και στην Αφρική⁴⁹.

Από την άλλη, το 2005 και το 2006 η αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης για το αργό μειώθηκε στο 1% ετησίως, αντικατοπτρίζοντας ωστόσο περισσότερο μια αλλαγή στη σύνθεση της ζήτησης και λιγότερο μια *per se* μείωση της ζήτησης. Το κρίσιμο ερώτημα είναι εάν η πετρελαϊκή βιομηχανία θα είναι σε θέση να ανταποκριθεί στην εν λόγω αλλαγή και να προμηθεύσει επαρκώς την αγορά με τα προϊόντα που οι καταναλωτές επιθυμούν να αγοράσουν. Συγκεκριμένα, με την παγκόσμια οικονομία να αναπτύσσεται με μέσο ρυθμό 5% ετησίως ανεξάρτητα από την υψηλή τιμή πετρελαίου, η ζήτηση για πετρέλαιο κίνησης θα συνεχίσει να αυξάνεται ραγδαία. Παράλληλα, η ζήτηση για το πετρέλαιο θέρμανσης (burning fuel) μειώνεται σημαντικά, λόγω της ευρείας συμμετοχής φυσικού αερίου (στην Ευρώπη) και

⁴⁹ “World Energy Outlook 2005’ Middle East and North Africa Insights”, *Op Cit*, σελ. 82

άνθρακα (στην Κίνα και Ινδία) στη θέρμανση, την ηλεκτροπαραγωγή και τις λοιπές βιομηχανικές χρήσεις. Η εν λόγω εξέλιξη, με τη σειρά της, πιέζει τη βιομηχανία διύλισης να παράγει περισσότερο πετρέλαιο κίνησης και λιγότερο πετρέλαιο θέρμανσης. Επιπλέον, εφόσον δεν υφίσταται κάποιο υποκατάστατο του πετρελαίου κίνησης, η ζήτηση για τη βενζίνη, τα αεροπορικά καύσιμα και το ντίζελ είναι σχετικά ανελαστική. Όπως επιβεβαιώνεται και από το Global Oil Report, η ζήτηση για το πετρέλαιο κίνησης αυξάνεται 2,4% ετησίως κατά την τελευταία τετραετία στις 14 μεγάλες χώρες- καταναλώτριες πετρελαίου, ενώ η ζήτηση για το πετρέλαιο θέρμανσης μειώνεται συγχρόνως κατά 5,8%⁵⁰.

Ο τομέας των μεταφορών διαδραματίζει, σύμφωνα με το OPEC Oil Outlook to 2025, τον πιο σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της παγκόσμιας ζήτησης πετρελαίου, αφού αντιπροσώπευε 47% της συνολικής τελικής κατανάλωσης πετρελαίου (total final oil consumption) το 2001. Η εξέλιξη του επιπέδου ιδιοκτησίας οχημάτων, από την πλευρά της, θα καθοριστεί από την αύξηση του πλούτου, τη δημογραφική δυναμική και τις αρχές του κορεσμού της αγοράς (principles of saturation), καθώς επίσης και από τους πιθανούς περιορισμούς, όπως η διαθέσιμη υποδομή. Αλλά και το μελλοντικό επίπεδο της ενεργειακής απόδοσης οχημάτων (vehicle efficiencies), που καθορίζεται από τις κυβερνητικές πολιτικές και από την τεχνολογική καινοτομία και την μετέπειτα εφαρμογή της, θα είναι επίσης καθοριστική για την διαμόρφωση της μελλοντικής ζήτησης⁵¹.

Είναι επίσης σημαντικό να εστιαστεί προσοχή και σε άλλους τομείς έντασης ενέργειας της παγκόσμιας οικονομίας. Για παράδειγμα, σε δεύτερη σημαντικότερη πηγή ζήτησης πετρελαίου μετά από τον τομέα των μεταφορών αναδεικνύεται η βιομηχανία, και ιδιαίτερα ο τομέας των πετροχημικών (petrochemicals). Η εξέλιξη της ενεργειακής ζήτησης στον τομέα των μεταφορών, καθώς επίσης και για οικιακή, εμπορική, γεωργική χρήση και για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, δεν επηρεάζεται μόνο από τον ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και από πιθανές αλλαγές της ενεργειακής απόδοσης (energy efficiencies) στον υπό εξέταση τομέα, την τυχόν αλλαγή της σημασίας του τομέα στο σύνολο της οικονομίας, καθώς και από την πορεία του inter-fuel ανταγωνισμού⁵². Η παγκόσμια ζήτηση για πρωταρχικές πηγές ενέργειας (primary energy) κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000- 2025 θα αυξηθεί, σύμφωνα με το OPEC Oil Outlook to 2025, με έναν μέσο όρο 2% ετησίως⁵³.

Το πετρέλαιο θα συνεχίσει να καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των παγκόσμιων ενεργειακών αναγκών (πίνακας 2.1). Το μερίδιό του, εν τούτοις, θα μειωθεί οριακά, από 35% το 2003 σε 34% το 2030. Η ζήτηση πετρελαίου προβλέπεται να αυξηθεί κατά 1.4% ανά έτος, από 79 mb/rd το 2003 σε 92 mb/rd το 2010 και 115 mb/rd το 2030. Δύο τρίτα από το σύνολο της εν λόγω αύξησης θα προέλθει από τον τομέα των μεταφορών, όπου το πετρέλαιο θα παραμείνει το κύριο καύσιμο. Το πετρέλαιο θα χρησιμοποιείται οριακά και στην ηλεκτρική παραγωγή, με το μερίδιό του να

⁵⁰ “High Oil Prices- It’s the Fundamentals”, *Global Oil Report*, *Centre for Global Energy Studies*, Volume 18, Issue 5 (September- October 2007), σελ. 42

⁵¹ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, *Op Cit*, σελ. 5

⁵² ο «ανταγωνισμός» μεταξύ διάφορων τύπων καυσίμων για τη σημασία τους στο ενεργειακό μείγμα ενός τομέα της παγκόσμιας ή περιφερειακής οικονομίας προσδιορίζεται από την τεχνική του απόδοσης, από την εξέλιξη της τεχνολογίας, από τις κυβερνητικές πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος, από τον βαθμό ασφάλειας προμηθειών του έκαστου τύπου καυσίμου και από την πορεία των διεθνών τιμών ενέργειας

⁵³ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, *Op Cit*, σελ. 5- 7

μειώνεται σε κάθε περιοχή. Βιομηχανική, εμπορική και η αστική ζήτηση για το πετρέλαιο θα αυξηθεί συγκροτημένα, με το όλο το ποσοστό αύξησης να προέρχεται από τις χώρες μη- μέλη του ΟΟΣΑ. Τα προϊόντα πετρελαίου θα παραμείνουν η βασική πηγή εμπορικής ενέργειας για το μαγείρεμα και τη θέρμανση στις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδιαίτερα δε στις αγροτικές τους περιοχές. Η χρήση του πετρελαίου σε άλλους τομείς (εκτός από μεταφορές) θα μειωθεί εμφανώς⁵⁴.

Η παγκόσμια ζήτηση για το φυσικό αέριο θα αυξηθεί μέχρι το 2030 κατά 2.1%, πράγμα που σημαίνει ότι το αέριο θα προσπεράσει τον άνθρακα μέχρι το 2020 ως η δεύτερη μεγαλύτερη πηγή ενέργειας παγκοσμίως. Η κατανάλωση αερίου θα αυξηθεί κατά 75% μεταξύ του 2003 και του 2030, φθάνοντας σε 4 789 δις. κυβικά μέτρα (bcm). Το μερίδιο του φυσικού αερίου μέσα στην παγκόσμια ζήτηση ενέργειας θα αυξηθεί από 21% το 2003 σε 24% το 2030, συμπερίζοντας τη ζήτηση για τον άνθρακα και την πυρηνική ενέργεια (σχήμα 2.3). Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας θα ευθύνεται για το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης στην ζήτηση φυσικού αερίου, αφού σε πολλά μέρη του κόσμου το φυσικό αέριο θα προτιμηθεί ως καύσιμο για τους νέους σταθμούς παραγωγής ηλεκτροενέργειας για οικονομικούς και περιβαλλοντικούς λόγους. Ένα μικρό αλλά αυξανόμενο μερίδιο της ζήτησης για το φυσικό αέριο θα προέλθει από τις εγκαταστάσεις υδροποίησης αερίου (Liquefied Natural Gas, LNG) και παραγωγής υδρογόνου⁵⁵.

Η ζήτηση για τον άνθρακα και άλλες μορφές στερεών καυσίμων⁵⁶ προβλέπεται να αυξηθεί από 5.200 εκατομμύριο τόνους (Mt) μέσα στο 2003 σε 7.300 Mt το 2030, με ετήσιο ποσοστό αύξησης 1.4%. Το μερίδιό του στην παγκόσμια ζήτηση ενέργειας θα μειωθεί ελαφρώς, από 24% το 2003 σε 23% το 2030. Η Κίνα και η Ινδία, που και οι δύο διαθέτουν σημαντικά κοιτάσματα άνθρακα στο υπέδαφός τους, ευθύνονται για το 2/3 της αύξησης στην παγκόσμια ζήτησή του. Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας θα παραμείνει ο κύριος τομέας ζήτησης άνθρακα παγκοσμίως, αλλά ο άνθρακας θα συνεχίσει να χάνει το μερίδιο αγοράς σε όλα τα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ και σε μερικές αναπτυσσόμενες χώρες. Από την άλλη, όμως, η βιομηχανία, τα νοικοκυριά και ο τριτογενής τομέας στις αναπτυσσόμενες χώρες θα χρησιμοποιεί όλο και περισσότερο άνθρακα, έτσι ώστε να αντισταθμίσει την πτώση της χρήσης στα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ⁵⁷.

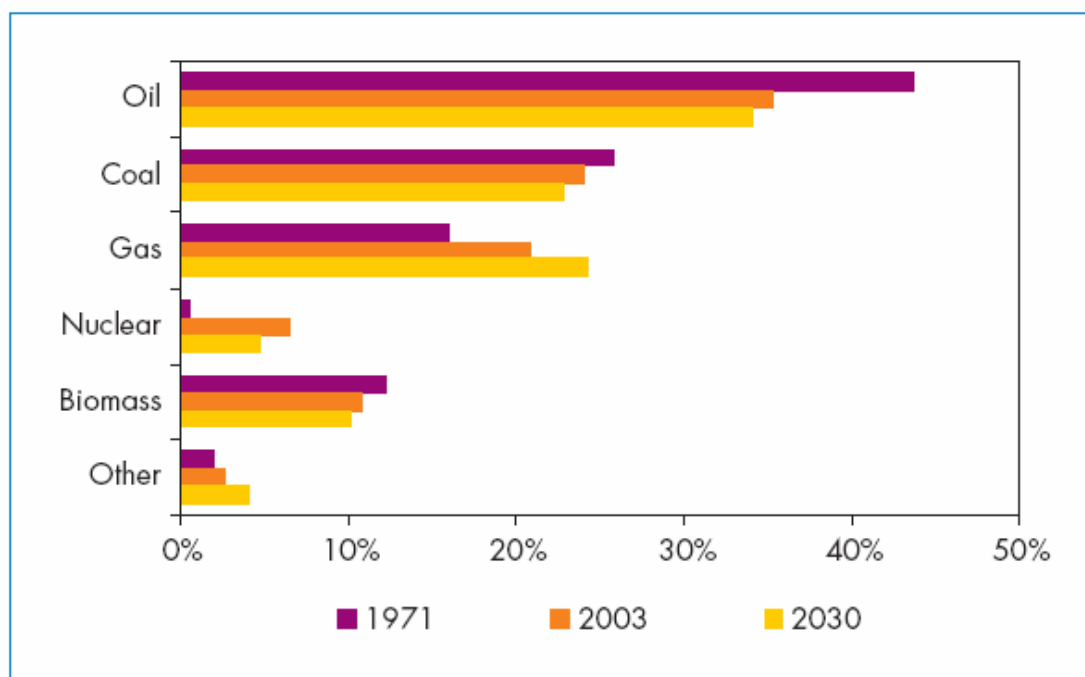
⁵⁴ “World Energy Outlook 2005’ Middle East and North Africa Insights”, *Op Cit*, σελ. 81- 82

⁵⁵ *Ibid*, σελ. 83

⁵⁶ όπως λιγνίτης, τύρφης και αργιλικός σχιστόλιθος (oil shale)

⁵⁷ “World Energy Outlook 2005’ Middle East and North Africa Insights”, *Op Cit*, σελ. 86

Figure 2.3: Fuel Shares in World Primary Energy Demand

Πηγή: “World Energy Outlook 2005” Middle East and North Africa Insights”, International Energy Agency- Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 2005, σελ. 85

1.1.3 Περιφερειακές τάσεις στη ζήτηση ενέργειας

Περισσότερο από τα 2/3 της αύξησης στην παγκόσμια ζήτηση ενέργειας μεταξύ το 2003 και το 2030 θα προέλθει, σύμφωνα με το World Energy Outlook 2005, από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι αναπτυξιακές τους ανάγκες θα είναι μεγαλύτερες από αυτές του βιομηχανοποιημένου Βορά και των οικονομιών υπό μετάβαση, επειδή η οικονομία και οι πληθυσμοί τους θα αυξηθούν γρηγορότερα. Η εκβιομηχάνιση, η αστικοποίηση και η μεταστροφή σε χρήση εμπορικών καυσίμων θα ωθήσει επίσης την ζήτηση προς τα πάνω. Οι χώρες του ΟΟΣΑ θα ευθύνονται για 1/4 της παγκόσμιας αύξησης ζήτησης για την ενέργεια, ενώ τα υπόλοιπα 7% θα μοιραστούν μεταξύ των κρατών με οικονομία σε μετάβαση. Ως αποτέλεσμα, το μερίδιο των αναπτυσσόμενων χωρών στη συνολική ζήτηση ενέργειας θα αυξηθεί από 39% το 2003 σε 49% το 2030, των κρατών- μελών του ΟΑΣΑ θα μειωθεί από 51% σε 42%, ενώ των κρατών με οικονομία σε μετάβαση θα μειωθεί οριακά από 10% σε 9%⁵⁸.

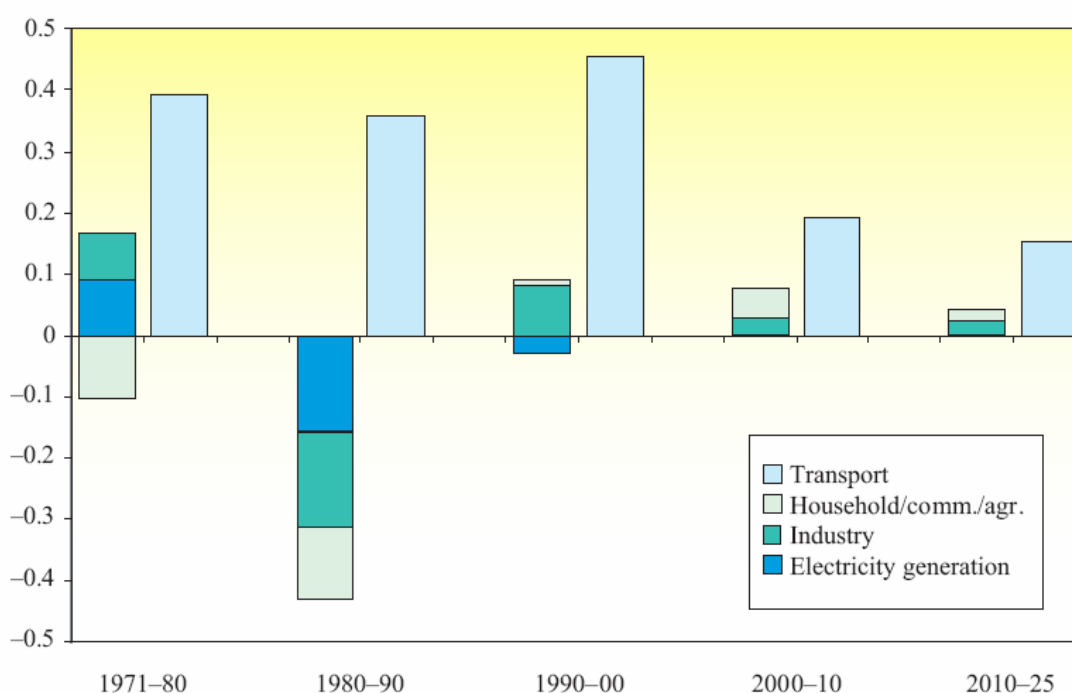
Το μερίδιο των αναπτυσσόμενων κρατών στην παγκόσμια ζήτηση ενέργειας θα αυξηθεί σχεδόν για όλες τις πηγές ενέργειας, εκτός από τη βιομάζα. Σχεδόν ¾ της εν λόγω αύξησης (26 εκ. βαρέλια/ ημέρα (mb/pd) από το σύνολο των 36 mb/pd της παγκόσμιας αύξησης στη ζήτηση πετρελαίου μεταξύ 2003 και 2030) θα προέλθει από τις αναπτυσσόμενες περιοχές, ειδικά από την Ασία. Η ζήτηση πετρελαίου στην Κίνα υπολογίζεται να αυξηθεί σχεδόν 2,5 φορές, φτάνοντας 13.1 mb/pd το 2030. Η ζήτηση φυσικού αερίου θα αυξηθεί σημαντικά, με μεγαλύτερους καταναλωτές πάλι την Κίνα και την Ινδία, όπου η κατανάλωση φυσικού αερίου είναι αυτήν την περίοδο σχετικά χαμηλή. Η παγκόσμια κατανάλωση άνθρακα θα αυξηθεί αισθητά, λόγω της αύξησης του μεριδίου των αναπτυσσόμενων κρατών, κυρίως της Κίνας και της Ινδίας, που

⁵⁸ Ibid, σελ. 86- 87

διαθέτουν εκτεταμένα και χαμηλού κόστους παραγωγής κοιτάσματα άνθρακα στο υπέδαφός τους. Μέχρι το 2030, η Κίνα και η Ινδία θα ευθύνονται για 48% της συνολικής ζήτησης άνθρακα παγκοσμίως, από 40% που είχαν το 2003. Η ζήτηση για τον άνθρακα δεν θα αυξηθεί σημαντικά στις χώρες του ΟΟΣΑ και στις οικονομίες υπό μετάβαση. Αύξηση επίσης προβλέπεται και στη χρήση της πυρηνικής ενέργειας, η παραγωγή της οποίας θα πέσει μεν στον ΟΟΣΑ, θα επεκταθεί δε στην Κίνα και σε άλλα κράτη της Ασίας⁵⁹.

Εξάλλου, σύμφωνα με μια άλλη έγκαιρη πηγή, το OPEC Oil Outlook to 2025, το μερίδιο της ενεργειακής ζήτησης που θα αντιστοιχεί στις αναπτυσσόμενες χώρες θα ανέλθει, στα 46% το 2025 από 32% το 2002. Ωστόσο, οι οικονομίες του ΟΟΣΑ θα παραμένουν οι σημαντικότερες καταναλώτριες πετρελαίου καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Η ζήτηση στη Βόρεια Αμερική θα αυξηθεί εντονότερα απ' ό,τι σε άλλες περιοχές του ΟΟΣΑ, πρωτίστως λόγω υψηλότερου ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης. Επιπλέον, παρά τα σημάδια κορεσμού στον τομέα οδικών μεταφορών, η εκτιμώμενη αύξηση πληθυσμού στα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ θα κρατήσει τη ζήτηση ενέργειας σχετικά ψηλά⁶⁰.

Figure 2
Annual growth in oil demand by sector in OECD countries
mboe/d

Πηγή: Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC Review Paper, Vienna 2004, σελ. 9

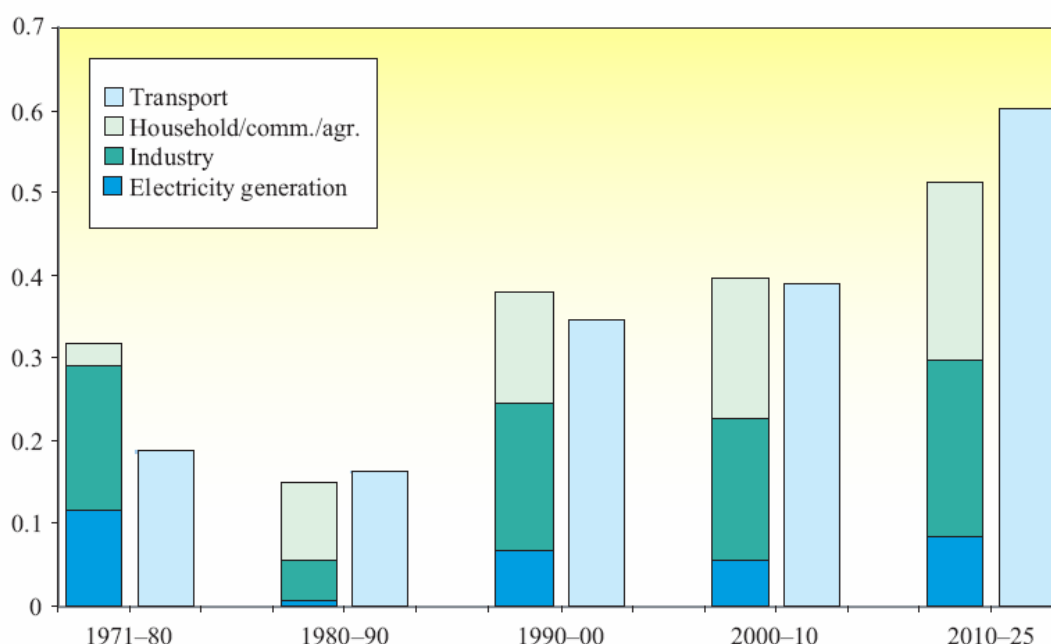
Μεταξύ των αναπτυσσόμενων κρατών, οι ασιατικές χώρες θα συνεχίσουν να είναι η βασική πηγή αύξησης της ζήτησης, με μια άνοδο 18 mbpd ή 65% του συνόλου αύξησης για τις αναπτυσσόμενες χώρες, κατά τη διάρκεια 2002- 2025. Η Κίνα και η Ινδία θα διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο, πρωτίστως λόγω σημαντικής επέκτασης του

⁵⁹ *Ibid*, σελ. 87- 88

⁶⁰ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, *Op Cit*, σελ. 8

τομέα μεταφορών. Η δυνατότητα αύξησης προκύπτει από πολύ χαμηλή σχέση οχημάτων ανά κάτοικο σε αυτές τις δύο χώρες - μόλις 10 οχήματα ανά 1.000 κατοίκους, σε αντίθεση με πάνω από 500 σε μερικές χώρες του ΟΟΣΑ. Πράγματι, σε μερικές αναπτυσσόμενες χώρες έχει παρατηρηθεί στο παρελθόν μια αύξηση στην ιδιοκτησία οχημάτων πάνω από 10% το χρόνο. Ωστόσο, ανεξάρτητα από την ύπαρξη της εν λόγω δυναμικής, υφίστανται πολλοί παράγοντες που δύναται να επηρεάσουν τη ζήτηση πετρελαίου προς τα κάτω, όπως η ύπαρξη απαραίτητης υποδομής και η υιοθέτηση δημοσιονομικών πολιτικών που περιορίζουν την οικονομική ανάπτυξη⁶¹.

Figure 3
Annual growth in oil demand by sector in developing countries
mboe/d

Πηγή: Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC Review Paper, Vienna 2004, σελ. 10

1.1.4 Παγκόσμια παραγωγή ορυκτών καυσίμων

Σύμφωνα με τα σενάρια που επεξεργάζεται το World Energy Outlook 2005 (WEO 2005), οικονομικά εκμεταλλεύσιμα ενεργειακά κοιτάσματα του κόσμου μας επαρκούν για την κάλυψη των αυξημένων ενεργειακών αναγκών της παγκόσμιας οικονομίας του πρώτου μισού του 21^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, αποδεδειγμένα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου υπερβαίνουν σήμερα τη συνολική προβλεπόμενη παραγωγή μεταξύ του 2003 και το 2030, αλλά πρόσθετα αποθέματα θα πρέπει να αναδειχτούν σε κατηγορία αποδεδειγμένων, προκειμένου να αποφευχθεί η κορύφωση στην παραγωγή πετρελαίου (peak oil production) πριν από το 2030. Εν τούτοις, προβλέπεται να υπάρξει μια έντονη μετατόπιση στη γεωγραφική κατανομή των γνωστών μέχρι σήμερα περιοχών εξόρυξης υδρογονανθράκων κατά τη διάρκεια της περιόδου 2003- 2030, ως αποτέλεσμα του συνδυασμού της αύξησης του κόστους παραγωγής, καθώς και ανάδειξης γεωπολιτικών και τεχνικών εμποδίων⁶².

⁶¹ *Ibid*, σελ. 8

⁶² “World Energy Outlook 2005’ Middle East and North Africa Insights”, *Op Cit*, σελ. 88

Σχεδόν όλη η αύξηση στην παραγωγή ορυκτής ενέργειας θα πραγματοποιηθεί στις περιοχές που βρίσκονται στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες και θα παραμένουν κύρια δύναμη εξόρυξης υδρογονανθράκων. Σύμφωνα με το σενάριο αναφοράς της WEO 2005, η Μέση Ανατολή και η πρώην Σοβιετική Ένωση θα ευθύνονται για το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η Νότια Αμερική, από την πλευρά της, ιδιαίτερα η Βενεζουέλα και η Βραζιλία, καθώς και η Αφρική αναμένεται επίσης να αυξήσουν σημαντικά την παραγωγή τους σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Στις όλες τις υπόλοιπες περιοχές του κόσμου η παραγωγή πετρελαίου αναμένεται να μειωθεί. Η παραγωγή φυσικού αερίου, με τη σειρά της, τα ορυκτά αποθέματα του οποίου είναι ευρύτερα διασκορπισμένα ανά τον κόσμο, θα αυξηθεί σε κάθε περιοχή εκτός από την Ευρώπη⁶³.

Σύμφωνα με την επόμενη έκδοση WEO 2006, η ανόρυξη αργού πετρελαίου και η παραγωγή του LNG από τα κράτη- μη μέλη του OPEC θα φτάσει την κορυφή της κατά τη διάρκεια της τρέχουσας δεκαετίας. Μέχρι το 2030 τα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ προβλέπεται να αυξήσουν ως 66,6% τις εισαγωγές τους σε πετρέλαιο, σε σύγκριση με 56% που ισχύει σήμερα. Ένα μεγάλο μέρος των πρόσθετων εισαγωγών θα προέρχεται από τη Μέση Ανατολή, μέσω των αβέβαιων θαλάσσιων διαδρομών. Η συγκέντρωση της παραγωγής πετρελαίου μέσα σε μια μικρή ομάδα κρατών που διαθέτουν μεγάλα αποθέματα, δηλαδή στα μεσανατολικά κράτη- μέλη του ΟΠΕΚ και στη Ρωσία, θα αυξήσει την κυριαρχία τους στην ενεργειακή αγορά και τη δυνατότητά τους να επιβάλουν υψηλότερες τιμές. Όλο και αυξανόμενη ζήτηση για το φυσικό αέριο, με τη σειρά του, αναμένεται επίσης να αντιμετωπιστεί με τις εισαγωγές, τόσο μέσω της δόμησης των αγωγών όσο και με μετακίνηση LNG από όλο και περισσότερο απόμακρους γεωγραφικά προμηθευτές⁶⁴.

Εξάλλου, και το στο Oil Outlook to 2025 του OPEC προβλέπεται ότι στο μεσοπρόθεσμο διάστημα η ανόρυξη υδρογονανθράκων στα κράτη μη μέλη του ΟΠΕΚ θα αυξηθεί, φτάνοντας 55-57 mb/pd μετά το 2010. Τα βασικά κοιτάσματα που θα συμβάλλουν στην εν λόγω αύξηση θα βρίσκονται στην Λατινική Αμερική, Αφρική, Ρωσία και στην Κασπία Θάλασσα. Μακροπρόθεσμα, όμως, ο ΟΠΕΚ θεωρεί ότι τα κράτη- μέλη του θα κληθούν όλο και περισσότερο να συμβάλλουν στην ικανοποίηση των αυξανόμενων παγκοσμίως ενεργειακών αναγκών⁶⁵.

Η αυξανόμενη περιφερειακή ανισοκατανομή μεταξύ της ζήτησης και της παραγωγής θα οδηγήσει σε σημαντική επέκταση του διεθνούς εμπορίου πετρελαίου και φυσικού αερίου, και για τα δύο στους απόλυτους όρους και ως μερίδιο του εφοδιασμού (σχήμα 2.5). Εμπόριο μεταξύ των κρατών εντός κάθε ομάδας (κράτη- παραγωγοί και κράτη- καταναλωτές ενεργειακών πόρων) επίσης θα επεκταθεί. Το πετρέλαιο θα παραμείνει το πιο ελκυστικό εμπορικά καύσιμο, ενώ το εμπόριο του φυσικού αερίου επίσης θα αυξηθεί αισθητά⁶⁶.

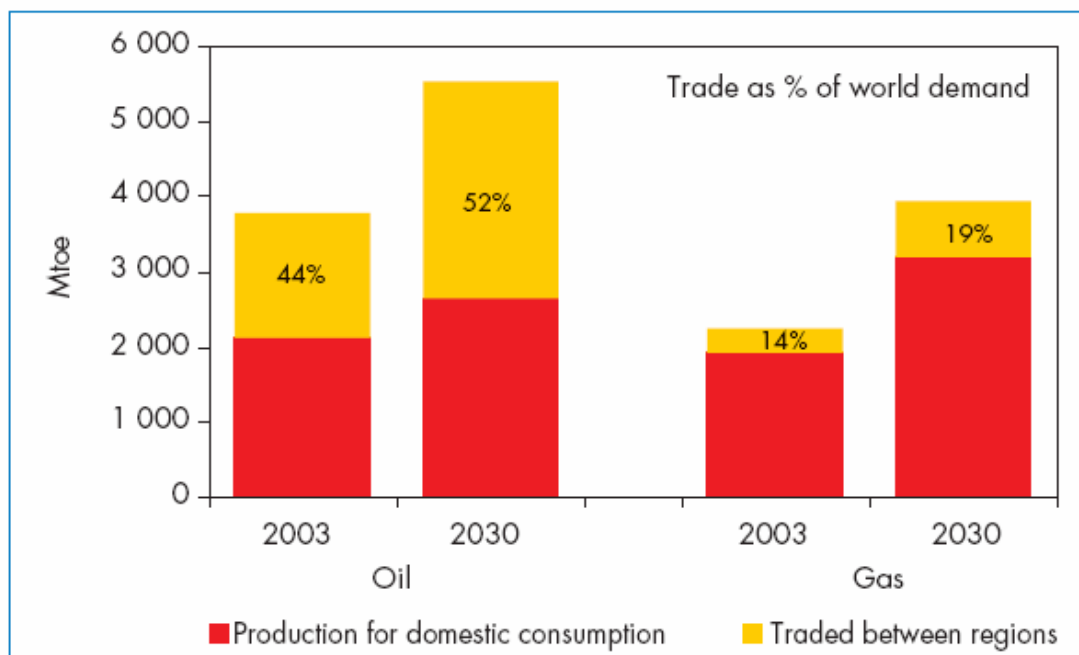
⁶³ *Ibid*, σελ. 88

⁶⁴ “World Energy Outlook 2006’ Summary and Conclusions”, σελ. 2

⁶⁵ Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., “Oil Outlook to 2025”, *Op Cit*, σελ. 1

⁶⁶ “World Energy Outlook 2005’ Middle East and North Africa Insights”, *Op Cit*, σελ. 88

Figure 2.5: Share of Inter-Regional Trade in World Primary Oil and Gas Demand in the Reference Scenario

Πηγή: “World Energy Outlook 2005” Middle East and North Africa Insights”, International Energy Agency- Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 2005, σελ. 88

1.2 Ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ και οι αναπτυξιακές της ανάγκες

1.2.1 Κοινοτικοί Ενεργειακοί Πόροι

Εξετάζοντας την εξωτερική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θα μπορούσε να παραβλέψει κανείς και τις πολύπλοκες σχέσεις αλληλεξάρτησης της Ευρώπης από τα διεθνή ορυκτά καύσιμα. Η τραγική «ειρωνεία» της σημερινής παγκόσμιας βιομηχανικής κατανομής έγκειται στο γεγονός ότι τα πιο ανεπτυγμένα κράτη του πλανήτη είναι, ταυτόχρονα, και τα πιο «φτωχά» σε κοιτάσματα ενεργειακών πρώτων υλών, με εξαίρεση τις ΗΠΑ, τη Νορβηγία και, εν μέρει, τον Καναδά. Η ΕΕ των 27 αντιμετωπίζει έντονο πρόβλημα ενεργειακής ανεπάρκειας και της συνεπαγόμενης εξάρτησης από εισαγωγές αργού και φυσικού αερίου από τρίτες χώρες. Έτσι, η ακώλυτη οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης εξαρτάται άμεσα από τις επαρκείς εισαγωγές των υδρογονανθράκων, ικανών να αντιμετωπίζουν τις αυξημένες καταναλωτικές ανάγκες της διευρυνόμενης σύνθεσής της.

Είναι γεγονός ότι πέρα από 80% της ενέργειας που χρησιμοποιείται για της βιομηχανικές, καταναλωτικές και μεταφορικές ανάγκες της ΕΕ αποτελείται από τα παράγωγα των υδρογονανθράκων, δηλαδή από το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς της Επιτροπής, έως το 2020 περίπου 70% των πρωταρχικών ενεργειακών αναγκών της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και του 90% των αναγκών της Ένωσης σε πετρέλαιο, θα καλύπτονται με τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων⁶⁷. Συνεπώς, η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης προσδιορίζει και την πολιτικοοικονομική «τρωτότητά» της απέναντι σ' ένα ενδεχόμενο περιορισμό του εφοδιασμού ή την αύξηση των τιμών ενέργειας, που μπορούν να προκύψουν από

⁶⁷ Βλ. www.eu.int/pol/ener/overview_el.htm, 03/11/2004

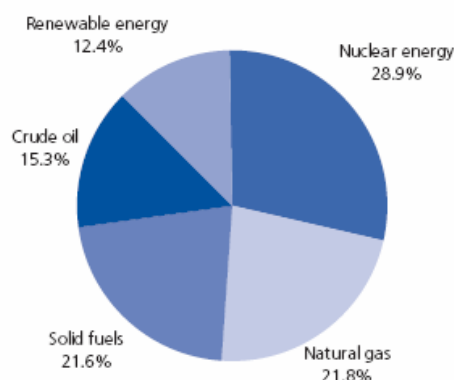
διεθνείς κρίσεις. Τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία δείχνουν την κατάσταση όσον αφορά στα ορυκτά αποθέματα υδρογονανθράκων που βρίσκονται στο υπέδαφος των κρατών- μελών της ΕΕ.

Σύμφωνα, εξάλλου, με την Eurostat, τα κράτη- μέλη της ΕΕ- 25 παράγουν πρωτογενή ενέργεια⁶⁸ από πυρηνική σύντηξη, φυσικό αέριο και στερεά καύσιμα, ενώ το πετρέλαιο και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας διαδραματίζουν λιγότερο σημαντικό ρόλο⁶⁹.

Figure SP.1: Production of primary energy, EU-25, 2004

(% of total, based on 1 000 tonnes of oil equivalent)

TEN00076 TEN00077 TEN00078 TEN00079 TEN00080 TEN00081

Primary production of nuclear energy: the heat produced in a reactor as a result of nuclear fission is regarded as primary production of nuclear heat, or in other words nuclear energy; it is either the actual heat produced or calculated on the basis of reported gross electricity generation and the thermal efficiency of the nuclear plant.

Primary production of natural gas: dry marketable production, measured after purification and extraction of natural gas liquids (NGLs) and sulphur is considered as primary production; it does not include quantities re-injected, extraction losses, or quantities vented and flared; it includes quantities used within the natural gas industry, in gas extraction, pipeline systems and processing plants.

Primary production of solid fuels: it consists of quantities of fuels extracted or produced, calculated after any operation for removal of inert matter; in general, primary production includes the quantities consumed by the producer in the production process (e.g. for heating or operation of equipment and auxiliaries) as well as supplies to other on-site producers of energy for transformation or other uses.

Primary production of crude oil: primary production within national boundaries including offshore production is covered; production should only include marketable production, excluding volumes returned to formation; such production should include all crude oil, NGLs, condensates and oil from shale and tar sands, etc.

Primary production of renewable energy: primary production of biomass, hydropower, geothermal energy, wind and solar energy are included in renewable energies.

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 17

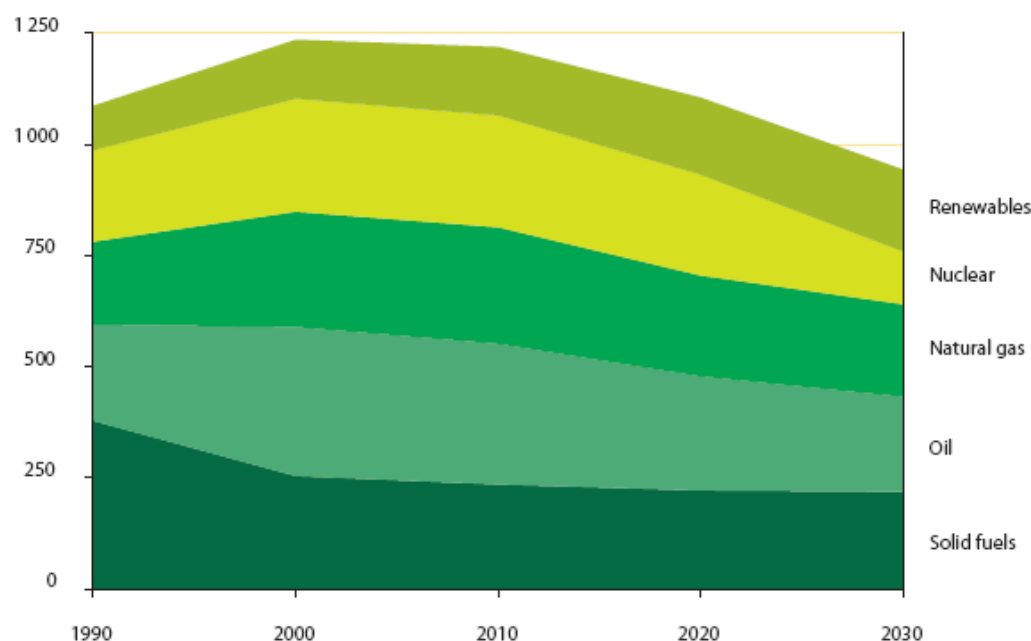
Όπως ήδη τονίστηκε, κοιτάσματα πετρελαίου κατανέμονται πολύ άνισα ανά τον κόσμο, και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν βγήκε ευνοημένη από αυτήν την κατανομή. Όσον αφορά στα νέα κράτη- μέλη, η κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη. Κατά την Πράσινη Βίβλο του 2000, ορυκτά αποθέματα πετρελαίου που βρίσκονται στο υπέδαφος των κρατών- μελών της ΕΕ επαρκούν μόλις για οχτώ χρόνια χρήσης με τα τρέχοντα ποσοστά κατανάλωσης (εφόσον δεν θα αλλάξουν οι καταναλωτικές συνήθειες ή/και σχετικές τεχνολογίες). Χάρη στα κοιτάσματα που βρίσκονται στη Βόρεια Θάλασσα, κυρίως στο υπέδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου, η ΕΕ παράγει περίπου 158.3 Mtoe αργού (1997), αντιπροσωπεύοντας μόλις 4.4% της παγκόσμιας

⁶⁸ πρωτογενής πηγές ενέργειας (primary energy sources) ονομάζονται ενεργειακά προϊόντα που ανορύσσονται κατευθείαν από τα ορυκτά κοιτάσματα, ενώ τα ενεργειακά προϊόντα που παράγονται από πρωτογενή ενέργεια στους σταθμούς μετατροπής (transformation plants) ονομάζονται παράγωγα προϊόντα (derived products)

⁶⁹ “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, *Op Cit*, σελ. 16

παραγωγής. Σήμερα, το κόστος της ανόρυξης ενός βαρελιού πετρελαίου στην Ευρώπη ανέρχεται σε 7-11 USD, ενώ στη Μέση Ανατολή μόλις 1-3 USD⁷⁰.

EU-30 — Energy production by fuel (in million toe)

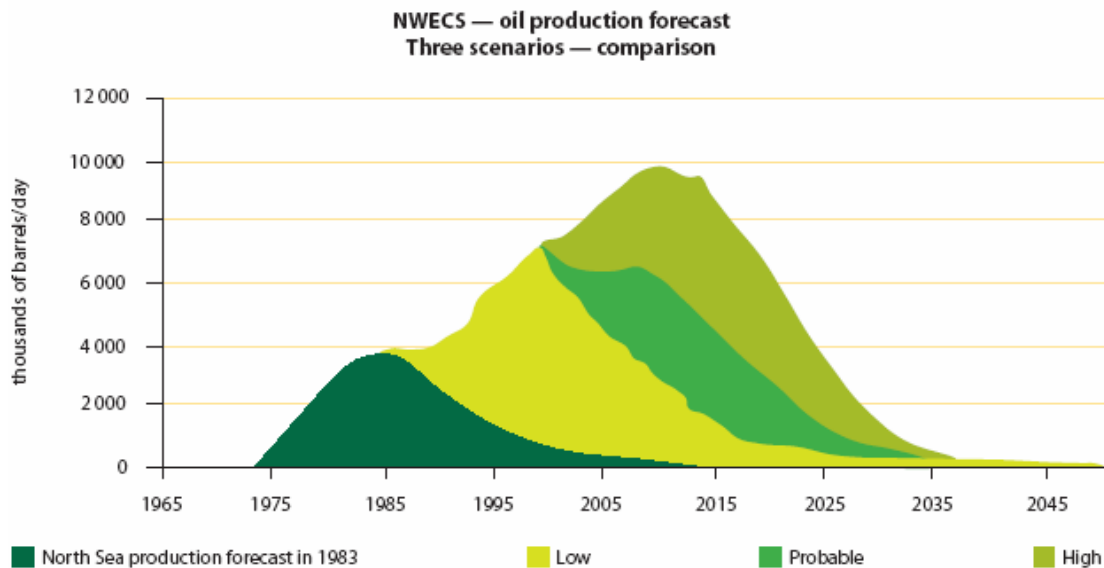
Πηγή: Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000, σελ. 18

Ο ρυθμός της μείωσης των κοινοτικών ενεργειακών πόρων δεν εξαρτάται μόνο από το μέγεθος των επιβεβαιωμένων αποθεμάτων που βρίσκονται στο υπέδαφος των κρατών- μελών της, αλλά και από την εξέλιξη της τιμής πετρελαίου και φυσικού αερίου στην παγκόσμια αγορά, καθώς και από την τεχνολογική πρόοδο. Όσο υψηλότερη είναι η τιμή του πετρελαίου, τόσο περισσότερες επιχειρήσεις θα επενδύουν στην έρευνα και παραγωγή. Ανεξάρτητα, όμως, από τις όποιες εξελίξεις, τα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου της Βόρειας Θάλασσας αναμένεται να εξαντληθούν μέσα στα επόμενα 25 χρόνια. Το μέλλον των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου δεν προβλέπεται να ακολουθήσει πολύ διαφορετική πορεία. Σύμφωνα με διάφορες εκτιμήσεις, τα παγκόσμια ορυκτά αποθέματα αργού θα εξαντληθούν περίπου στα επόμενα 30- 35 χρόνια. Όσον αφορά στα παγκόσμια κοιτάσματα φυσικού αερίου, ο όγκος τους επιτρέπει την εκμετάλλευσή τους, εφόσον οι καταναλωτικές συνήθειες θα παραμένουν αμετάβλητες, για τα επόμενα 100 χρόνια. Οι εν λόγω δυσοίωνες προβλέψεις διαψεύδονται, συνήθως, με την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και εισαγωγή καινοτομιών. Εάν ο όγκος των επενδύσεων στον τομέα παραγωγής ενέργειας αυξανόταν, αυτό επίσης δύναται να συμβάλλει στην ανατροπή της εν λόγω απαισιόδοξης προοπτικής. Για παράδειγμα, νέες τεχνολογίες ανόρυξης θα μπορούσαν να αυξήσουν, μετά από την ευρεία εισαγωγή τους στη παραγωγή, το βαθμό εκμεταλλευσιμότητας των επιβεβαιωμένων κοιτασμάτων από 20- 40% που είναι σήμερα σε 60%⁷¹.

⁷⁰ Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000, σελ. 17

⁷¹ *Ibid.*, σελ. 19

North Sea production forecasts

Πηγή: Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000, σελ. 19

Κοιτάσματα φυσικού αερίου κατανέμονται πιο ομοιόμορφα ανά υδρόγειο, αλλά η Ευρωπαϊκή Ένωση στάθηκε για μια ακόμη φορά «άτυχη», με μόλις 2% των παγκόσμιων αποθεμάτων, τα οποία φτάνουν για 20 χρόνια κατανάλωσης με συνθήκες του 1998. Στα κράτη- μέλη της ΕΕ το 1997 ανορύχθηκαν μόλις 223.2 Mtoe φυσικού αερίου, που αντιπροσωπεύει 12% της παγκόσμιας παραγωγής. Το μεγαλύτερο ποσοστό των εν λόγω αποθεμάτων βρίσκεται στην αιγιαλίτιδα ζώνη της Ολλανδίας (56%) και του Ηνωμένου Βασιλείου (24%)⁷².

Σε απόλυτους όρους, η υφήλιος διαθέτει σημαντικά αποθέματα στερεών καυσίμων - 4-5 φορές πιο πολύ απ’ ότι αυτά του πετρελαίου. Μάλιστα, σύμφωνα με το Green Paper του 2000, τα παγκόσμια κοιτάσματα άνθρακα φτάνουν για περίπου 200 έτη εφοδιασμού. Στην Ευρώπη, 80% εκ των διαθέσιμων ορυκτών καυσίμων αποτελούνται από στερεά καύσιμα (συμπεριλαμβανομένου άνθρακα, λιγνίτη, τύρφη και αργιλικό σχιστόλιθο (oil shale)). Εντούτοις, η αισιόδοξη αυτή εικόνα μετριάζεται από το γεγονός ότι η ποιότητα των στερεών καυσίμων είναι μεταβλητή και η παραγωγή τους είναι δαπανηρή. Το 1998, η Κοινότητα παρήγε γύρω στα 1.2 Mtoe τύρφη ετησίως, 50 Mtoe λιγνίτη και 60 Mtoe άνθρακα (ή περίπου 5% της παγκόσμιας παραγωγής), καθώς τα επόμενα χρόνια μετά τη διεύρυνση, η παραγωγή άνθρακα αναμένεται να διπλασιαστεί. Εντούτοις, ενώ η εξόρυξη λιγνίτη και τύρφη είναι εξαιρετικά κερδοφόρες επιχειρήσεις, ο ευρωπαϊκός άνθρακας είναι ιδιαίτερα μη ανταγωνιστικός έναντι του εισαγόμενου αναλόγου του. Δύσκολοι γεωλογικοί όροι εξόρυξης και το αναπτυγμένο κράτος πρόνοιας στην ΕΕ διαμορφώνουν την τιμή του ευρωπαϊκού άνθρακα κατά 3-4 φορές υψηλότερη από τη διεθνή τιμή (150 USD ανά tce (ton of coal equivalent) έναντι του 40 USD ανά tce)⁷³.

⁷² *Ibid.*, σελ. 18

⁷³ *Ibid.*, σελ. 19

1.2.2 Η ζήτηση ενέργειας στην ΕΕ

Όσον αφορά στην ενεργειακή ζήτηση της ΕΕ, αυτή αυξάνεται κατά μέσο όρο μεταξύ 1% και 2% ετησίως από το 1986. Καθώς η ζήτηση ενέργειας από την ευρωπαϊκή βιομηχανία παρέμεινε σταθερή λόγω μετάβασης της οικονομίας της ΕΕ προς εκείνη προσανατολισμένη σε παροχή υπηρεσιών, η αυξημένη ζήτηση για ηλεκτρικό ρεύμα, μεταφορές και θέρμανση από νοικοκυριά και τριτογενή τομέα ευθύνεται, κατά την άποψη των συντακτών τους Πράσινης Βίβλου του 2000, για την προαναφερθείσα αύξηση. Όντως, σημαντικές επενδύσεις στον βιομηχανικό εκσυγχρονισμό επέτρεψαν στην ευρωπαϊκή βιομηχανία να μειώσει την ενεργειακή εξάρτησή της. Οι Ευρωπαίοι διαμορφωτές αποφάσεων συνειδητά στήριξαν τη μείωση εξάρτησης της βιομηχανίας από πετρέλαιο, το οποίο έφτασε να εκπροσωπεί το 1998 μόλις 16% της συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης του κλάδου. Επιπλέον, προωθήθηκε μετάβαση από το ευρέως χρησιμοποιούμενο στη δεκαετία του 1970 πετρέλαιο σε φυσικό αέριο και ηλεκτρισμό. Ως αποτέλεσμα, η ένταση ενέργειας του βιομηχανικού τομέα της ευρωπαϊκής οικονομίας μειώθηκε κατά 23% μεταξύ του 1985 και του 1998. Βέβαια, στο μέλλον προβλέπεται μια σημαντική αύξηση μεριδίου της ενεργειακής ζήτησης από την ευρωπαϊκή βιομηχανία, καθώς τα νέα κράτη- μέλη θα χρειαστούν αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα και υψηλές επενδύσεις για να εκσυγχρονίσουν τον βιομηχανικό τους κλάδο, μάλιστα με τη χρήση νέων μη ενεργοβόρων τεχνολογιών⁷⁴.

Με τους απόλυτους όρους, λοιπόν, οι μεγαλύτεροι καταναλωτές ενέργειας στην ΕΕ είναι νοικοκυριά και τριτογενής τομέας. Εκτός από τις ανάγκες για τα καύσιμα ιδιωτικών οχημάτων, 63% της συνολικής ζήτησης ενέργειας από τα νοικοκυριά ικανοποιούνται με τη χρήση πετρελαίου και φυσικού αερίου. Δηλαδή, νοικοκυριά είναι οι μεγαλύτεροι καταναλωτές φυσικού αερίου (ευθύνονται για 1/3 της συνολικής ευρωπαϊκής κατανάλωσης φυσικού αερίου, η οποία ικανοποιεί 40% της οικιακής ζήτησης) και 18% της συνολικής χρήσης πετρελαίου της ΕΕ (ένα τέταρτο από την οικιακή ζήτηση)⁷⁵.

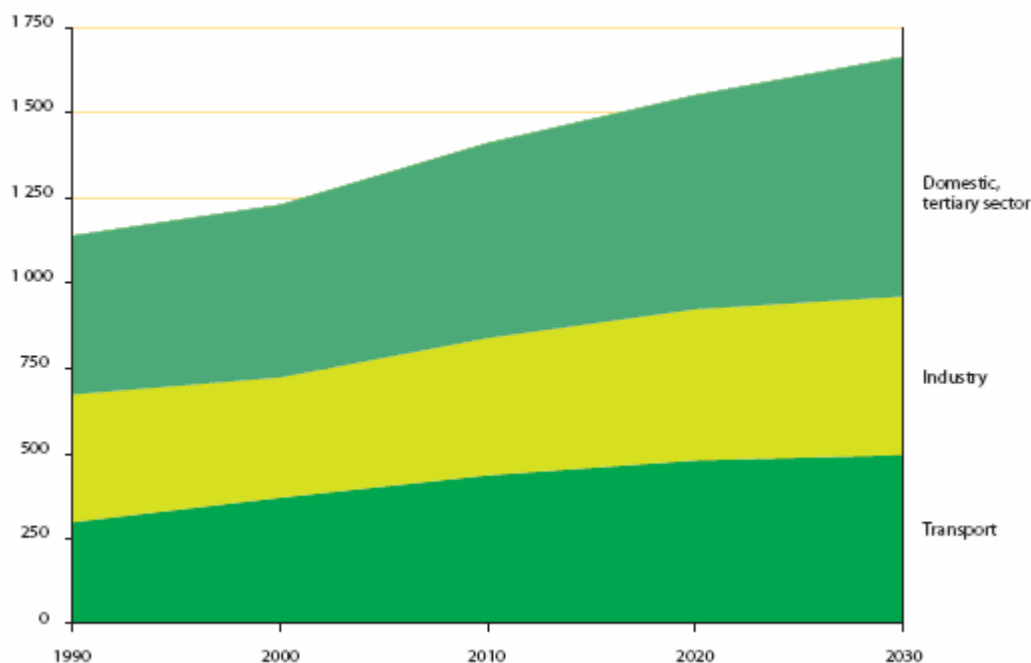
Το ποσοστό του κλάδου των μεταφορών στη διαμόρφωση της ενεργειακής ζήτησης της ΕΕ φαίνεται να αγνοείται από το ευρύ κοινό. Όντας εξ ολοκλήρου εξαρτώμενος από το πετρέλαιο (98% ζήτησης ενέργειας στις μεταφορές, που μάλιστα εκπροσωπεί 67% της συνολικής ζήτησης πετρελαίου στην ΕΕ), ο τομέας έχει δείξει πολύ απότομη άνοδο κατανάλωσης. Μεταξύ του 1985 και του 1998 ανήλθε από 203 Mtoe σε 298 Mtoe, ενώ ο αριθμός των ευρωπαϊκών δημόσιων και ιδιωτικών οχημάτων σε χρήση αυξήθηκε από 132 εκατομμύρια σε 189 εκατομμύρια, με μια παράλληλη σημαντική αύξηση της εναέριας κυκλοφορίας. Η ένταση ενέργειας του τομέα των μεταφορών αυξήθηκε κατά 10% μεταξύ 1985 και 1998. Στο άμεσο μέλλον, ο τομέας θα συνεχίσει να αναπτύσσεται με ρυθμό περίπου 2% το χρόνο καθ' όλη τη τρέχουσα δεκαετία. Εντός της ΕΕ, η μεταφορά επιβατών θα αυξηθεί κατά 19% μέχρι το 2010, κυρίως λόγω αύξησης 16% στις οδικές μεταφορές και 90% στην εναέρια κυκλοφορία. Ταυτόχρονα, η μεταφορά αγαθών αναμένεται να αυξηθεί κατά 38%, με τη μεγαλύτερη αύξηση στις οδικές (+50%) και στις θαλάσσιες μεταφορές (+34%). Αυτοί οι παράγοντες αύξησης θα έχουν ακόμα μεγαλύτερο αντίκτυπο στα νέα κράτη- μέλη. Μετά τη διεύρυνση, η Ένωση πρέπει να εξασφαλίσει μετακίνηση 170 εκ. επιπλέον

⁷⁴ *Ibid.*, σελ. 14

⁷⁵ *Ibid.*, σελ. 15

πολιτών της, ενώ η εδαφική της επικράτεια θα επεκταθεί κατά 1.86 εκ. τετραγωνικά χιλιόμετρα⁷⁶.

EU-30 ⁽⁵⁾ — Final energy consumption [in million toe ⁽⁶⁾]

Πηγή: Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000, p. 15

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία του “BP Statistical Review of World Energy, June 2007”, η συνολική κατανάλωση πρωταρχικών πηγών ενέργειας (primary energy)⁷⁷ της ΕΕ των 25 το 2006 αντιστοιχούσε σε 1.722 Mtoe, αντιπροσωπεύοντας αύξηση κατά 0,2% σε σχέση με το 2005. Ανά πηγή ενέργειας, η ΕΕ των 25 το 2006 κατανάλωσε 706,3 Mtoe πετρελαίου (έναντι 704,1 Mtoe το 2005), 420,6 Mtoe φυσικού αερίου (έναντι 426,4 Mtoe το 2005) και 305 Mtoe άνθρακα (έναντι 297,9 Mtoe το 2005). Το μερίδιο των υδρογονανθράκων αντιστοιχούσε το 2006 στα 1431,9 Mtoe (έναντι 1428,4 Mtoe το 2005) εκ του συνόλου των 1.722 Mtoe που καταναλώθηκε στην ΕΕ ή στα 82,95% της συνολικής πανευρωπαϊκής κατανάλωσης ενέργειας⁷⁸. Σύμφωνα με την Eurostat⁷⁹, το 2004 η κατανάλωση της ΕΕ- 25 ανά τύπο ενέργειας διαμορφωνόταν ως εξής:

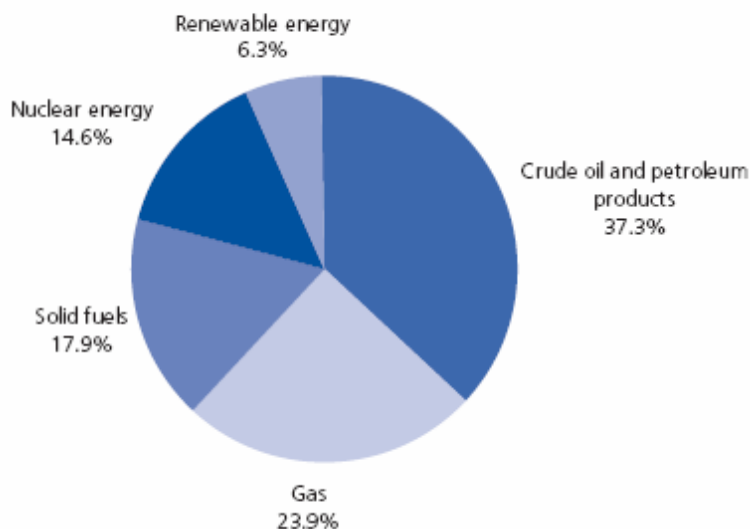
⁷⁶ *Ibid.*, σελ. 15- 16

⁷⁷ εννοούνται μόνο εμπορεύσιμα είδη πρωτογενών καυσίμων, που εξορύσσονται από τα φυσικά κοιτάσματα, ενώ εξαιρούνται καυσόξυλα, τύρφης, οργανικά λήμματα, ηλιακή, αιολική και γεωθερμική ενέργεια

⁷⁸ “BP Statistical Review of World Energy June 2007”, *Op Cit*, σελ. 40- 41

⁷⁹ “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, *Op Cit.*, σελ. 30

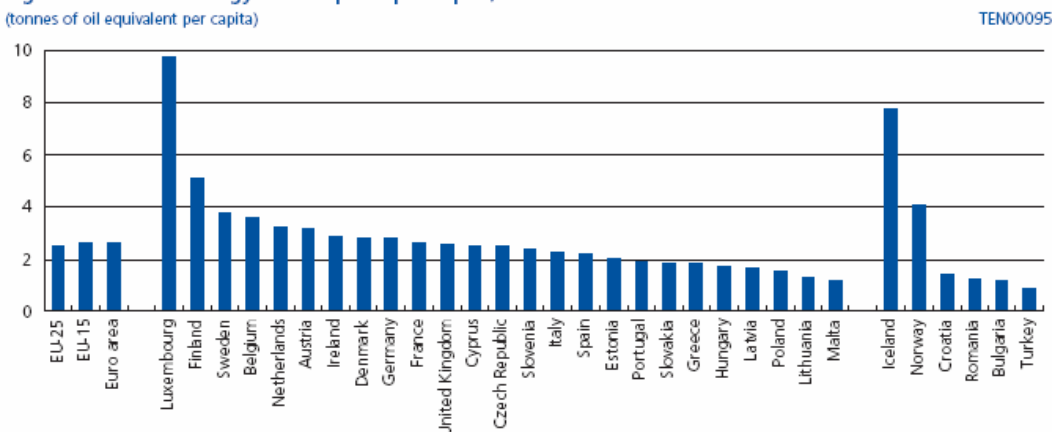
Figure SP.16: Gross inland consumption of energy, EU-25, 2004
(% of total, based on tonnes of oil equivalent)

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 30

Η πιο ενεργοβόρα οικονομία της Ένωσης ήταν το Λουξεμβούργο, ενώ η χαμηλότερη κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο σημειώθηκε στη Μάλτα⁸⁰.

Figure SP.17: Final energy consumption per capita, 2004
(tonnes of oil equivalent per capita)

Final energy consumption includes all energy delivered to the final consumer's door (in the industry, transport, household and other sectors) for all energy uses; it excludes deliveries for transformation and/or own use of the energy producing industries, as well as network losses.

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 32

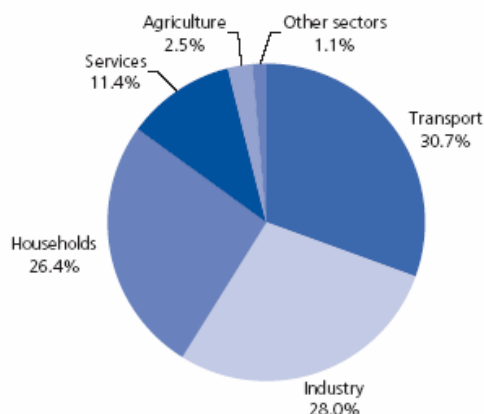
Τέλος, η ενεργειακή κατανάλωση ανά τομέα το 2004 δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη μεταβολή, αφού ο τομέας των μεταφορών παραμένει στην κορυφή της λίστας (30,7%), ακολουθεί η βιομηχανία (28%) και τα νοικοκυριά (26,4%)⁸¹.

⁸⁰ *Ibid*, σελ. 32

⁸¹ *Ibid*., σελ. 33

Figure SP21: Final energy consumption, EU-25, 2004 (1)

(% of total, based on tonnes of oil equivalent)

(1) Figures do not sum to 100 % due to rounding.

This indicator expresses the sum of the energy supplied to the final consumer's door for all energy uses; it is the sum of final energy consumption in industry, transport, households, services, agriculture, etc.; final energy consumption in industry covers the consumption in all industrial sectors with the exception of the energy sector; the fuel quantities transformed in the electrical power stations of industrial autoproducers and the quantities of coke transformed into blast-furnace gas are not part of the overall industrial consumption but of the transformation sector; final energy consumption in transport covers the consumption in all types of transportation, i.e. rail, road, air transport and inland navigation; final energy consumption in households, services, etc. covers quantities consumed by private households, commerce, public administration, services, agriculture and fisheries.

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 33

1.2.3 Η Ενεργειακή Εξάρτηση της ΕΕ

Καθώς η κατανάλωση ενέργειας παγκοσμίως έχει αυξηθεί από την εποχή της πρώτης κρίσης πετρελαίου του 1973, η ΕΕ παράλληλα κατόρθωσε να μειώσει την ενεργειακή της εξάρτηση κατά αυτήν την περίοδο από 60% το 1973 στα 50% το 1999. Πολιτικές που εστιάστηκαν στη διαχείριση ζήτησης (εξοικονόμηση ενέργειας- energy conservation), ανάπτυξη των εσωτερικών πόρων (ιδιαίτερα του πετρελαίου της Βόρειας Θάλασσας) και διαφοροποίηση ενεργειακού μείγματος (αναβίωση πυρηνικών προγραμμάτων, έρευνα για τις ανανεώσιμες μορφές ενέργειας, κ.λπ.) έχουν φέρει σημαντικά αποτελέσματα. Ωστόσο, δεδομένου ότι ο ρυθμός παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης φαίνεται να διατηρείται σε αυξημένα επίπεδα, η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ είναι πιθανόν να φτάσει έως και 70% (+20%) μέσα στα επόμενα 20-30 χρόνια. Συγκεκριμένα, η εξάρτηση της ΕΕ από πετρέλαιο προβλέπεται να φθάσει έως και 90%, από φυσικό αέριο έως και 70%, και από στερεά καύσιμα η εξάρτηση της τάξεως των 100% είναι πιθανή. Η τελευταία μεγάλη διεύρυνση μάλλον μόνο ενίσχυσε αυτήν την τάση, καθώς οι απαιτούμενες εισαγωγές φυσικού αερίου στα νέα κράτη- μέλη μπορούν να ανέλθουν στα επόμενα 20- 30 χρόνια από σημερινές 60% στα 90%, ενώ πετρελαίου από 90% στα 94%. Εν τω μεταξύ, τα νέα κράτη- μέλη (που είναι αυτήν την περίοδο εξαγωγείς του άνθρακα) μπορεί να χρειαστούν να εισάγουν μέχρι 12% εκ των αναγκών τους σε στερεά καύσιμα μέχρι το 2020, υπό την επίδραση αναδιάρθρωσης σ’ αυτόν τον τομέα⁸².

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο της Επιτροπής του 2000, η έκταση εξάρτησης της ΕΕ από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων δύναται να μετρά διαφορετικά μεγέθη, σύμφωνα με το βαθμό ενεργειακής εξάρτησης κάθε κράτος- μέλος ξεχωριστά και την κατάσταση στη διεθνή αγορά ενέργειας για τον συγκεκριμένο τύπο καυσίμου. Για παράδειγμα, η Τσεχία εξαρτάται σε ποσοστό 74% από τις εισαγωγές ρωσικού

⁸² Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, *Op Cit*, σελ. 21- 22

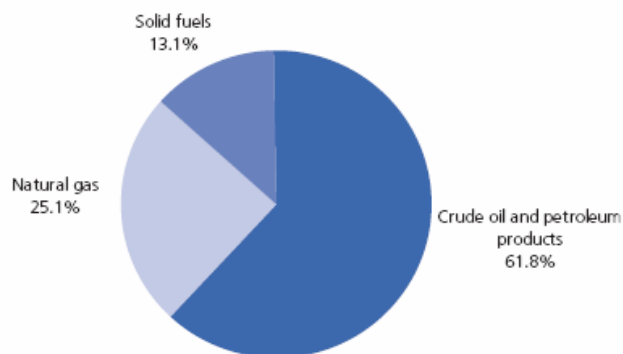
φυσικού αερίου, ενώ η Σλοβακία απλούστατα 100%⁸³. Σύμφωνα, εξάλλου, με την Πράσινη Βίβλο του 2000:

1. Ο αντίκτυπος της ανασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού για κάθε κράτος-μέλος θα είναι μεγαλύτερος, στην περίπτωση που και κράτη-προμηθευτές είναι ευάλωτα λόγω πολιτικής αστάθειας, δυνατότητας τρομοκρατικών χτυπημάτων και φυσικών καταστροφών,
2. Άλλος σημαντικός παράγοντας που επιδρά στη ενεργειακή ασφάλεια είναι η διεθνής τιμή ενέργειας. Ωστόσο, το επίπεδο τιμών εξαρτάται από το βαθμό διεθνοποίησης των εισαγόμενων ενεργειακών προϊόντων. Δηλαδή, εάν οι εισαγόμενοι υδρογονάνθρακες αγοράζονται στα διεθνή χρηματιστήρια πρωτογενών προϊόντων -όπως το NYMEX⁸⁴- ή προμηθεύονται ως αποτέλεσμα διμερών ή πολυμερών συμφωνιών, όπως αυτή μεταξύ του Gasprom και της Ουκρανίας.
3. Οι αγορές διαφορετικών ενεργειακών προϊόντων είναι δομημένες πολύ διαφορετικά η μία από την άλλη, πράγμα που επίσης επιδράει στη διαμόρφωση διεθνών τιμών ενέργειας. Όσον αφορά, για παράδειγμα, στην κατάσταση που επικρατεί στην αγορά του άνθρακα, αυτή θα μπορούσε να περιγραφεί ως μια ανταγωνιστική διεθνή αγορά. Ωστόσο, το ίδιο δεν ισχύει για την αγορά πετρελαίου, αφού ουσιαστικά κυριαρχείται από ένα δεσπόζον μονοπώλιο (OPEC). Η αγορά φυσικού αερίου, τέλος, βρίσκεται σε μια ιδιάζουσα κατάσταση, όπου τα περιφερειακά ολιγοπώλια σχηματίζουν λειτουργικά μονοπώλια, ενώ οι τιμές είναι συνδεδεμένες με την αγορά πετρελαίου⁸⁵.

Σύμφωνα εξάλλου με τα στοιχεία την Eurostat, το 2004 η ΕΕ εισήγαγε 25,1% εκ του συνόλου των αναγκών της σε φυσικό αέριο, 61,8% του πετρελαίου και 13,1% των στερεών καυσίμων⁸⁶.

Figure SP7: Net imports of energy, EU-25, 2004
(% of total, based on 1 000 tonnes of oil equivalent)

TEN00083

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 21

Την ίδια περίοδο η Δανία ήταν η μόνη χώρα της Ένωσης που βασιζόταν εξ ολοκλήρου στα δικά της αποθέματα ορυκτής ενέργειας. Μια ακόμη σημαντική εξέλιξη ήταν η ανάδειξη της Μ. Βρετανίας σε εισαγωγέα πρωτογενούς ενέργειας,

⁸³ “Ukraine: Overview of Energy Policy 2006”, *International Energy Agency- Organization of Economic Development and Cooperation*, Paris, 2006, σελ. 204

⁸⁴ New York Mercantile Exchange, Inc. είναι το μεγαλύτερο παγκοσμίως χρηματιστήριο παραγώγων πρωτογενών αγαθών και πολύτιμων μετάλλων, Βλ. www.nymex.com/info.aspx 21/11/2007

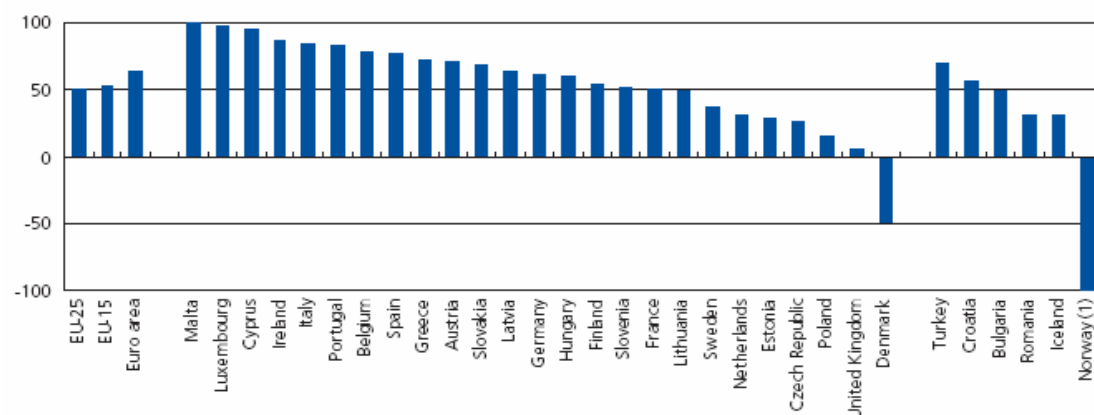
⁸⁵ Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, *Op Cit*, σελ. 22

⁸⁶ “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, *Op Cit*, σελ. 21

μετά από 20 χρόνια ενεργειακής αυτάρκειας. Από τα ίδια στοιχεία προκύπτει ότι η συνολική ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ- 25 το 2004 ήταν 50%⁸⁷.

Figure SP.8: Energy dependency rate — all products, 2004

(% of net imports in gross inland consumption and bunkers, based on tonnes of oil equivalent)

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 22

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat, η συνολική ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ- 27 το 2005 διαμορφώθηκε στα 52,3%⁸⁸.

Η πιο έντονη περίπτωση της κοινοτικής εξάρτησης από τους εισαγόμενους υδρογονάνθρακες είναι το πετρέλαιο, όπου 76% της ζήτησης της ΕΕ ικανοποιείται από εξωτερικές πηγές. Μακροπρόθεσμα, σύμφωνα με τα στοιχεία τους Πράσινης Βίβλου του 2000, η γεωγραφική διαφοροποίηση (geographical diversification) των εισαγωγών πετρελαίου δεν δύναται να επιτευχθεί τόσο εύκολα όσο στην περίπτωση του φυσικού αερίου, αφού σε 20- 30 χρόνια από σήμερα τα πλουσιότερα εναπομένοντα κοιτάσματά του θα συγκεντρωθούν κατά το μεγαλύτερο μέρος στη Μέση Ανατολή. Βραχυπρόθεσμα, η Πράσινη Βίβλος προβλέπει ελάχιστη δυνατότητα αύξησης εξόρυξης πετρελαίου, καθώς οι περισσότερες πετρελαιοπαραγωγικές χώρες έχουν εξαντλήσει περιθώρια αύξησης παραγωγής. Οι μόνες εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα είναι η Σαουδική Αραβία, το Ιράκ και – σε μερικό βαθμό – η Ρωσία⁸⁹.

Όσον αφορά στο φυσικό αέριο, η ΕΕ εισήγαγε 40% του συνόλου της κατανάλωσής της το 1998. Για να αντισταθμίσει την πιθανή αύξηση εξάρτησής της μέσα στα επόμενα 20- 30 χρόνια, η Ένωση έχει αρκετές επιλογές. Υπάρχουν διάφορα κράτη-προμηθευτές που βρίσκονται σε κοντινή γεωγραφική απόσταση από την ΕΕ, τα οποία διαθέτουν στο υπέδαφός τους αρκετό φυσικό αέριο (η Ρωσία, η Νορβηγία και στη Βόρεια Αφρική η Αλγερία και η Λιβύη), οι οποίοι θα μπορέσουν να ικανοποιήσουν τις μελλοντικές ανάγκες της ΕΕ⁹⁰. Ωστόσο, για τους λόγους που αναλύθηκαν στην ενότητα 1.1.1⁹¹, η αναζήτηση της ενεργειακής ασφάλειας στις παραπάνω χώρες πρέπει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνο τις παραμέτρους της τεχνικής φύσεως, αλλά και γεωπολιτικούς κινδύνους και πολιτιστικές διαφορές.

⁸⁷ *Ibid.*, σελ. 22

⁸⁸ “Energy. Yearly Statistics 2005”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 9

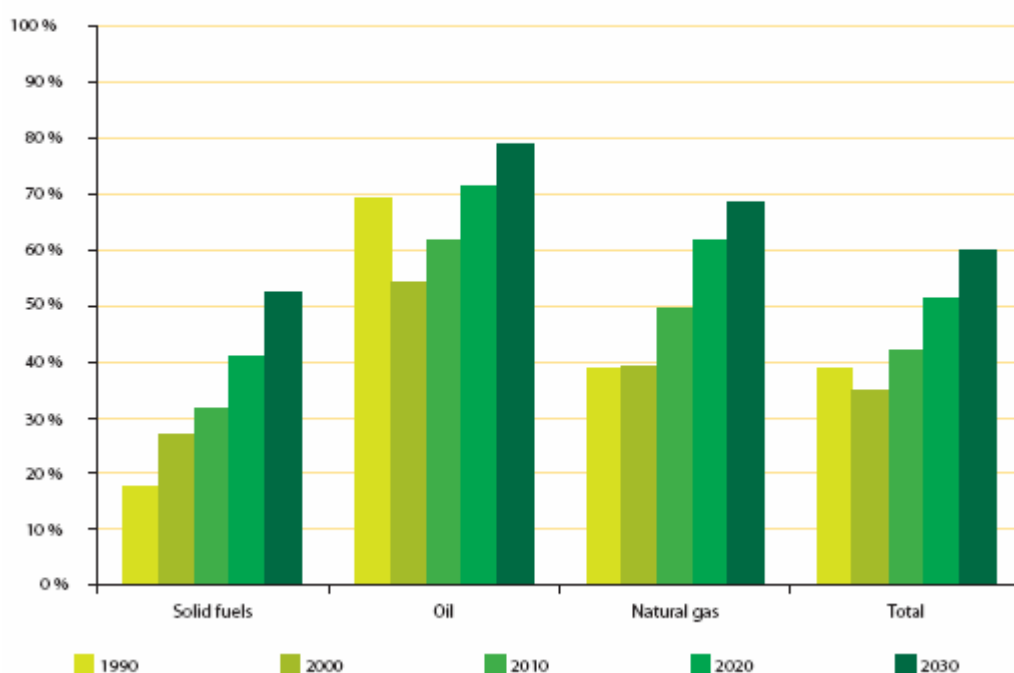
⁸⁹ Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, *Op Cit*, σελ. 22

⁹⁰ *Ibid.*, σελ. 23

⁹¹ Βλ. σελ. 11- 12 της παρούσας εργασίας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εισήγαγε το 1998 περισσότερο από 50% του άνθρακα που χρησιμοποιεί για βιομηχανικές και καταναλωτικές της ανάγκες. Αν και η ζήτηση για στερεά καύσιμα παρουσιάζει μείωση σε απόλυτους όρους, η σχετική εξάρτηση από τον εισαγόμενο άνθρακα θα συνεχίσει να αυξάνεται και θα φτάσει πέρα από 70% το 2020. Μερικοί αναλυτές ακόμη θεωρούν ότι ο αριθμός θα μπορούσε να φθάσει και 100%, αφού η κοινοτική παραγωγή άνθρακα «επιζεί» μόνο λόγω τεράστιων κρατικών επιχορηγήσεων. Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας αγοράς άνθρακα (γεωγραφική και γεωπολιτική διασπορά του εφοδιασμού και η απουσία εντάσεων τιμής) είναι καθυστερημένα από την άποψη της ενεργειακής ασφάλειας. Έτσι, η διεθνής αγορά άνθρακα μπορεί να θεωρηθεί ότι εξασφαλίζει σταθερό οικονομικά και πολιτικά εφοδιασμό στην ΕΕ⁹².

EU-30 — Dependence according to energy product

Πηγή: Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000, p. 23

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Eurostat (Σεπτέμβριος 2007), ο OPEC ήταν το 2005 ο πιο σημαντικός προμηθευτής αργού για την ΕΕ- 27 (216.314 Mtoe), με Σαουδική Αραβία να ηγείται με 60.748 Mtoe, η Ρωσία αναδείχθηκε στη δεύτερη θέση (188.000 Mtoe) και η Νορβηγία στην τρίτη, με μεγάλη διαφορά (97.470 Mtoe). Σημαντικές είναι επίσης οι προμήθειες αργού από την Αφρική (112.628 Mtoe), με τη Λιβύη να βρίσκεται στην πρώτη θέση (50.601 Mtoe)⁹³. Όσον αφορά στις προμήθειες φυσικού αερίου, η πρώτη χώρα με διαφορά είναι η Ρωσία (4.952.879 Terajoule (TJ)/ Gross Calorific Value (GCV)), ακολουθεί η Νορβηγία (2.642.633 TJ) και η Αλγερία (2.256.826 TJ)⁹⁴. Τέλος, η ΕΕ εισάγει περισσότερο άνθρακα από τη Νότια Αφρική (51.698 Thousand tones (Tt)), τη Ρωσία (48.036 Tt) και την Αυστραλία (27.013 Tt)⁹⁵.

⁹² *Ibid.*, σελ. 23

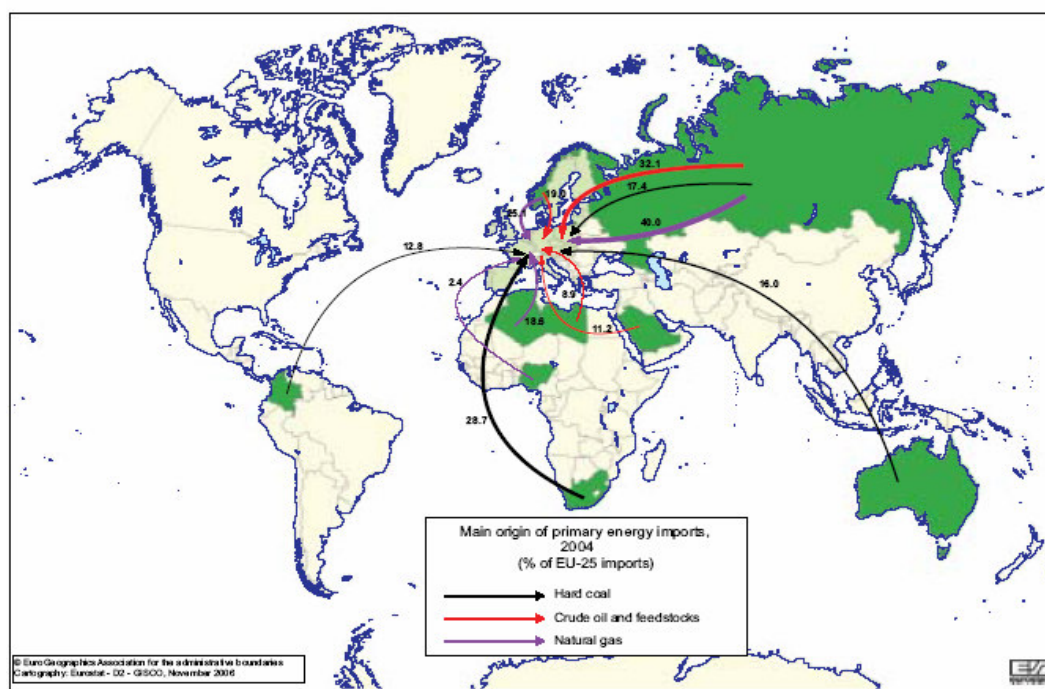
⁹³ “Energy. Yearly Statistics 2005”, *Op Cit*, σελ. 14

⁹⁴ *Ibid.*, σελ. 17

⁹⁵ *Ibid.*, σελ. 18

Ωστόσο, η αυξανόμενη εξάρτηση της Ευρώπης από τους εισαγόμενους ενεργειακούς πόρους και η σημαντική απόσταση που τη χωρίζει από την γεωγραφική τους τοποθεσία επιδράει στην αύξηση των εξόδων μεταφοράς και άλλων όρων διέλευσης. Οι προκλήσεις που σχετίζονται με τη μεταφορά των ενεργειακών πόρων έγιναν ακόμα πιο περίπλοκες ύστερα από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τον συνεπαγόμενο πολλαπλασιασμό των διαμετακομιστικών κρατών. Είναι ουσιαστικό, λοιπόν, για την Ένωση να διατηρεί ικανοποιητικές σχέσεις με τους διαμετακομιστικές χώρες, λόγω της ανάγκης της να έχει σταθερή πρόσβαση στα παγκόσμια ενεργειακά αποθέματα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το φυσικό αέριο, ο κύριος κίνδυνος για την ασφαλή προμήθεια του οποίου βρίσκεται κυρίως στη διαπραγμάτευση όρων διέλευσης και στην ανάγκη για συνεχή διαφοροποίηση των δρόμων μεταφοράς, και όχι τόσο στην *per se* επάρκεια των αποθεμάτων του⁹⁶.

Map SP.1: Main origin of primary energy imports, 2004
(% of EU-25 imports)

Πηγή: “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, σελ. 23

1.3 Διένεξη Ρωσίας- Ουκρανίας στο ζήτημα τιμής φυσικού αερίου. Επιπτώσεις στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ και ο ρόλος των χωρών διέλευσης

Τα θέματα ενέργειας βρίσκονται στην καρδιά των οικονομικών, πολιτικών και στρατηγικών προκλήσεων της Ουκρανίας. Ωστόσο, σχεδόν δύο χρόνια μετά από τη λήξη της κρίσης φυσικού αερίου μεταξύ Μόσχας και Κιέβου, ενάμιση χρόνο μετά από την ανάδειξη και λίγο πριν από την αποχώρηση του Βίκτωρ Γιανουκόβιτς από τη θέση του πρωθυπουργού της χώρας, καθώς και μετά από συνεχή πολιτική αστάθεια και διαμάχες, τα δομικά αίτια που βρίσκονταν πίσω από την υπό εξέταση κρίση

⁹⁶ Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, *Op Cit*, σελ. 23, 24

παραμένουν ανεπίλυτα. Η ουκρανική οικονομία συνεχίζει να εξαρτάται κατά 80% από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου⁹⁷, περίπου 90% των ουκρανικών εισαγωγών φυσικού αερίου επανεξάγονται στην διεθνή αγορά⁹⁸, πέρα από 84% των ρωσικών εξαγωγών προς την Ευρώπη περνούν από το ουκρανικό έδαφος⁹⁹ και οι ηγεσίες και των δύο κρατών δεν φαίνονται διατεθειμένες να βελτιώσουν τις διμερείς τους σχέσεις. Μάλιστα, η διαφαινόμενη έλευση της Γιούλιας Τιμοσένκο στην πρωθυπουργία μπορεί να ενισχύσει τη συγκρουσιακή τάση των ρωσο-ουκρανικών σχέσεων.

Η χρήση της ενέργειας ως μέσο πολιτικού εξαναγκασμού δεν είναι κάτι νέο, όπως παράλληλα και η τεταμένη ενεργειακή σχέση μεταξύ Ρωσίας και πρώην Σοβιετικών δημοκρατιών μετά από την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Κατ' αρχάς, αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία δύο χρόνια σημειώθηκε τουλάχιστον άλλο ένα παρόμοιο περιστατικό μεταξύ Μόσχας και Κιέβου, αυτή τη φορά σχετικά με το χρέος της Ουκρανίας. Επίσης, στα τέλη του 2006 ξέσπασε η διαμάχη για την τιμή φυσικού αερίου και στις αρχές του 2007 η διένεξη στο ζήτημα τιμής πετρελαίου μεταξύ Ρωσίας και Λευκορωσίας, ενώ λιγότερο σημαντικές ενεργειακές αψιμαχίες προκλήθηκαν μεταξύ του Κρεμλίνου από τη μία και της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν από την άλλη.

Κάθε προαναφερθείσα κρίση είχε περίπου το ίδιο μοτίβο. Όλα ξεκίναγαν με αφορμή την διαπραγμάτευση του ύψους των ετήσιων συμβολαίων προμήθειας ρωσικού φυσικού αερίου ή πετρελαίου με μια από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Σε κάθε περίπτωση οι τότε εμπορικές τιμές μεταξύ των δύο κρατών ήταν σημαντικά χαμηλότερες από αυτές που ίσχυαν στην αγορά της ΕΕ. Ο σκοπός του Κρεμλίνου πάντοτε ήταν να φέρει τις τιμές των μελλοντικών του προμηθειών στο ίδιο επίπεδο με αυτές της διεθνούς αγοράς. Τα διαμετακομιστικά κράτη, από την πλευρά τους, αρνιόταν να συμμορφωθούν με τις ρωσικές απαιτήσεις, με αποτέλεσμα η κατάσταση να οδηγείται σταδιακά από τα «τελεσίγραφα» της Μόσχας στο «κλείσιμο της βαλβίδας» των αγωγών που μετέφεραν υδρογονάνθρακες στις «ανυπάκουες» χώρες.

Τότε, τα διαμετακομιστικά κράτη προχωρούσαν στην αφαίρεση των ποσοτήτων ρωσικού αερίου ή πετρελαίου που μεταφερόταν μέσω του εδάφους τους προς τις αγορές της Ευρώπης. Στην περίπτωση της πετρελαϊκής κρίσης μεταξύ Μόσχας και Μινσκ, το Κρεμλίνο αποφάσισε να απαντήσει με την πλήρη διακοπή της ροής ρωσικού πετρελαίου στους αγωγούς που πέρναγαν από το έδαφος της Λευκορωσίας. Η ρωσο-ουκρανική κρίση του 2005, από την πλευρά της, εκτονώθηκε χωρίς τη χρήση ακραίων μεθόδων. Ως αποτέλεσμα, όμως, και στις δύο περιπτώσεις οι εξαγωγές υδρογονανθράκων προς την ΕΕ διαταράχθηκαν, πράγμα που σήκωσε θύελλα αντιδράσεων στις καταναλώτριες χώρες και προκάλεσε πολλές κατηγορίες για τη χρήση απαγορευτικών μεθόδων εκ μέρους του Κρεμλίνου¹⁰⁰.

⁹⁷ Dubien Arnaud, "The Opacity of Russian- Ukrainian Energy Relations", *Russie.Nei.Visions N.19*, Institut Français des Relations Internationales (IFRI) & Russian/ NIS Center, Paris (May 2007): σελ. 4

⁹⁸ Nichol Jim, Woehrel Steven & Gelb Bernard, "Russia Cutoff of natural Gas to Ukraine: Context and Implementations", CRS Reports to Congress (February 16, 2006): σελ. 2

⁹⁹ "Ukraine: Overview of Energy Policy 2006", *Op Cit*, σελ. 204

¹⁰⁰ Guillet Jérôme, "Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian- Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises", *Russie.Nei.Visions N.18*, Institut Français des Relations Internationales (IFRI) & Russian/ NIS Center, Paris (March 2007): σελ. 6

Συγκεκριμένα, η Ρωσία κατηγορήθηκε ότι εκβίαζε τα γειτονικά της κράτη να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις της. Επιπλέον, πολλές επικρίσεις δέχθηκε και η συγκρουσιακή συμπεριφορά της Μόσχας απέναντι στους Ευρωπαίους εταίρους της, όπως η άρνησή της να προσχωρήσει στη Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη και η απροθυμία της να παραχωρήσει τα εκμεταλλευτικά δικαιώματα στις ξένες ενεργειακές επιχειρήσεις. Η περίπτωση της ρωσικής πίεσης κατά της Shell στο πρόγραμμα Sakhalin-2, η διεκπεραίωση του οποίου ανατέθηκε τελικά στη Gazprom ύστερα από πολύμηνες διαπραγματεύσεις είναι ενδεικτική. Μάλιστα, η απομάκρυνση της Shell επιτεύχθηκε με την επίκληση στο δικαστήριο περιβαλλοντικών λόγων, πράγμα που αποσύρθηκε από τη ρωσική κυβέρνηση μόλις το πρόγραμμα ανέλαβε η Gazprom. Φαίνεται ότι ακολουθώντας τα χνάρια της υπόθεσης Yukos, η επιθετική εξωτερική ενεργειακή πολιτική του Κρεμλίνου καταδεικνύει την αναβίωση του σοβιετικού δογματισμού¹⁰¹.

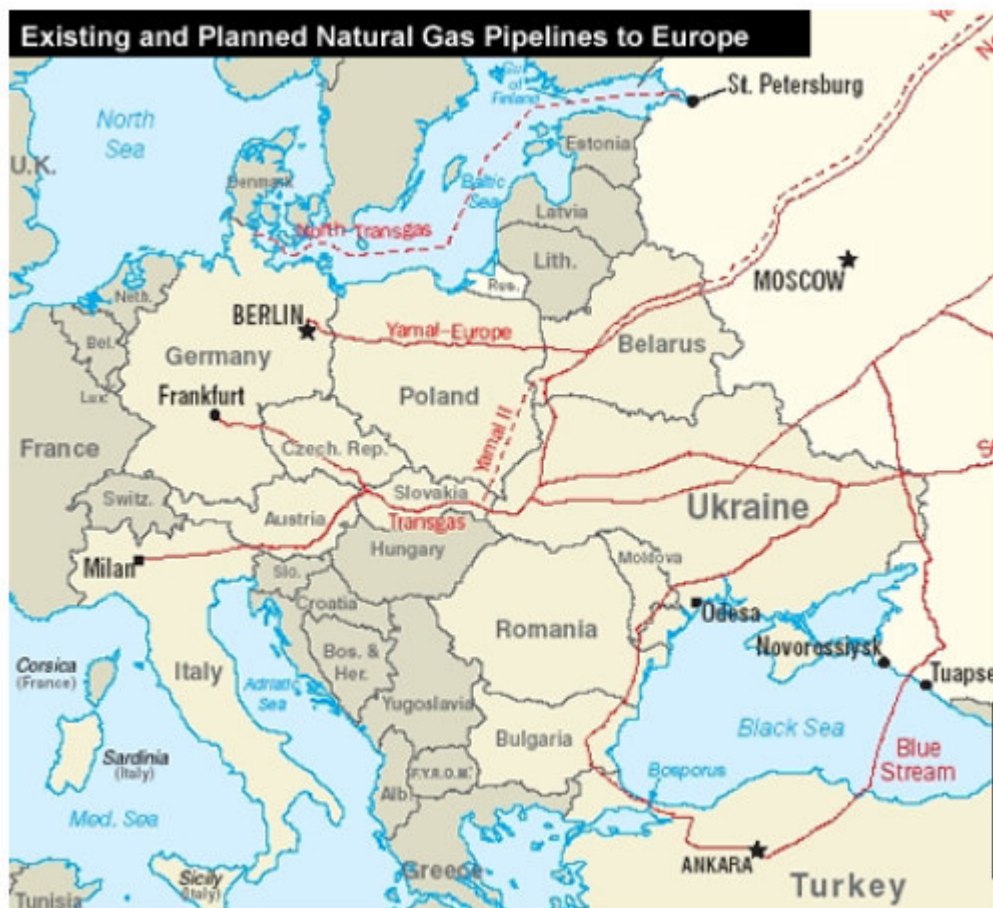
Από την άλλη, πίσω από τη συμπεριφορά της Μόσχας βρίσκονται και οι δομικοί λόγοι. Έτσι, ρωσικές εξαγωγές φυσικού αερίου καταλαμβάνουν 25% των συνολικών εξαγωγών της χώρας, ενώ οι φόροι που πληρώνει στο κράτος η Gazprom αντιπροσωπεύουν 10% των εσόδων του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού¹⁰². Ωστόσο, ανεξάρτητα από τη σημασία του, ο σχεδιασμός του υπάρχοντος ρωσικού δικτύου μεταφοράς υδρογονανθράκων έχει γίνει στα σοβιετικά χρόνια, όταν η Ουκρανία, όπως και άλλες χώρες της ΕΣΣΔ, αποτελούσε μέρος ενός ενιαίου κράτους και οι όποιες απαιτήσεις διαμετακομιστικών ναύλων δεν μπορούσαν να διανοηθούν. Έτσι, οι ιθύνοντες του Κρεμλίνου αποφάσισαν τότε, όντας απόλυτα σίγουροι για την αδιαίρετη ενότητα της Σοβιετικής Ένωσης, ότι το μεγαλύτερο μέρος των αγωγών και εγκαταστάσεων που θα προμήθευαν την Δυτική Ευρώπη με σοβιετική ενέργεια θα περνούσαν από την Ουκρανία.

Με την ανεξαρτητοποίηση, όμως, των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών και την μετέπειτα κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, το ενεργειακό δίκτυο περιήλθε αυτομάτως στον έλεγχο των ανεξάρτητων πια κρατών. Ουσιαστικά ήταν μια παράπλευρη απώλεια για το Κρεμλίνο, με οικονομικές και γεωπολιτικές προεκτάσεις, μια απώλεια που το ενεργειακό κατεστημένο της Ρωσίας σχεδόν αμέσως προσπάθησε να ανατρέψει. Ωστόσο, έως και σήμερα περίπου 84% του εξαγωγίμου εκτός ΚΑΚ (Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών) ρωσικού φυσικού αερίου διαμετακομίζεται μέσω του Ουκρανικού εδάφους, καθώς επίσης πέρα από 14% ρωσικού πετρελαίου που εξάγεται στην Ευρώπη¹⁰³.

¹⁰¹ *Ibid*, σελ. 6

¹⁰² *Ibid*, σελ. 16

¹⁰³ “Ukraine: Overview of Energy Policy 2006”, *Op Cit*, σελ. 204

Πηγή: Guillet Jérôme, “Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian- Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises”, *Russie.Nei.Visions N.18*, Institut Français des Relations Internationales (IFRI) & Russian/ NIS Center, Paris (March 2007): σελ. 8

Μια από τις κλασικές τακτικές της Ρωσίας ήταν η χρησιμοποίηση του χρέους¹⁰⁴ ώστε να ανακαταλάβει τον έλεγχο του ευρύτερου ενεργειακού συμπλέγματος που άλλοτε κατείχε εξ' ολοκλήρου. Αυτή η τακτική άρχισε το 1993 και είχε ως στόχο κατεξοχήν την Ουκρανία, μιας η Gazprom πρότεινε την ανταλλαγή του χρέους της με την ιδιοκτησία σχεδόν όλων των ουκρανικών αγωγών. Μέχρι το 1998 η Ρωσική πλευρά συνέχισε να πιέζει το Κίεβο για την ανταλλαγή του χρέους με άλλες στρατηγικές εγκαταστάσεις, όπως η ιδιοκτησία του λιμανιού της Οδησσού ή άλλων εκ των 15 σημαντικών Ουκρανικών στρατηγικών εταιριών. Η προσπάθεια αυτή, ειδικά όσον αφορά στην Ουκρανία ήταν, και ακόμα είναι, μια σημαντική παράμετρος που επηρεάζει την ατζέντα ρωσικής εξωτερικής οικονομικής πολιτικής.

Επιπλέον, ο έλεγχος διαμετακομιστικών κέντρων και αγωγών σημαίνει όχι μόνο μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη για τη Ρωσία, αλλά αποτελεί φραγμό στη χρήση της Ρωσικής ενέργειας κατά της ίδιας της Μόσχας. Οι σχέσεις Κιέβου και Μόσχας ήταν πάντα πολύ ευαίσθητες και οι οικονομικές απειλές από την κατάρρευση και μετά ήταν ένα συχνό φαινόμενο. Άλλοτε αφορούσαν το στόλο της Μαύρης Θάλασσας, τα δικαιώματα της βάσης στην Σεβαστούπολη, καθώς και την παράδοση του πυρηνικού οπλοστασίου της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Παρ' ταύτα, η πλεονεκτική ενεργειακή θέση της Μόσχας δεν ήταν αρκετή για να της επιτρέψει την πραγματοποίηση των στόχων της, αφού η ιδιαίτερη φύση της μεταφοράς μέσω αγωγών σημαίνει ότι ο

¹⁰⁴ Χρέος από την συνεχή επιδότηση ενέργειας σε τιμές χαμηλότερες από το παγκόσμιο επίπεδο

σχετικός έλεγχος της μεταφερόμενης ενέργειας μπορεί να χρησιμοποιηθεί και προς τις δύο κατευθύνσεις, δηλαδή και κατά της Μόσχας.

Έτσι, λόγω της ιδιάζουσας κατάστασης με την μεταφορά μέσω αγωγών, η όποια χρήση της ενέργειας ως μέσου τιμωρίας έχει σημαντικές συνέπειες και για την «τιμωρό χώρα». Ουσιαστικά, η φύση του δικτύου παροχής είναι τέτοια ώστε οποιαδήποτε μεμονωμένη προσπάθεια χρησιμοποίησης της ενέργειας ως μέσο πολιτικού εξαναγκασμού έχει σίγουρα παράπλευρες απώλειες. Επιπλέον, η πολιτική «τιμωρίας μέσω περικοπών ενέργειας» έχει ένα αρνητικό αποτέλεσμα, δηλαδή αποδυναμώνει την αξιοπιστία ρωσικών προμηθειών αερίου. Η ευρύτερη γεωοικονομική ατζέντα του Κρεμλίνου τα τελευταία χρόνια προβλέπει την προώθηση της Ρωσίας ως μοναδικού σταθερού προμηθευτή ενέργειας, άρα οι όποιες ενεργειακές κρίσεις δύναται να υπονομεύσουν τις εν λόγω προσπάθειες. Αυτό, εξάλλου, επιβεβαιώθηκε λίγο- πολύ με την μετέπειτα εξέλιξη των εύρο- ρωσικών ενεργειακών σχέσεων. Δεν προκαλεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι το ρωσικό ενεργειακό κατεστημένο προσπαθεί να αφαιρέσει ίσως το μεγαλύτερο «εμπόδιο» στην απρόσκοπτη διέλευση των ρωσικών υδρογονανθράκων, που δεν είναι άλλη από την Ουκρανία, μια χώρα που λόγω της γεωγραφικής της θέσης και παράλληλα της γεωπολιτικής της σημασίας έχει ένα εκτεταμένο δίκτυο αγωγών.

Η Ουκρανία έχει ένα εκτεταμένο δίκτυο μεταφοράς φυσικού αερίου, συνολικής έκτασης 37,100 χλμ αγωγών και 72 σταθμών συμπίεσης που μπορεί να παράγει 5,609 MW, καθώς και 13 υπόγειες αποθηκευτικές εγκαταστάσεις. Η ικανότητα εισαγωγής του παρόντος δικτύου αγγίζει τα 290 δις κυβικά μέτρα (bcm) ενώ η εξαγωγική δυνατότητα φθάνει τα 290 bcm. Το Ουκρανικό σύστημα μεταφοράς φυσικού αερίου χρησιμοποιείται για να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες και είναι ο κύριος διάδρομος των Ρωσικών εξαγωγών προς την γηραιά ήπειρο, με 7 αγωγούς να έρχονται από την Ρωσία και 2 από την Λευκορωσία (Βλ. Σχήμα 1). Τα διαμετακομιστικά επίπεδα ανεβαίνουν συνεχώς αγγίζοντας τα 121 bcm, από τα οποία τα 109 καταλήγουν στις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης καθώς και στην Τουρκία. Η ευθύνη για την μεταφορά του φυσικού αερίου είναι αποκλειστική υπόθεση της Naftogaz, καθώς και των βοηθητικών εταιριών S.C Ukrtransgaz και S.J.S.C Chornomornaftogaz¹⁰⁵.

Σχήμα 1: Δίκτυο Μεταφοράς Φυσικού Αερίου της Ουκρανίας

¹⁰⁵ “Ukraine: Overview of Energy Policy 2006”, *Op Cit*, σελ. 207- 209

Πηγή: “Ukraine: Overview of Energy Policy 2006”, International Energy Agency- Organization of Economic Development and Cooperation, Paris, 2006, σελ. 208

Όσον αφορά στη ενεργειακή κρίση Ρωσίας- Ουκρανίας των τελευταίων ημερών του 2005, παρ' όλο που οι συζητήσεις μεταξύ της Gazprom και του Ουκρανικού κρατικού μονοπωλίου Naftogaz σχετικά με την αύξηση της τιμής πώλησης του φυσικού αερίου είχαν ξεκινήσει από τον Μάρτιο του 2005, μέχρι τις 27 Δεκεμβρίου οι δύο πλευρές δεν είχαν καταλήξει σε συμφωνία. Η τελευταία πρόταση που έκανε η Ουκρανική πλευρά στις 27 Δεκεμβρίου ανέβαζε τη νέα τιμή πώλησης από 50 σε 80 USD ανά χίλια κυβικά μέτρα (tcm) αερίου, πολύ μακριά από τη διεθνή τιμή αγοράς των 230 USD το tcm που ζητούσε η Ρωσία. Τα δύο μέρη συμφώνησαν την επομένη να διακόψουν τις συνομιλίες μέχρι την Πέμπτη, 29 Δεκεμβρίου¹⁰⁶.

Στη συνάντηση της Πέμπτης παρών στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων ήταν και ο Ρώσος πρόεδρος. Ο Βλαντίμιρ Πούτιν ήλθε με μία νέα προσφορά, την απόδοση δανείου όμοιου με αυτό που δόθηκε στη Λευκορωσία, ύψους 3,6 δις. USD που θα βοηθούσε στη μετάβαση των πληρωμών για το φυσικό αέριο από το επίπεδο των σοβιετικών τιμών σε επίπεδα διεθνούς αγοράς¹⁰⁷. Ο πρόεδρος της Ουκρανίας Βίκτωρ Γιούσενκο, ωστόσο, αρνήθηκε τη ρωσική προσφορά και ζήτησε την παράταση των διαπραγματεύσεων. Το πρωί της 31^{ης} Δεκεμβρίου, παραμονή Πρωτοχρονιάς, ο εκπρόσωπος της Gazprom Σ. Κουπριγιάνοφ, παραχωρώντας συνέντευξη Τύπου, ξεκαθάρισε τη ρωσική στάση. Προειδοποίησε το Κίεβο ότι έχει 24 ώρες να αποφασίσει για το αν θα συμφωνήσει με τις ρωσικές προτάσεις, μέχρι την εκπνοή της προθεσμίας στις 10 π.μ. ώρα Μόσχας της 1^{ης} Ιανουαρίου 2006¹⁰⁸.

Το απόγευμα του Σαββάτου της 31^{ης} Δεκεμβρίου, μετά από την συνάντηση που είχε ο πρόεδρος Πούτιν με μέλη του Ρωσικού συμβουλίου ασφαλείας, στην οποία συμμετείχε και ο πρόεδρος της Gazprom, Αλεξέι Μίλλερ, η ρωσική πλευρά επανήλθε με νέα πρόταση. Αυτή τη φορά η Gazprom ήταν διατεθειμένη να πουλήσει φυσικό αέριο στην Ουκρανία στην τότε υφιστάμενη τιμή για το πρώτο τετράμηνο του 2006, μόνον όμως εάν το Κίεβο συμφωνούσε να πληρώσει τη διεθνή τιμή αγοράς (230 USD

¹⁰⁶ Nichol Jim, Woehrel Steven & Gelb Bernard, “Russia Cutoff of natural Gas to Ukraine: Context and Implementations”, *Op Cit*, σελ. 2- 3

¹⁰⁷ www.kremlin.ru/text/appears/2005/12/99499.shtml 03/01/2006

¹⁰⁸ www.kremlin.ru/text/appears/2005/12/99499.shtml 03/01/2006

tcm) από το δεύτερο τετράμηνο του 2006. Μετά την απόρριψη και της δεύτερης ρωσικής πρότασης, στις 10 το πρωί της 1ης Ιανουαρίου, η Ρωσία ξεκίνησε να μειώνει την πίεση στον αγωγό αερίου προς την Ουκρανία¹⁰⁹.

Το απόγευμα της Δευτέρας 2 Ιανουαρίου 2006, ο αντιπρόεδρος της Gazprom Αλεξάντερ Μεντβέντεφ παραχώρησε συνέντευξη τύπου, στην οποία κατηγόρησε το Κίεβο για την πράξη κλοπής του αερίου που διοχετευόταν μέσω ρωσικών αγωγών και προοριζόταν προς την ευρωπαϊκή αγορά. Ο Μεντβέντεφ σημείωσε ακόμη ότι η Gazprom για να αποτρέψει ενεργειακή κρίση αύξησε την ποσότητα του αερίου που περνά μέσω Ουκρανίας για να αποκαταστήσει πλήρως την παροχή μέχρι την Τρίτη 3 Ιανουαρίου 2006 το απόγευμα¹¹⁰. Η κανονική ροή του ρωσικού αερίου προς τις ευρωπαϊκές αγορές όντως τελικά αποκαταστάθηκε το απόγευμα της 3^{ης} Ιανουαρίου.

Παράλληλα, στη Μόσχα αργά το βράδυ επανεκίνησαν οι συνομιλίες μεταξύ των δύο εταιρειών και των κυβερνήσεων Ρωσίας- Ουκρανίας, που είχαν διακοπεί από την Πρωτοχρονιά. Τελικώς, στις 4 Ιανουαρίου 2006, οι δύο πλευρές κατέληξαν σε συμφωνία και η Gazprom άνοιξε τις στρόφιγγες και ξεκίνησε την προμήθεια αερίου προς την Ουκρανία, έπειτα από 4 ημέρες διακοπής. Ο συμβιβασμός προέβλεπε υπογραφή 5ετούς συμβολαίου με τιμή πώλησης του ρωσικού αερίου 230 USD το tcm. Δηλαδή, η τιμή διαμορφώθηκε στα επίπεδα που απαιτούσε η Μόσχα, με μείωση όμως της συνολικής τιμής εκείνου αερίου που θα έφτανε στους Ουκρανούς καταναλωτές στα 95 USD το tcm, χάρη στη συμμετοχή του φτηνού τουρκμενικού αερίου στο μείγμα που θα έφτανε στην Ουκρανία μέσω Ρωσίας¹¹¹.

Κρίσεις τέτοιου είδους δεν είναι κάτι νέο και παλαιότερα ήταν αρκετά κοινή πρακτική μεταξύ Ρωσίας και άλλων πρώην Σοβιετικών δημοκρατιών. Από το 1993 έως το 2000, επί προεδρίας Γιέλτσιν, η Μόσχα ακολουθούσε μια αρκετά επιθετική τακτική όσον αφορά την χρήση της ενέργειας έως μέσου πολιτικού εξαναγκασμού. Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αποτέλεσαν ενεργειακά «όπλα», που κλήθηκαν να βάλουν τις ρωσικές εταιρίες μέσα στις διεθνείς κοινοπραξίες που θα εκμεταλλεύονταν τις ενεργειακές πηγές της Κασπίας. Ακόμα, η ενέργεια χρησιμοποιήθηκε για να «τιμωρηθεί» η όποια ανυπακοή, για να συνετισθούν κάποιες πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες αλλά και για να υπογραφούν συμβόλαια με ποιο ευνοϊκούς όρους.

Είναι αλήθεια ότι επί προεδρίας Πούτιν, πριν την κρίση Ρωσίας- Ουκρανίας του 2005, η καταφανής χρήση ενέργειας ως πολιτικού «όπλου» δεν είχε τόσο μεγάλη έκταση, αν και υπήρχαν περιπτώσεις που η αδιαλλαξία κάποιας πλευράς είχε ως αποτέλεσμα το κλείσιμο της βαλβίδας. Αυτό όμως που προκαλεί εντύπωση είναι η έκταση της δημοσιότητας που πήρε το θέμα, καθώς και οι διεθνείς εξελίξεις που ακολούθησαν. Ουσιαστικά, η χρήση ενέργειας ως πολιτικού όπλου ήταν γνωστή για τη διεθνή κοινότητα, στην οποία μέχρι τώρα φαίνεται να μην έδινε ιδιαίτερη σημασία. Αίφνης, όμως, οι Βρυξέλλες και η Ουάσιγκτον «ανακάλυψαν», μετά τη ρωσο-ουκρανική κρίση, τον κίνδυνο της ενεργειακής εξάρτησης από το Κρεμλίνο, ενώ μέχρι πρότινος επαινούσαν τον πρόεδρο Πούτιν και την σημασία της χώρας του για την Ευρωπαϊκή ευημερία.

¹⁰⁹ www.kremlin.ru/text/appears/2005/12/99499.shtml 03/01/2006

¹¹⁰ www.inosmi.ru/print/224541 03/01/2006

¹¹¹ Stern, Jonathan, "The Russian Ukrainian Gas Crisis of January 2006", Oxford Institute for Energy Studies (January 2006): σελ. 9, http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf, 21/03/2007

Όπως προαναφέρθηκε, τα γεγονότα του Ιανουαρίου 2006 προκάλεσαν θύελλα πολιτικών αντιδράσεων, με βασικό μοτίβο την αναβίωση των «αυτοκρατορικών» φιλοδοξιών του Κρεμλίνου και την προθυμία του να χρησιμοποιεί το ενεργειακό του «όπλο» ενάντια κάθε «ανυπάκουου» κράτους. Έντονη κριτική κατά της Gazprom και Μόσχας ασκήθηκε τόσο εκ μέρους των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων όσο και της Επιτροπής. Παράλληλα, ακούστηκαν οι βρετανικές προτάσεις για την επίσπευση της δημιουργίας μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής, ενός ευρωπαϊκού μονοπωλίου (monopsony) φυσικού αερίου, που θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τη Gazprom, για την περαιτέρω απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας και για την άσκηση πιέσεων στη Μόσχα για το άνοιγμα των αγωγών και των αποθεματικών της χώρων (reserves) για ξένες επενδύσεις¹¹².

Εκτός, όμως, από την επιθετική πολιτική της Ρωσίας, άλλοι εξίσου σημαντικοί λόγοι βρίσκονται, σύμφωνα με τον Jérôme Guillet, πίσω από την «ενεργειακή υστερία» που προκλήθηκε μετά από την ρωσο-ουκρανική κρίση του 2006. Συγκεκριμένα:

1. Η εμφάνιση της κρίσης συνέπεσε με ένα άλλο πολύ σημαντικό γεγονός. Η Μεγάλη Βρετανία έπαψε, για πρώτη φορά μετά από 20 χρόνια, να είναι αυτάρκης σε φυσικό αέριο. Ενώ οι άλλες μεγάλες οικονομίες της ηπείρου, όπως η Ιταλία, η Γαλλία και η Γερμανία, βρίσκονται σε θέση εισαγωγέα ενεργειακών πόρων για πολλές δεκαετίες, το Λονδίνο βρέθηκε απροετοίμαστο να αναλάβει έναν τέτοιο ρόλο. Κανονικά, το ζήτημα της ασφάλειας των προμηθειών δεν είναι κάτι νέο για τα ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία και το αντιμετωπίζουν με διαφοροποίηση των προμηθειών και με σύναψη μακροχρόνιων, δεσμευτικών συμβολαίων με τα βασικότερα κράτη-εξαγωγείς ενέργειας. Το ίδιο θα μπορούσε να κάνει και η Βρετανία, με την ανάπτυξη ενός συστήματος αγωγών και προμηθειών LNG. Ωστόσο, λόγω της απειρίας της στα εν λόγω ζητήματα, η βρετανική κυβέρνηση φαίνεται να «πανικοβάλλεται», μιας κατηγορώντας τους Ευρωπαίους γείτονές της για την υποτιθέμενη «απροθυμία» τους να μοιραστούν τα δικά τους αποθέματα φυσικού αερίου, μιας ενοχοποιώντας το Κρεμλίνο για το ότι δήθεν δεν θέλει να πουλά τους υδρογονάνθρακες του στο Λονδίνο¹¹³.
2. Άλλο γεγονός που πολύ συχνά παραβλέπεται από τις αναλύσεις είναι ότι η Ρωσία δεν δεσμεύεται από συμβατικές υποχρεώσεις απέναντι στους Ευρωπαίους καταναλωτές στην περίπτωση πετρελαίου. Για το φυσικό αέριο όντως ισχύει ότι η Gazprom είναι συμβατικά δεσμευμένη να παράσχει μακροχρόνιες προμήθειες και είναι υποχρεωμένη να αντιμετωπίζει κάθε ζήτημα που προκύπτει με τη διαμετακόμισή τους. Τα σημεία «παράδοσης» του ρωσικού πετρελαίου βρίσκονται κατά μήκος της γραμμής του πρώην «σιδηρούν παραπετάσματος», όπως στα σύνορα Τσεχίας-Γερμανίας ή στα σύνορα Σλοβακίας-Αυστρίας, ανάλογα με τον τελικό προορισμό. Έτσι, οι Ευρωπαίοι αγοραστές έχουν τη νομική βάση να απαιτήσουν την εύρυθμη παράδοση των ρωσικών προμηθειών. Στην περίπτωση του πετρελαίου, όμως, δεν υφίσταται τέτοια συμβατική υποχρέωση. Η Ρωσία πουλάει το πετρέλαιό της σύμφωνα με τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς, δηλαδή εκεί όπου της συμφέρει να το κάνει. Προσεγγίζοντας το θέμα νομικά, το γεγονός ότι κατά την κρίση της Λευκορωσίας πολλές φωνές ακούστηκαν για την ρωσική

¹¹² Guillet Jérôme, “Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian- Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises”, *Op Cit*, σελ. 6

¹¹³ *Ibid*, σελ. 14

αθέτηση των συμβατικών της υποχρεώσεων αποδεικνύουν το μόνο βαθμό της εξάρτησης της ΕΕ από τα πετρέλαια της Μόσχας και όχι την αφερέγγυοτά της¹¹⁴.

Σχήμα 2. Αγωγοί πετρελαίου (κόκκινο) και φυσικού αερίου (πράσινο)

Πηγή: Guillet Jérôme, “Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian-Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises”, *Russie.Nei.Visions N.18*, Institut Français des Relations Internationales (IFRI) & Russian/ NIS Center, Paris (March 2007): σελ. 19

3. Η Ευρώπη βρίσκεται στη δύνη της απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Αυτή συνεπάγεται την αποκοπή των δικτύων από την παραγωγή, την ενίσχυση ανταγωνισμού στον τομέα παραγωγής ενέργειας και στην απελευθέρωση επενδυτικής πρωτοβουλίας. Μια από τις πιο σημαντικές επιπτώσεις της εν λόγω πολιτικής ήταν η κατακόρυφη αύξηση της κατασκευής των σχετικά πιο φτηνών σταθμών παραγωγής ενέργειας με καύση φυσικού αερίου. Πως εξηγούνται, άραγε, η προώθηση μιας κοινής πολιτικής που υποστηρίζει αυξημένη κατανάλωση αερίου από τη μια πλευρά και οι διαμαρτυρίες για την εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο από την άλλη;
4. Βρετανικές πετρελαϊκές εταιρίες BP και Shell έχουν τοποθετήσει ισχυρές επενδύσεις στον ρωσικό τομέα εξόρυξης υδρογονανθράκων και ο πιο «ανώδυνος» τρόπος της κατακόρυφης αύξησης των κερδών τους είναι η ελεύθερη πρόσβαση στις ρωσικές εξαγωγές. Μάλλον από εκεί προέρχεται και η συνεχής βρετανική πίεση στη Ρωσία να ανοίξει τον τομέα μεταφοράς υδρογονανθράκων προς ξένες επενδύσεις. Μια τέτοια εξέλιξη σίγουρα θα ωφελούσε τις προαναφερθείσες Βρετανικές επιχειρήσεις, το ερώτημα όμως που γεννιέται είναι κατά πόσο αυτή θα εξυπηρετούσε τους Ρώσους. Επιπλέον, κατά πόσο θα κέρδιζαν οι Ευρωπαίοι καταναλωτές από το άνοιγμα των

¹¹⁴ *Ibid*, σελ. 19

ρωσικών προμηθειών, αφού οι τιμές που πληρώνουν διαμορφώνονται στη διεθνή αγορά ενέργειας και όχι σύμφωνα με το κόστος μεταφοράς. Τα γεγονότα συνηγορούν υπέρ μιας εικόνας της Ρωσίας ως ενός αξιόπιστου εταίρου της Ευρώπης στις προμήθειες φυσικού αερίου, αφού μάλιστα μέχρι στιγμής είναι και η πιο συμφέρουσα για τη Μόσχα αγορά πώλησης υδρογονανθράκων. Άρα, οι όποιες συζητήσεις για την ρωσική ενεργειακή εξουσία πρέπει να αντιμετωπίζονται υπό το πρίσμα της επιδίωξης της Δύσης να αποκτήσει πρόσβαση στην παγκόσμια ενεργειακή «πίττα» και όχι να ενισχύσει την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ¹¹⁵.

Λογικά σκεπτόμενος, θα μπορούσε να καταλήξει κανείς ότι φυσικά και δεν πρέπει καμία χώρα να πληρώνει σε προνομιακές τιμές ένα άκρως σημαντικό αγαθό, παραβιάζοντας έτσι τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς. Συνεπώς, το πρόβλημα στην προκειμένη περίπτωση δεν ήταν η αύξηση της τιμής αγοράς που επέβαλε η Gazprom per se, αλλά ο χρόνος και ο τρόπος που επιλέχτηκε για να ξεσπάσει αυτή η κρίση. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός του ανοίγματος των συνομιλιών τον τελευταίο μήνα του 2005, εν μέσω ενός σχετικά βαρύ χειμώνα. Η στάση της Μόσχας μπορεί μεν να θυμίζει ενός είδους τιμωρία, αλλά ταυτόχρονα και υπενθύμιση ότι όσο το Κίεβο να εποφθαλμιά την Δύση, σε πρακτικό επίπεδο εξαρτάται και θα εξαρτάται, τουλάχιστον σε ενεργειακούς- οικονομικούς όρους, από την Ανατολή.

Εάν υπάρχουν κάποια μηνύματα που θα πρέπει να προβληματίσουν τους ιθύνοντες των Βρυξελλών μετά από κάθε σχετική κρίση, αυτά δεν έχουν να κάνουν με την «αυτοκρατορική» στροφή του Πούτιν ή την απειλή του «ενεργειακού όπλου». Οι όποιες κρίσεις μεταξύ Ρωσίας και των διαμετακομιστικών κρατών μάλλον αποτελούν προϊόν αλληλεπίδρασης σημαντικών τάσεων όπως:

1. *Εξέλιξη της διεθνούς αγοράς ενέργειας.* Σημαντική ενίσχυση της ζήτησης ενώπιον περιορισμένης διαθεσιμότητας ορυκτών αποθεμάτων δεν συνέβαλλε μόνο στην αύξηση των τιμών, αλλά και έγειρε την ισορροπία ισχύος προς την πλευρά προμηθευτών και όχι αγοραστών. Συγκεκριμένα, τα κράτη-προμηθευτές φυσικού αερίου και πετρελαίου που δέχονται ξένες επενδύσεις ξαναδιαπραγματεύονται τους όρους, και η Ρωσία δεν αποτελεί εξαίρεση. Η εξέλιξη αυτή, όμως, επηρεάζει τη διπλωματία του Ηνωμένου Βασιλείου και των ΗΠΑ, η οποία σ' αυτήν τη χρονική συγκυρία βρίσκεται ασυνήθιστα στενά συνδεδεμένη με τις ενεργειακές επιχειρήσεις. Έτσι, φαίνεται ότι η όποια κριτική της στάσης της Μόσχας ως βαθύτερα αίτια έχει την κατάσταση που διαμορφώνεται στη διεθνή αγορά υδρογονανθράκων, η οποία δεν εξελίσσεται υπέρ της Δύσης
2. *Εσωτερικές εξελίξεις στη Ρωσία.* Φαίνεται ότι μετά από μερικά χρόνια στη σκιά, οι siloviki της ομάδας Πούτιν αποφάσισαν να μετατρέπουν την πολιτική τους εξουσία σε οικονομική και χρηματική ισχύ. Μετά από τη βίαια ανακατανομή του «παράνομου» πλούτου των «ολιγαρχών» της περιόδου Γέλτσιν, στην κορυφή της ρωσικής επιχειρηματικής και πολιτικής ελίτ βρέθηκαν μερικοί πρώην πράκτορες της KGB, οι οποίοι ανταγωνίζονται μεταξύ τους ενόψει των επερχόμενων προεδρικών εκλογών της 2 Μαρτίου 2008. Η καλά καλυμμένη αδυναμία του Πούτιν να περιορίσει τις απαιτήσεις

¹¹⁵ Ibid, σελ. 14- 15

των «λοχαγών» του αποτελεί πολύ πιο σημαντική πηγή ανησυχίας για την ΕΕ από τις όποιες τάσεις τις διεθνούς πολιτικής του¹¹⁶.

3. *Ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ.* Τα μηνύματα ασφάλειας που πρέπει να αποκομίσει η ΕΕ, σύμφωνα με τον Jonathan Stern, είναι ότι δεν πρέπει καμία χώρα ή περιοχή να υπερεξαρτάται (overly dependent) από έναν και μόνο προμηθευτή ή δίοδο προμήθειας. Βέβαια, ο προσδιορισμός της υπερεξάρτησης είναι δυσχερής. Επιπλέον, μια ενεργειακή κρίση μπορεί να επηρεάσει ένα τρίτο κράτος εφόσον οι διαμαχόμενες πλευρές είναι προμηθευτής υδρογονανθράκων και διαμετακομιστική χώρα. Τέλος, κάθε εμπλεκόμενη χώρα πρέπει να είναι μέρος ενός διεθνούς συστήματος επίλυσης διαφορών, όπως στην προκειμένη περίπτωση η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη, την οποία η Ρωσία δεν έχει ακόμα κυρώσει, παρόλο που την εφαρμόζει προαιρετικά¹¹⁷.
4. *Εξάντληση των ρωσικών αποθεμάτων υδρογονανθράκων.* Τέλος, η πιο σημαντική πηγή ανησυχίας για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ είναι η ταχεία εξάντληση των αποθεμάτων υδρογονανθράκων της Ρωσίας. Είναι γεγονός ότι η Ρωσία υπερεκμεταλλεύεται τα κοιτάσματά της, προσπαθώντας να αδράξει την ευκαιρία των ευνοϊκών διεθνών τιμών και να στηρίξει έτσι την οικονομική αναβίωσή της. Μάλιστα, μια τέτοια προοπτική υπολογίζεται ότι θα συμβεί σε μερικά χρόνια για το πετρέλαιο και σε μερικές δεκαετίες για το φυσικό αέριο. Τότε, η Μόσχα δεν θα είναι σε θέση να ικανοποιήσει τις ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ όχι λόγω της χρήσης του «ενεργειακού όπλου» ή της απροθυμίας της να επενδύσει στην ανάπτυξη νέων κοιτασμάτων, αλλά απλούστατα επειδή θα εξαντλήσει τα αποθέματά της¹¹⁸.

Η αντιμετώπιση μιας τέτοιας πρόκλησης θα απαιτήσει μια ολική αναθεώρηση της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, εστιασμένη στην πραγματική μείωση της ζήτησης παρά στην ανακάλυψη νέων προμηθευτών.

1.4 Διεθνείς τιμές πετρελαίου: Quis Culpa? Θεωρίες Συνομοψίας ή Δομική Αδυναμία

Την τελευταία τετραετία στη διεθνή αγορά ενέργειας επικρατεί μια σταθερή τάση ανόδου στις τιμές πετρελαίου, η οποία πλέον αναδεικνύεται σε απειλή κατά της ομαλής λειτουργίας των ενεργοβόρων οικονομιών της Δύσης. Ωστόσο, το παράδοξο της υπόθεσης είναι ότι, ενώ υφίσταται μια διάχυτη εντύπωση ότι οι σημερινές τιμές πετρελαίου δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματική τους αξία, κανείς στην ουσία δεν μπορεί να εξηγήσει επακριβώς γιατί οι τιμές του αργού καταρρίπτουν το ένα ρεκόρ μετά το άλλο. Ανά καιρούς εμφανίζονται εκτιμήσεις της γεωπολιτικής κατάστασης ή των χρηματοοικονομικών συγκυριών, οι οποίες ευθύνονται για τη συγκεκριμένη αύξηση της τιμής πετρελαίου, χωρίς να προσεγγίζονται οι θεμελιακοί λόγοι των ανατιμήσεων κατά την περίοδο 2003- 2007.

Το ερώτημα, όμως, που γεννιέται είναι εάν η συνήθης επίκληση της πολιτικής αστάθειας, του φόβου διακοπής των προμηθειών, και των κερδοσκοπικών πιέσεων ως

¹¹⁶ *Ibid*, σελ. 22

¹¹⁷ Stern, Jonathan, “The Russian Ukrainian Gas Crisis of January 2006”, *Op Cit*, σελ. 14,

¹¹⁸ Guillet Jérôme, “Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian- Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises”, *Op Cit*, σελ. 22

βασικών αιτιών πίσω από την πρόσφατη αύξηση, γίνεται για να αποσπάσει την προσοχή της αγοράς από το πραγματικό πρόβλημα. Ένα πραγματικό πρόβλημα, που εν δυνάμει θα μπορούσε να εξηγήσει τη δυναμική των διεθνών τιμών αργού θα μπορούσε να έγκειται στην έλλειψη επενδύσεων τόσο στον τομέα άντλησης και εξόρυξης (upstream) όσο και στον τομέα διύλισης και επεξεργασίας (downstream) πετρελαίου.

Οι θεμελιακοί κανόνες της αγοράς, όπως η προσφορά και η ζήτηση, καθώς και οι εκάστοτε περιορισμοί της παραγωγικής ικανότητας, σύμφωνα με την οικονομική επιστήμη βρίσκονται πάντοτε πίσω από την όποια αύξηση της τιμής. Βέβαια, είναι αλήθεια ότι το πετρέλαιο προσελκύει μεγάλο επενδυτικό ενδιαφέρον όσων επιθυμούν να επωφεληθούν από την ανοδική τάση της αγοράς, αλλά αυτό δεν μπορεί να εξηγήσει την συνεχώς ανοδική πορεία τιμών μιας ευρείας σειράς πρωτογενών προϊόντων. Συνεπώς, κάτι πιο θεμελιακό, πιθανόν συνδεδεμένο με τον ακατάπαυστο ρυθμό ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας της ετήσιας τάξης του 5% που σημειώθηκε τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια, μπορεί να κρύβεται πίσω από τα σημερινά ρεκόρ της χρηματιστηριακής αξίας του αργού.

Η θαυματική οικονομική ανάπτυξη επηρέασε τη διεθνή αγορά πετρελαίου, όταν χάρις την εντυπωσιακή άνοδο της ζήτησης στην Κίνα και Ινδία η παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου ουσιαστικά τριπλασιάστηκε από το 2003 στο 2004, αγγίζοντας εκείνη την περίοδο το 4% από το 1,5% της περιόδου 2000-2003. Αυτό εκμηδένισε την προϋπάρχουσα πλεονάζουσα παραγωγή στις χώρες του Ο.Π.Ε.Κ. και αύξησε σχεδόν σε βαθμό πληρότητας τη διαθέσιμη διυλιστική ικανότητα. Φαίνεται ότι ύστερα από 25 χρόνια πλεονάζουσας παραγωγικής ικανότητας (excess production capacity), η διεθνής ενεργειακή αγορά μπαίνει στην στενωπό μιας εποχής όπου η βασική ασφαλιστική δικλείδα ευελιξίας του συστήματος συρρικνώνεται με ρυθμούς αριθμητικής προόδου. Με άλλα λόγια, σ' έναν ενεργειακά περιορισμένο κόσμο, οι τιμές δεν διαμορφώνονται πια από το οριακό κόστος της πλεονάζουσας παραγωγής (marginal cost of surplus supply), αλλά αυξάνονται μέχρι το σημείο, στο οποίο η ζήτηση πετρελαίου περιορίζεται έως εκείνες ποσότητες που η ενεργειακή βιομηχανία μπορεί να αντέξει¹¹⁹.

Οι εξελίξεις που συμβαίνουν στη διεθνή αγορά πετρελαίου είναι ραγδαίες. Όπως παρατηρεί ο Daniel Yergin, ακόμα το 1993 η Κίνα ήταν αυτάρκης στο πετρέλαιο. Από τότε το ΑΕΠ της τριπλασιάστηκε, καθώς η ζήτηση για το πετρέλαιο διπλασιάστηκε. Το 2006, η Κίνα εισήγαγε περίπου 3 εκ. βαρέλια την ημέρα (mb/pd) πετρελαίου, ο όγκος που αντιστοιχεί στο μισό της συνολικής της κατανάλωσης και στα 8% της παγκόσμιας κατανάλωσης. Το μερίδιό της στην παγκόσμια κατανάλωση πετρελαίου αυξήθηκε από το 2000 πάνω από 30%. Η Ινδία προς το παρόν καταναλώνει 40% λιγότερο αργό απ' ό,τι η Κίνα, αλλά η ζήτησή της αναμένεται να αυξηθεί ραγδαία λόγω σημαντικού ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας της. Επιπλέον, το 2005 ήταν η χρονιά που η κατανάλωση πετρελαίου από τα κράτη της Ασίας ξεπέρασε την κατανάλωση της Βορείου Αμερικής. Τη δεκαετία του 1970, η Αμερική κατανάλωνε δύο φορές περισσότερο απ' ό,τι η Ασία, αλλά η μισή αύξηση στη ζήτηση πετρελαίου τα επόμενα 15 χρόνια θα προέλθει, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Cambridge Energy Research Associates (CERA), από την τελευταία¹²⁰.

¹¹⁹ "High Oil Prices- It's the Fundamentals", *Op Cit.*, σελ. 39

¹²⁰ Yergin Daniel, "Ensuring Energy Security", *Foreign Affairs*, Volume 85 No. 2 (March/ April 2006): σελ. 72

Εξάλλου, πριν από το 2003 μια σταθερά που επέτρεπε να προβλέπονται οι αυξομειώσεις στις τιμές του πετρελαίου υπήρξε το επίπεδο των αποθεμάτων αργού που κρατούσαν οι μεγάλες πετρελαϊκές επιχειρήσεις. Κάθε φορά που τα αποθέματα μειωνόταν, οι τιμές αυξάνονταν και αντιστρόφως. Ωστόσο, η μακρά αντίστροφη σχέση μεταξύ των αυξομειώσεων των αποθεμάτων πετρελαίου και των τιμών αργού, διακόπηκε τέσσερα χρόνια πριν, προκαλώντας τη γέννηση νέων θεωριών που αποδίδουν την αύξηση των τιμών στον συνεχή φόβο μίας μεγάλης διακοπής στην τροφοδοσία και τις καλλιεργούμενες από αυτόν κερδοσκοπικές πιέσεις. Οι κερδοσκοπικές πιέσεις, από την πλευρά τους, αντικατοπτρίζονται από την εισροή κερδοσκοπικών κεφαλαίων, τα οποία διοχετεύονται τόσο στα βραχυπρόθεσμα (nearby) όσο και τα μεσοπρόθεσμα (twelve months ahead) δωδεκάμηνα συμβόλαια πετρελαίου, ενισχύοντας έτσι την αυτό-τροφοδοτούμενη ανοδική καμπύλη των τιμών ενέργειας¹²¹.

Ωστόσο, καμία από τις προαναφερθείσες θεωρίες δεν μπορούν να εξηγήσουν πλήρως το τι στην πραγματικότητα συμβαίνει στη διεθνή αγορά ενέργειας. Κατ' αρχάς, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2005-2006, τα εταιρικά επίπεδα αποθεμάτων αργού παρέμειναν σχετικά υψηλά. Από την άλλη, το μερίδιο χρηματιστηριακής αγοράς που κρατούν οι «αντισταθμιστές» (hedgers) και οι «κερδοσκόποι» (speculators) παραμένει σταθερό και δεν υφίσταται καμία ένδειξη ότι οι κερδοσκοπικές κινήσεις επικρατούν στην αγορά προθεσμιακών συμβολαίων πετρελαίου. Μάλιστα, αξιοσημείωτο είναι ότι οι «αντισταθμιστές» επικρατούν στην χρηματιστηριακή αγορά, ελέγχοντας πάνω από 60% των oil futures, έναντι μόλις περίπου 15% που αντιστοιχεί στους «κερδοσκόπους»¹²². Έτσι, μάλλον οι «κερδοσκόποι» ακολουθούν την αυξανούσα τάση των τιμών του πετρελαίου παρά την επηρεάζουν.

Αναπόφευκτα, λοιπόν, η αναζήτηση των αιτιών που διαμορφώνουν την κατάσταση στη σύγχρονη πετρελαϊκή αγορά πρέπει να επικεντρωθεί στη ανάλυση των θεμελιακών παραμέτρων ζήτησης και προσφοράς. Συγκεκριμένα, η τιμή του πετρελαίου επηρεάζεται κατά κύριο λόγο από τη ζήτηση του πετρελαίου κίνησης (transport fuels), τα διυλιστικά σημεία συμφόρησης (refinery bottlenecks) και την περιοριστική κατανομή της προσφοράς από την πλευρά του Ο.Π.Ε.Κ.

Όπως προαναφέρθηκε, όλα ξεκίνησαν από την απρόσμενη αύξηση στη ζήτηση αργού που σημειώθηκε λόγω ανοδικής πορείας των οικονομιών Κίνας και Ινδίας το 2004. Ωστόσο το 2005 και το 2006 η ζήτηση για το αργό μειώθηκε στο 1% παγκοσμίως, αντικατοπτρίζοντας όμως περισσότερο μια αλλαγή στη σύνθεση της ζήτησης και λιγότερο μια *per se* μείωση της ζήτησης. Το κρίσιμο ερώτημα είναι εάν η πετρελαϊκή βιομηχανία θα είναι σε θέση να ανταποκριθεί στην εν λόγω αλλαγή και να προμηθεύσει επαρκώς την αγορά με τα προϊόντα που οι καταναλωτές επιθυμούν να αγοράσουν.

Συγκεκριμένα, με την παγκόσμια οικονομία να αναπτύσσεται με μέσο ρυθμό 5% ετησίως ανεξάρτητα από την υψηλή τιμή πετρελαίου, η ζήτηση για πετρέλαιο κίνησης θα συνεχίσει να αυξάνεται ραγδαία. Παράλληλα, η ζήτηση για το πετρέλαιο θέρμανσης (burning fuel) μειώνεται σημαντικά, λόγω της ευρείας συμμετοχής φυσικού αερίου (στην Ευρώπη) και άνθρακα (στην Κίνα και Ινδία) στη θέρμανση,

¹²¹ *Ibid*, σελ. 40

¹²² *Ibid*, σελ. 41

την ηλεκτροπαραγωγή και τις λοιπές βιομηχανικές χρήσεις. Η εν λόγω εξέλιξη, με τη σειρά της, πιέζει τη βιομηχανία διύλισης να παράγει περισσότερο πετρέλαιο κίνησης και λιγότερο πετρέλαιο θέρμανσης. Επιπλέον, εφόσον δεν υφίσταται κάποιο υποκατάστατο του πετρελαίου κίνησης, η ζήτηση για τη βενζίνη, τα αεροπορικά καύσιμα και το ντίζελ είναι σχετικά ανελαστική. Όπως επιβεβαιώνεται και από το Global Oil Report, η ζήτηση για το πετρέλαιο κίνησης αυξάνεται 2,4% ετησίως κατά την τελευταία τετραετία στις 14 μεγάλες χώρες- καταναλώτριες πετρελαίου, ενώ η ζήτηση για το πετρέλαιο θέρμανσης μειώνεται συγχρόνως κατά 5,8%¹²³.

Έτσι, η πετρελαϊκή βιομηχανία πρέπει να ανταποκριθεί στην προαναφερθείσα αλλαγή στη ζήτηση για τα προϊόντα διύλισης, αναβαθμίζοντας το μεγαλύτερο ποσοστό του αργού σε υψηλής ποιότητας πετρέλαιο κίνησης. Παρόλο που οι μεγάλες εταιρίες επενδύουν σημαντικά κεφάλαια στην αναβάθμιση της διυλιστικής τους ικανότητας, η στροφή στη ζήτηση υπήρξε τόσο απότομη, ώστε η πετρελαϊκή βιομηχανία προς το παρόν να μπορεί να ανταποκριθεί μόνο με το περαιτέρω άνοιγμα της τιμής μεταξύ των ελαφρών και βαρέων της προϊόντων (light and heavy products). Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, η φύση της παραγωγής του πετρελαίου κίνησης προϋποθέτει την ανάλογη αύξηση παραγωγής του πετρελαίου θέρμανσης, ως αναπόφευκτου «κατάλοιπου» της τελικής επεξεργασίας. Αυτό όμως προκαλεί επιπλέον πρόβλημα στα διυλιστήρια, που για να ανταποκριθούν σε υψηλή ζήτηση για το πετρέλαιο κίνησης αναγκάζονται να παράγουν και το πετρέλαιο θέρμανσης, το οποίο στη συνέχεια πρέπει είτε να αποθηκεύουν (με επιπλέον κόστος), είτε να πουλάνε σε μειωμένες τιμές¹²⁴.

Ωστόσο, η αύξηση της παραγωγής των προϊόντων διύλισης από μόνη της δεν επαρκεί για να ρίξει τις σημερινές υψηλές τιμές. Η ποιότητα του αργού ποικίλλει ανάλογα με την περιοχή που εξορύσσεται και μόνο ένα αρκετά πολύπλοκο σύστημα διύλισης μπορεί να επεξεργαστεί πετρέλαιο χαμηλής ποιότητας. Από μια ποικιλία υψηλής ποιότητας, όπως το West Texan Intermediate (WTI) ή το Brent, που περιέχει λίγο θειάφι (sulfur) και είναι ελαφρύ, μπορεί να διυλιστεί περισσότερη βενζίνη και άλλα υψηλής αξίας προϊόντα και λιγότερα παραπροϊόντα, απ' ό,τι από Mexican Maya ή Iranian Heavy. Έτσι, η ανάπτυξη επιπλέον διυλιστικής ικανότητας δεν είναι αποτελεσματική από μόνη της. Για να αντιμετωπιστεί η σημερινή διαρθρωτική ζήτηση πετρελαίου, χρειάζεται η νέα υποδομή να είναι σε θέση να διυλίζει ποικιλίες διαφορετικής ποιότητας και να παράγει προϊόντα που γνωρίζουν υψηλή ζήτηση, όπως βενζίνη ή ντίζελ¹²⁵.

Από την άλλη, ακόμα και αν η υπάρχουσα διυλιστική ικανότητα θα μπορούσε να ανταποκριθεί στην αυξανόμενη ζήτηση για τα πετρέλαια κίνησης, ο όγκος του εξορυσσόμενου αργού δεν είναι επαρκής για να καλύψει την παγκόσμια ζήτηση. Αυτό συμβαίνει διότι ο Ο.Π.Ε.Κ. περιορίζει τον παραγωγή του αργού πετρελαίου, για να εμποδίσει την πτώση των τιμών. Ως αποτέλεσμα, ενώ η ζήτηση συνεχίζει να αυξάνεται, η κορύφωση παραγωγής αργού πετρελαίου τοποθετείται τον Δεκέμβριο του 2005, πλησιάζοντας 73 mbpd¹²⁶, και από τότε ουδέποτε ξεπερνάει αυτήν την ποσότητα. Παρόλο που οι οπαδοί της θεωρίας κορύφωσης παραγωγής (peak oil

¹²³ *Ibid*, σελ. 42

¹²⁴ *Ibid*, σελ. 42

¹²⁵ Maugeri Leonardo, "Two Cheers for Expensive Oil", *Foreign Affairs*, Volume 85 No. 2 (March/April 2006): σελ. 155

¹²⁶ "High Oil Prices- It's the Fundamentals", *Op Cit*, σελ. 44

theory) βιάστηκαν να τη θεωρήσουν ως μια ένδειξη της επιβεβαίωσης των πεποιθήσεών τους, η παρούσα «κορύφωση» μάλλον έχει πολιτικά και οικονομικά αίτια, ως αποτέλεσμα συνειδητών πράξεων του ΟΠΕΚ.

Βέβαια, οι πολιτικές εξελίξεις επίσης ενισχύουν την τάση συνεχούς ανόδου της διεθνούς τιμής πετρελαίου. Είναι όντως γεγονός ότι η πορεία ανόδου ξεκίνησε πριν από τον πόλεμο στο Ιράκ, συγκεκριμένα στα τέλη 2002- αρχές 2003. Τότε κορυφώθηκε η αντιπαράθεση του Hugo Chavez με τις πετρελαϊκές εταιρίες και τα διυλιστήρια της χώρας για τον έλεγχο των κοιτασμάτων πετρελαίου στη Βενεζουέλα. Αυτό προκάλεσε την διακοπή της παραγωγής αργού και προϊόντων στη χώρα, η οποία από την εποχή του Β' Παγκοσμίου πολέμου συγκαταλεγόταν μεταξύ των πιο αξιόπιστων προμηθευτών ενέργειας. Οι απώλειες για τη διεθνή αγορά υπήρξαν σημαντικές, πιο αισθητές απ' ότι αυτές που προκλήθηκαν εξαιτίας του πολέμου στο Ιράκ, ενώ η παραγωγή της Βενεζουέλας δεν επανήλθε στα επίπεδα του 2002 ακόμα και σήμερα.

Η υψηλή τιμή πετρελαίου επηρεάζεται επίσης και από την μειωμένη δυνατότητα παραγωγής αργού στο Ιράκ, οι επενδύσεις στην αναβίωση της πετρελαϊκής βιομηχανίας του οποίου είναι προς το παρόν αδύνατες λόγω των προβλημάτων ασφαλείας και της πολιτικής και θεσμικής αστάθειας. Ως αποτέλεσμα, τα επίπεδα εξαγωγών πετρελαίου από το Ιράκ είναι 30- 40% χαμηλότερα από αυτά της προπολεμικής περιόδου. Η αυξημένη παραγωγή πετρελαίου στη Ρωσία, η οποία εκπροσωπούσε 40% της συνολικής αύξησης παραγωγής την τελευταία πενταετία, επιβραδύνθηκε επίσης, αντικατοπτρίζοντας ανησυχία των επενδυτών για την επιθετική αλλαγή της ενεργειακής πολιτικής του Κρεμλίνου, καθώς και τη σταδιακή εξάντληση των εύκολα προσβάσιμων κοιτασμάτων Urals. Μια περιβαλλοντική αιτία, το χτύπημα του τυφώνα Κατρίνα, που μείωσε την παραγωγική ικανότητα των ΗΠΑ κατά 27% και τη διυλιστική κατά 21%, ήρθε να ολοκληρώσει το παζλ των πιθανών αιτιών της ανοδικής πορείας των διεθνών τιμών πετρελαίου. Τα γεγονότα της τελευταίας πενταετίας δείχνουν περίτρανα ότι μια σφιχτή αγορά ενέργειας είναι επιρρεπής στις εξωτερικές επιρροές¹²⁷.

Η συνειδητοποίηση ότι οι αυξανόμενες τιμές πετρελαίου έχουν από πίσω τους δομικά αίτια μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τις μελλοντικές εξελίξεις στη διεθνή ενεργειακή αγορά, αφού υπονοεί ότι η αγορά πετρελαίου βρίσκεται σε κατάσταση πάγιας ανισορροπίας. Όταν η αναβαθμισμένη διυλιστική ικανότητα θα είναι πλήρως εκμεταλλεύσιμη, οι τιμές πετρελαίου μπορούν να κινηθούν μόνο προς τα πάνω ή προς τα κάτω, αφού υφίσταται μια δυσαναλογία μεταξύ αυτού που έχει τη δυνατότητα να παράγει η πετρελαϊκή βιομηχανία και αυτού που ζητά η αγορά. Η όποια προσπάθεια του Ο.Π.Ε.Κ. να εξισορροπήσει την αγορά στην παρούσα υψηλή τιμή πετρελαίου θα αποβεί αναποτελεσματική, επειδή είτε το πετρέλαιο κίνησης, για το οποίο οι καταναλωτές είναι πρόθυμοι να πληρώσουν υψηλή τιμή, θα είναι σε έλλειψη στην αγορά, είτε θα δημιουργηθεί πλεόνασμα πετρελαίου θέρμανσης, η τιμή του οποίου είναι πολύ χαμηλότερη.

Όσο ο ΟΠΕΚ ελέγχει την παραγωγή αργού για να διατηρήσει το υφιστάμενο status quo, η τιμή πετρελαίου θα συνεχίζει να αυξάνεται, για να εξισορροπήσει τη ζήτηση για το πετρέλαιο κίνησης με τις περιορισμένες δυνατότητες διύλισης της πετρελαϊκής

¹²⁷ Yergin Daniel, "Ensuring Energy Security", *Foreign Affairs*, Volume 85 No. 2 (March/ April 2006): σελ. 73- 74

βιομηχανίας. Από την άλλη, εάν ο ΟΠΕΚ αυξήσει την παραγωγή τότε οι τιμές θα μειωθούν απότομα, διότι η αξία του πετρελαίου θέρμανσης κυμαίνεται πολύ χαμηλότερα από εκείνο της κινήσεως. Το τελευταίο, όμως, αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για τον ΟΠΕΚ, διότι τα κράτη- μέλη του απολαμβάνουν μεν τις υψηλές πετρελαϊκές τιμές και δεν επιθυμούν την πτώση τους, κατανοούν δε ότι η συνεχιζόμενη ανοδική πορεία των τιμών πετρελαίου αναπόφευκτα θα επιφέρει την παγκόσμια οικονομική ύφεση και επακόλουθη βαθιά και απρόβλεπτη κρίση της ενεργειακής αγοράς¹²⁸. Επιπρόσθετα, εάν οι υψηλές τιμές πετρελαίου θα προκαλέσουν μια βαθιά πτώση στη ζήτηση, αυτό θα θέσει τέλος στη σύγχρονη τάση για σημαντικές επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα και θα αφήσει τα θεμελιακά προβλήματα της διεθνούς αγοράς ενέργειας δυσεπίλυτα¹²⁹.

2. Η ΕΕ στην αναζήτηση της ενεργειακής ασφάλειας

2.1 Η διαχρονική εξέλιξη της ενεργειακής πολιτικής της ΕΟΚ/ ΕΕ και η σχέση της με την ενεργειακή εξάρτηση. Νέες προτάσεις της Επιτροπής για την αντιμετώπιση του ενεργειακού ελλείμματος της ΕΕ

2.1.1 Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ

Η αρχική μέριμνα των ιδρυτών των ευρωπαϊκών κοινοτήτων για τα θέματα ενέργειας βασίστηκε σε μια λανθασμένη, όπως αποδείχθηκε αργότερα, εκτίμηση ότι οι ενεργειακές ανάγκες της Ευρώπης θα καλύπτονται με τη χρήση άνθρακα και πυρηνικής ενέργειας. Μετά από τη σταδιακή ανάδειξη του πετρελαίου σε κύρια συνιστώσα του παγκόσμιου ενεργειακού μείγματος και τις απανωτές ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του 1970, οι όποιες εξελίξεις στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ κατά βάση επηρεάζονταν από την αίσθηση ανασφάλειας στις ευρωπαϊκές χώρες λόγω της συνειδητοποίησης πλέον της ενεργειακής τους ευπάθειας.

Η ενεργειακή πολιτική των χωρών- καταναλωτών ενέργειας πρέπει να περιλαμβάνει τρία βασικά στοιχεία. Συγκεκριμένα:

1. τους τρεις *κύριους στόχους* της ενεργειακής πολιτικής, δηλαδή την εξασφάλιση χαμηλού κόστους της εισαγόμενης ενέργειας, την ασφάλεια προμηθειών και την προστασία του περιβάλλοντος. Οι προαναφερθέντες στόχοι εντάσσονται στην ενεργειακή πολιτική των περισσότερων κρατών- καταναλωτών ενέργειας, καθώς και της ΕΕ.
2. η *επιλογή των μέσων επίτευξης* των κύριων στόχων μιας ενεργειακής πολιτικής, ωστόσο, διαφοροποιείται αρκετά ανάλογα με την ανάπτυξη τεχνολογίας, τον συσχετισμό μεταξύ του κόστους έρευνας και ανόρυξης εγχώριων υδρογονανθράκων, των περιβαλλοντικών ανησυχιών και τη συλλογική επίδραση των παραπάνω στην εθνική ασφάλεια.
3. υπολογίζοντας τα προαναφερθέντα, τα κράτη *επιλέγουν* διάφορα δυνατά *εργαλεία πολιτικής* που διαθέτουν, δηλαδή επιβολή φόρων ή επιδοτήσεων,

¹²⁸ “High Oil Prices- It’s the Fundamentals”, *Op Cit*, σελ. 46

¹²⁹ Maugeri Leonardo, “Two Cheers for Expensive Oil”, *Op Cit*, σελ. 149

δημόσια ιδιοκτησία ή κρατικός έλεγχος κ.λπ., για να πετύχουν τους στόχους της ενεργειακής τους πολιτικής. Και σ' αυτό το επίπεδο οι επιλογές των εθνικών κυβερνήσεων χαρακτηρίζονται από μια έντονη ανομοιογένεια.

Η διαφορά που παρατηρείται μεταξύ των εθνικών κυβερνήσεων στην επιλογή του δεύτερου και του τρίτου στοιχείου της ενεργειακής τους πολιτικής εξηγείται από τους εξής παράγοντες:

1. την ύπαρξη τεχνικών, φυσικών και οικονομικών περιορισμών, όπως η διαθεσιμότητα κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, η δομή της οικονομίας, το μέγεθος της κατά κεφαλήν κατανάλωσης, καθώς και η γεωγραφική τοποθεσία.
2. από τις εθνικές ιδιαιτερότητες του πληθυσμού της κάθε χώρας, όσον αφορά στην οργάνωση του ενεργειακού κλάδου της εθνικής οικονομίας, όπως η θεσμική διάρθρωση, οι παραδόσεις και τα έθιμα, καθώς και η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ διάφορων ομάδων συμφερόντων.

Όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία έχουν διαδραματίσει έναν σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ¹³⁰.

Όπως προαναφέρθηκε, εκ των τριών Ιδρυτικών Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι δύο (ΕΚΑΧ και ΕΚΑΕ) ασχολούνταν λεπτομερειακά με τα θέματα της ενέργειας. Μάλιστα, σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής εκείνης, η μέριμνα των ιδρυτών των Κοινοτήτων για τα ενεργειακά θέματα θεωρούνταν επαρκής, αφού περίπου το 65%¹³¹ των ενεργειακών αναγκών των οικονομιών των 6 ιδρυτικών κρατών της ΕΟΚ καλύπτονταν από τον άφθονο και φθηνό άνθρακα, ενώ παράλληλα το μέλλον της ειρηνικής χρήσης της πυρηνικής ενέργειας φαινόταν λαμπρό. Έτσι, τα κράτη- μέλη της ΕΟΚ επικεντρώθηκαν στην προώθηση της χρήσης πυρηνικής ενέργειας και των στερεών καυσίμων, καθώς και στη στήριξη της κύριας καταναλωτριάς τους, της χαλυβουργικής βιομηχανίας¹³².

Την εποχή εκείνη, η ανάγκη μιας συγκροτημένης πολιτικής ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού δεν φαινόταν αναγκαία για την ΕΟΚ, αφού από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι το 1973 επικράτησε παγκοσμίως ένα καθεστώς ύπαρξης άφθονου και φθηνού πετρελαίου. Η εν λόγω πραγματικότητα βασιζόταν στις δύο μεταπολεμικές εξελίξεις:

1. στην ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων πετρελαίου στη Μέση Ανατολή και την Αφρική
2. στο υφιστάμενο τότε καθεστώς της εκμετάλλευσης των ενεργειακών πρώτων υλών, δηλαδή αυτό του μονοπωλίου εξερεύνησης και εκμετάλλευσης πετρελαίου, το οποίο παρεχόταν σε μια συγκεκριμένη ζώνη από την παραγωγό χώρα σε ξένες εταιρείες (εκχώρηση)¹³³. Τότε όλη η διεθνής αγορά

¹³⁰ «Study on Energy Supply Security and Geopolitics», Final Report, European Commission, DG Energy and Transport, The Hague, January 2004, σελ. 63- 64,

βλ. www.europa.eu.int/comm/energy_transport/en/lpi_lr_en1.html 30/12/2005

¹³¹ Μούσης Ν., *Op Cit*, σελ. 414

¹³² «Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007», *Op Cit.*, σελ. 15

¹³³ Μούσης Ν., *Op Cit*, σελ. 414

πετρελαίου ελεγχόταν από τις λεγόμενες Επτά Αδερφές¹³⁴, πολυεθνικές πετρελαϊκές εταιρίες-«κολοσσούς».

Οι προαναφερθείσες εταιρείες ήταν κάθετα ολοκληρωμένες σε όλον τον κύκλο της πετρελαϊκής βιομηχανίας (εξερεύνηση, παραγωγή, διύλιση, αποθήκευση ή μεταφορά και διανομή) και έτσι είχαν τη δυνατότητα να ρυθμίζουν το μέγεθος της παραγωγής και τους όρους εμπορίου του πετρελαίου¹³⁵. Η επιρροή του εν λόγω καρτέλ διατηρήθηκε μεταπολεμικά έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν τα Αραβικά κυρίως πετρελαιοπαραγωγά κράτη απέκτησαν τον έλεγχο της τιμής και της παραγωγής πετρελαίου μέσω δημιουργίας του OPEC.

Το πρώτο βήμα των κυβερνήσεων των έξι ιδρυτικών μελών της ΕΟΚ στο ενεργειακό πεδίο υπήρξε αυτό της έγκρισης ενός «Πρωτοκόλλου συμφωνίας σχετικά με τα ενεργειακά προβλήματα», που έλαβε χώρα το 1964¹³⁶. Το Πρωτόκολλο προέβλεπε την εγκαθίδρυση μιας κοινοτικής ενεργειακής πολιτικής, αλλά σε ακαθόριστο βάθος χρόνου. Στο κοινοτικό επίπεδο, τρία μέτρα είχαν ληφθεί στον τομέα της ενέργειας πριν από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του Οκτωβρίου 1973. Συγκεκριμένα, μια Απόφαση για την υποχρέωση διατήρησης ενός ελάχιστου επιπέδου αποθεμάτων αργού και παραγώγων¹³⁷, ένας Κανονισμός για την αμοιβαία ανταλλαγή πληροφοριών για τις επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας¹³⁸ και μια Οδηγία για τα μέτρα αντιμετώπισης των τυχόν διαταραχών εφοδιασμού υδρογονανθράκων¹³⁹. Οι εξελίξεις, όμως, της διεθνούς ζωής έτρεχαν γρηγορότερα από τους γραφειοκράτες των Βρυξελλών. Με την κρίση του 1973 και την επακόλουθη κατακόρυφη άνοδο των τιμών πετρελαίου διεθνώς αποδείχθηκε η εγγενής εξάρτηση της ευρωπαϊκής οικονομίας από τις προμήθειες του εισαγόμενου πετρελαίου¹⁴⁰.

Η πραγματικότητα, όμως, έμελλε να είναι διαφορετική και το πετρέλαιο σταδιακά αναδείχθηκε, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, σε δεσπίζουσα μορφή ενέργειας στην ΕΚ. Ως εκ τούτου, η ενωμένη Ευρώπη έχοντας στο ενεργητικό της δύο σημαντικές συνθήκες για τη ρύθμιση των ενεργειακών τομέων του παρελθόντος (ΕΚΑΧ) και του μέλλοντος (ΕΚΑΕ), αδυνατούσε να αναλάβει πρωτοβουλίες στον πλέον νευραλγικό ενεργειακό τομέα του παρόντος, δηλαδή αυτόν του πετρελαίου, λόγω έλλειψης ρητής ή συνεπαγόμενης αρμοδιότητας. Έτσι, μόνο από τα μέσα της

¹³⁴ αναφερόμαστε στις επτά μεγαλύτερες πετρελαϊκές εταιρίες, που έλεγχαν την παγκόσμια παραγωγή, διύλιση και μεταφορά αργού και παραγώγων στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Αποτελούνταν από τρεις εταιρίες, που δημιουργήθηκαν μετά από τη διάσπαση της αμερικανικής Standard Oil, δηλαδή από την Standard Oil of New Jersey (ESSO, η οποία συγχωνεύτηκε με τη Mobil για να γίνει η ExxonMobil), την Standard Oil Co. Of New York (Socony, η οποία αργότερα μετονομάστηκε σε Mobil και συγχωνεύτηκε με την Exxon και έγινε ExxonMobil) και την Standard Oil of California (Socal, που αργότερα μετονομάστηκε σε Chevron και ύστερα από τη συγχώνευση με την Texaco μετονομάστηκε σε ChevronTexaco). Οι υπόλοιπες τέσσερις ήταν η Royal Dutch Shell, Anglo Persian Oil Company (σήμερα BP), η Gulf Oil (που το 1985 πουλήθηκε για να γίνει μέρος του Chevron και της BP) και η Texaco (συγχωνεύτηκε με την Chevron το 2001). Έως το 2005, παρέμεναν σε λειτουργία μόλις 4 εκ των πρώην 7 «αδερφών», η ExxonMobil, η Shell, η BP και η Chevron. Βλ. [http://en.wikipedia.org/wiki/Seven_Sisters_\(oil_companies\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Seven_Sisters_(oil_companies)), 11/11/2007

¹³⁵ Μούσης Ν., *Op Cit*, σελ. 415

¹³⁶ ΕΕ L 69, 30/04/1964, Βλ. *Ibid.*, σελ. 415, υποσέμ.1

¹³⁷ Απόφαση 68/414, ΕΕ L 308, 23/12/1968 και Απόφαση 98/93, ΕΕ L 358, 31/12/1998, Βλ. *Ibid.*, σελ. 415 υποσέμ.2

¹³⁸ Κανονισμός 1056/72, ΕΕ L 120, 25/05/1972 και Κανονισμός 736/96, ΕΕ L 102, 25/04/1996, Βλ. *Ibid.*, σελ. 415 υποσέμ.3

¹³⁹ Οδηγία 73/238, ΕΕ L 228, 16/08/1973, Βλ. *Ibid.*, σελ. 415 υποσέμ.4

¹⁴⁰ *Ibid.*, σελ. 415- 416

δεκαετίας του 1970 η ΕΚ άρχισε να διαμορφώνει μια ενεργειακή πολιτική με στόχο τη μείωση της εξάρτησής της από τις εισαγωγές αργού πετρελαίου και πετρελαϊκών προϊόντων¹⁴¹.

Μετά από την κρίση του 1973 είχαν ληφθεί διάφορα μέτρα τόσο στο Κοινοτικό όσο και στο διεθνή επίπεδο για την αντιμετώπιση της αστάθειας στην παγκόσμια αγορά ενέργειας. Έτσι, τον Φεβρουάριο του 1974 στην Ουάσιγκτον, μετά από την πρωτοβουλία των ΗΠΑ, έλαβε χώρα μια συνδιάσκεψη, κατά τη διάρκεια των εργασιών της οποίας συνάφθηκε η Διεθνής Συμφωνία για την Ενέργεια και ιδρύθηκε, στα πλαίσια του ΟΟΣΑ, η Διεθνής Υπηρεσία Ενέργειας (International Energy Agency). Επίσης, στις 18 Νοεμβρίου 1974 υπογράφηκε από τα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ ένα Διεθνές Πρόγραμμα για την Ενέργεια, το οποίο προέβλεπε την εξασφάλιση σε περίπτωση κρίσης:

1. ενός κοινού επιπέδου αυτονομίας των εφοδιασμών σε πετρέλαιο,
2. κοινών μέτρων του περιορισμού της ζήτησης και κατανομής του διαθέσιμου πετρελαίου,
3. ενός συστήματος πληροφοριών σχετικών με τη διεθνή αγορά πετρελαίου,
4. προώθηση σχέσεων συνεργασίας με τις παραγωγικές χώρες και τις άλλες καταναλώτριες χώρες.

Η ενεργειακή κρίση του 1973 προκάλεσε και τις πρωτοβουλίες για την εγκαθίδρυση ενός Διαλόγου μεταξύ των παραγωγών και καταναλωτριών πετρελαίου χωρών, όπως αυτός μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των γραμματειών του ΟΠΕΚ και ΟΑΠΕΑΚ, ο οποίος όμως δεν είχε ιδιαίτερη επιτυχία¹⁴².

Τον Ιανουάριο του 1996 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά από πολυετή ανάλυση των ενεργειακών εξελίξεων στην Ευρώπη και διεθνώς, κατέληξε στη διαμόρφωση μιας «Λευκής Βίβλου για την Ενέργεια», η οποία παρουσίαζε τους βασικούς άξονες μιας λειτουργικής και αντιπροσωπευτικής Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Πολιτικής. Η έμφαση της εν λόγω πολιτικής θα επικεντρωνόταν στα εξής σημεία:

1. η συνολική ανταγωνιστικότητα
2. η ασφάλεια του εφοδιασμού
3. η προστασία του περιβάλλοντος¹⁴³.

Στη συνέχεια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέπτυξε τα βασικά στοιχεία της ευρωπαϊκής ενεργειακής στρατηγικής το Νοέμβριο του 2000, με την έκδοση της Πράσινης Βίβλου «Προς μια Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ασφάλεια Ενεργειακών Προμηθειών»¹⁴⁴. Η Πράσινη Βίβλος αποτέλεσε ίσως την πιο σημαντική μελέτη τόσο της υπάρχουσας ενεργειακής κατάστασης των κρατών- μελών της Ένωσης, όσο και των προοπτικών εξέλιξης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής.

¹⁴¹ *Ibid.*, σελ. 414

¹⁴² *Ibid.*, σελ. 416- 417

¹⁴³ Λαμπάκου Ε., «Η Ενεργειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Εφαρμογή της στην Ελλάδα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Αντιπροσωπία στην Ελλάδα, Αθήνα 1999, σελ. 3

¹⁴⁴ Green Paper, "Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply", COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000

Σημαντικό είναι να παρατηρηθεί ότι το 2000 ακόμα η Επιτροπή στην Πράσινη Βίβλο προειδοποιούσε ότι στα επόμενα 30 χρόνια, εφόσον δεν θα αναληφθούν κατάλληλα νομοθετικά και πολιτικά μέτρα, η εξάρτηση της ΕΕ από τους εισαγόμενους υδρογονάνθρακες θα αυξηθεί από 50% σε 70% των συνολικών της ενεργειακών αναγκών¹⁴⁵. Συγκεκριμένα, η εξάρτηση της ΕΕ από το εισαγόμενο πετρέλαιο θα αυξηθεί από 76 σε 90% της συνολικής κατανάλωσης πετρελαίου, από το φυσικό αέριο από 40% σε 70% και από τον άνθρακα από 50% σε 100%¹⁴⁶. Η αιτία της εν λόγω αύξησης δεν βρίσκεται, κατά την Πράσινη Βίβλο, κατ' αποκλειστικότητα στην αύξηση των ενεργειακών αναγκών της ΕΕ, αλλά και στη μείωση και σταδιακή εξάντληση των αποθεμάτων της Βόρειας Θάλασσας, καθώς και στην απουσία κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο υπέδαφος των νέων κρατών- μελών¹⁴⁷. Έτσι, η πρόκληση της εξασφάλισης τους ενεργειακής επάρκειας είναι πραγματική για την Ευρώπη.

Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η ΕΕ έχει προβεί επανειλημμένως σε υιοθέτηση πράξεων παράγωγου δικαίου, έχει θέσει στόχους και έχει διαπραγματευτεί στο διεθνές επίπεδο στον τομέα της ενέργειας, αποφασιστικά βήματα για την εισαγωγή μιας ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, έγιναν μόλις δύο χρόνια πριν, στη συνάντηση αρχηγών ευρωπαϊκών κρατών και κυβερνήσεων στο άτυπο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Hampton Court τον Οκτώβριο του 2005, κατά διάρκεια της Βρετανικής προεδρίας¹⁴⁸. Από το Συμβούλιο ανατέθηκε στην Επιτροπή να προετοιμάσει ένα σύνολο προτάσεων, οι οποίες θα περιέχουν σαφές χρονοδιάγραμμα υλοποίησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής.

Βέβαια, από τα τέλη του 2003 ακόμη, το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας και οι σχετικές διαστάσεις της εξωτερικής πολιτικής εντάχθηκαν στην πολιτική ατζέντα των Υπουργείων Εξωτερικών των βασικότερων κρατών- μελών της ΕΕ. Τον Δεκέμβριο του 2003 η ενέργεια συμπεριλήφθηκε στο περιεχόμενο της «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας» (European Security Strategy), δηλαδή σ' ένα από τα πιο σημαντικά έγγραφα της ΚΕΠΠΑ. Επιπλέον, το 2004 το Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε μια έκθεση για την βρετανική «Ενεργειακή Στρατηγική» (Energy Strategy), με ένα κεφάλαιο αφιερωμένο στην εξωτερική πολιτική, ενώ το Υπουργείο Εξωτερικών της Ολλανδίας προχώρησε σε έκδοση ενός παρόμοιου εγγράφου το καλοκαίρι του 2005¹⁴⁹.

Προς το παρόν, όμως, οι όποιες κοινές αποφάσεις που αφορούν στην ενεργειακή πολιτική βασίζονται στη διακρατική συνεργασία, στο πλαίσιο της οποίας κάθε κράτος μέλος έχει το δικαίωμα αρνησικυρίας. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει, ότι οι συμφωνηθείσες αποφάσεις σπάνια προχωρούν πέρα από μια κοινή συναίνεση (consensus) πάνω σε γενικούς στόχους, όπως για παράδειγμα η συμφωνία ότι η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική πρέπει να ισορροπεί μεταξύ της πολιτικής ανταγωνισμού, προστασίας του περιβάλλοντος και των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ.

¹⁴⁵ *Ibid.*, σελ. 2

¹⁴⁶ *Ibid.*, σελ. 21

¹⁴⁷ *Ibid.*, σελ. 22

¹⁴⁸ Informal Meeting of Heads of State or Government in Hampton Court, *British Presidency Portal*, <http://www.eu2005.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1107293391098&a=KArticle&aid=1119527321606>, 20/01/2007

¹⁴⁹ Umbach Frank, "Towards a European Energy Foreign Policy?", in Overhause M., Maull H.W. & Harnish S. (Ed.) *Dealing with Dependency' The European Union's Quest for a Common Energy Foreign Policy*, *Foreign Policy Dialogue*, Volume 8 Issue 20, Trier (January 11, 2007): σελ. 11

Ωστόσο, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Egenhofer, είναι εξαιρετικά σπάνιο να λαμβάνονται ιστορικές αποφάσεις με διαδικασίες consensus¹⁵⁰, ενώ η σημασία της υιοθέτησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής για την ΕΕ είναι καθοριστική.

Δεν αποτελεί, λοιπόν, έκπληξη το γεγονός ότι οι όποιες προσπάθειες να καθιερωθεί ένα ανεξάρτητο κεφάλαιο για την ενέργεια στη Συνθήκη ΕΕ προς το παρόν έχουν αποτύχει, τόσο κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την αναθεωρητική Συνθήκη του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ όσο και σ' αυτήν της Νίκαιας¹⁵¹. Η μόνη καταστατική αναφορά στο θέμα της ενέργειας έγινε στο προοίμιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ¹⁵². Ακόμα και στο σχέδιο για την Συνταγματική Συνθήκη της ΕΕ, η οποία σε γενικές γραμμές προέβλεπε ενίσχυση της επιρροής της ΕΕ στα θέματα ενέργειας, η εξωτερική ενεργειακή πολιτική παρέμεινε ένα πεδίο όπου η Επιτροπή και τα κράτη- μέλη πρέπει να συνασκούν την εξουσία τους¹⁵³.

Με έναυσμα την απόφαση άτυπου συμβουλίου του Hampton Court για τη δημιουργία μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής, ανακοινώθηκε από την Επιτροπή τον Μάρτιο του 2006 η Πράσινη Βίβλος «Μια Ευρωπαϊκή Στρατηγική για Αειφόρο, Ανταγωνιστική και Ασφαλή Ενέργεια»¹⁵⁴, στην οποία παρουσιάστηκαν οι κύριοι άξονες της μελλοντικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ για την προστασία του κλίματος και την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού. Ακολούθησε μια εκτενής διαδικασία διαβούλευσης με τους κοινωνικούς εταίρους, η οποία απέδωσε 1680 απαντήσεις¹⁵⁵ και ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 2007, με την ανακοίνωση μιας διεξοδικής δέσμης νομοθετικών προτάσεων της Επιτροπής για τη χάραξη νέας ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής. Η εν λόγω πρωτοβουλία ονομάστηκε «Ενεργειακή Δέσμη- Ενέργεια για τον Μεταβαλλόμενο Κόσμο» (Energy Package- Energy for a Changing World), και ως κύριο σκοπό είχε την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς ενέργειας, η μετάβαση σε μορφές ενέργειας με χαμηλές εκπομπές άνθρακα, η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και η ανάπτυξη μιας κοινής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής αποτελούν, όλα μαζί, τη βάση της προτεινόμενης κοινής ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής. Η ενεργειακή πολιτική της Ευρώπης πρέπει να έχει τρεις κύριους στόχους, δηλαδή:

¹⁵⁰Egenhofer Ch. "Understanding the Politics of European Energy Policy: The Driving and Stopping Forces, the Politics of European Energy, the Energy of European Politics and Maastricht II", *The Journal*, Vol. 2, No.2 Article 9, 1997, Βλ. <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol2/article2-9.html>, 16/04/2007

¹⁵¹Egenhofer Ch., "Turning Point: European Energy policy", Βλ. http://www.british-energy.co.uk/documents/Turning_Point_-_European_energy_policy.pdf, 30/04/2007

¹⁵² Green paper "Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply", *Op Cit*, p. 11

¹⁵³ Umbach Frank, "Towards a European Energy Foreign Policy?", *Op Cit*, σελ. 11

¹⁵⁴ Green Paper, "An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", COM (2006) 105 Final, Brussels 08/03/2006

¹⁵⁵ Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου, COM(2007) 532 τελικό Βρυξέλλες, 19/09/2007, 2007/0199 (COD), σελ. 2, Βλ. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2007/com2007_0532el01.pdf, 22/11/2007

1. την αειφορία, δηλαδή να προωθηθεί η ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης,
2. την ανταγωνιστικότητα, δηλαδή να εξασφαλιστεί το άνοιγμα της ενεργειακής αγοράς και η στήριξη της ευρωπαϊκής έρευνας και ανάπτυξης στις ενεργειακές τεχνολογίες αιχμής
3. την ασφάλεια του εφοδιασμού, δηλαδή την αντιμετώπιση του προβλήματος της αυξανόμενης εξάρτησης της ΕΕ από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων μέσω:
 - ενοποιημένης προσέγγισης – μείωσης της ζήτησης,
 - διαφοροποίησης της σύνθεσης του ενεργειακού μίγματος της ΕΕ με εντονότερη χρήση ανταγωνιστικών εγχώριων και ανανεώσιμων ενεργειακών πηγών και διαφοροποίηση των πηγών και των διόδων προμήθειας εισαγόμενης ενέργειας
 - διαμόρφωσης ελκυστικού επενδυτικού πλαισίου, το οποίο θα προσελκύσει επαρκείς επενδύσεις ώστε να καλυφθεί η αυξανόμενη ενεργειακή ζήτηση
 - δόμησης καλύτερων ενεργειακών υποδομών στην ΕΕ (αποθηκευτικοί χώροι, διωλιστήρια κλπ.) ώστε να αντεπεξέρχεται σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης
 - βελτίωσης των συνθηκών υπό τις οποίες οι ευρωπαϊκές εταιρείες αναζητούν πρόσβαση σε πρωτογενείς ενεργειακούς πόρους και διασφάλισης της πρόσβασης στη φθηνή και άφθονη ενέργεια για όλους πολίτες και επιχειρήσεις¹⁵⁶.

Η πρώτη δέσμη νομοθετικών προτάσεων για την ενέργεια συζητήθηκε και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών στις 8- 9 Μαρτίου 2007, όταν και υιοθετήθηκε η *δέσμη νομοθετικών προτάσεων* για την Ενέργεια και Αλλαγή Περιβάλλοντος (Energy and Climate Change) και το διετές Πρόγραμμα Δράσης (Action Plan), με στόχο τη δημιουργία μιας Ενεργειακής Πολιτικής για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Energy Policy for Europe) έως το 2009¹⁵⁷. Έτσι, το Συμβούλιο έθεσε δεσμευτικούς στόχους για τα κράτη μέλη, με ορίζοντα το 2020, μεταξύ των οποίων είναι η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, η συμμετοχή των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) κατά 20% στην κάλυψη πρωτογενούς ενεργειακής κατανάλωσης και των βιοκαυσίμων κατά 10% στις μεταφορές του κάθε κράτους μέλους, η εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς και η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας και του ενεργειακού μίγματος¹⁵⁸.

Προς το παρόν, εκκρεμεί η έγκριση της νομοθετικής πρωτοβουλίας της Επιτροπής και του Συμβουλίου από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το Κοινοβούλιο, ωστόσο, δείχνει έμπρακτα το ενδιαφέρον του για ενεργειακά θέματα. Σε μερικά ψηφίσματά του, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τάσσεται υπέρ της δημιουργίας μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής, που θα περιλαμβάνει δεσμευτικούς στόχους στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και ειδικούς στόχους που συνδέονται με τον τομέα της

¹⁵⁶ Green Paper, “An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, *Op Cit*, σελ. 21

¹⁵⁷ European Council 8/ 9 March 2007, Presidency Conclusions, 7224/1/07 REV 1, Brussels 2 May 2007, σελ. 16, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf, 17/10/2008

¹⁵⁸ *Ibid.*, σελ. 11- 12

ενέργειας και τη μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα. Επιπλέον, το Κοινοβούλιο τονίζει τη σημασία των επενδύσεων στην Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) για την επίτευξη των κύριων στόχων της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, δηλαδή της ασφάλειας προμηθειών, της ανταγωνιστικότητας και της αειφορίας¹⁵⁹.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τάσσεται υπέρ μιας πιο φιλόδοξης ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, η οποία θα εστιάζει την προσοχή της στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην ενίσχυση της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών- μελών κατά τη διάρκεια κρίσεων και στην ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Συγκεκριμένα, το Κοινοβούλιο τόνισε στο μη δεσμευτικό ψήφισμά του (resolution), το οποίο υιοθετήθηκε στις 22 Μαρτίου 2006, τη σημασία της ενεργειακής ασφάλειας για την οικονομία της ΕΕ. Ταυτόχρονα, θεώρησε ότι η απάντηση της ΕΕ στις προκλήσεις της ενεργειακής ασφάλειας μπορεί να λάβει τη μορφή της περαιτέρω σύσφιξης της ενότητας των κρατών- μελών, της αύξησης της αποτελεσματικότητας της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, της εισαγωγής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο ενεργειακό μείγμα και της επένδυσης στην έρευνα των εναλλακτικών μορφών ενέργειας¹⁶⁰. Σ' ένα άλλο ψήφισμά του, στις 14 Φεβρουαρίου 2007, ζήτησε να αυξηθεί το ποσοστό της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ από 20% σε 30% έως το 2020¹⁶¹.

Τέλος, στις 19 Σεπτεμβρίου 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε *τρίτη δέσμη νομοθετικών προτάσεων* για τον τομέα του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου με ονομασία «Ενεργοποιώντας την Ευρώπη: μια πραγματική αγορά με ασφαλή εφοδιασμό» (Energising Europe: A real market with secure supply). Η βασική επιδίωξη της τρίτης δέσμης είναι η διασφάλιση της ελεύθερης επιλογής προμηθευτή ενέργειας από τον Ευρωπαϊό καταναλωτή και η ενίσχυση της ασφάλειας εφοδιασμού, μέσω βελτίωσης των όρων πραγματοποίησης επενδύσεων στους σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής και στα δίκτυα μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Ταυτόχρονα, επιχειρείται η ενδυνάμωση του υγιούς ανταγωνισμού με τις εταιρίες τρίτων χωρών¹⁶².

Σ' όλες τις προαναφερθείσες προτάσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις τονίζεται η ανάγκη για μια συνεκτική και αξιόπιστη *εξωτερική πολιτική*, καθώς η ΕΕ δεν μπορεί να στηριχθεί εξ ολοκλήρου στους εσωτερικούς της πόρους και να επιτύχει από μόνη της τους στόχους της ενεργειακής της πολιτικής. Πρέπει να συνεργασθεί με τις καταναλώτριες χώρες, με τα πετρελαιοπαραγωγά, αλλά και με διαμετακομιστικά κράτη. Για το λόγο αυτό, η Ένωση καλείται να αναπτύξει αποτελεσματικούς μηχανισμούς εσωτερικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση κάθε κρίσης

¹⁵⁹ *Towards a Common Energy Policy: EP Priorities*, European Parliament Press Service, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/thematic_note_page/051-909-345-12-50-909-20061201TMN00908-11-12-2006-2006/default_p001c001_en.htm, 21/11/2007

¹⁶⁰ *Parliament wants new targets on Energy Security and Energy Supply*, European Parliament Press Release, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/051-6627-081-03-12-909-20060322IPR06609-22-03-2006-2006-true/default_en.htm, 10/11/2007

¹⁶¹ *Climate Change: Tougher Targets Needed*, European Parliament Press Service, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/064-3021-043-02-07-911-20070208IPR02902-12-02-2007-2007-false/default_en.htm, 10/11/2007

¹⁶² *Energising Europe: A real market with secure supply*, *Rapid Press Release*, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1361&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 25/09/2007

ενεργειακού εφοδιασμού και να χαράξει μια κοινή *εξωτερική ενεργειακή πολιτική*, ώστε να «μιλά με μια φωνή»¹⁶³ με τις τρίτες χώρες.

2.1.2 Υφιστάμενες πρωτοβουλίες της Επιτροπής στο πεδίο της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ

Στις ημέρες μας δεν υπάρχει αμφιβολία για το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα της διεθνούς τάξης πραγμάτων. Όντας η πρώτη εμπορική δύναμη διεθνώς, δραστηριοποιείται παράλληλα στον χώρο της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας, ενώ πρωτοστατεί και στη διεθνή προστασία περιβάλλοντος. Ως αποτέλεσμα, πολλές τρίτες χώρες επιθυμούν να συναλλάσσονται με την Κοινότητα, να δημιουργούν θεσμοποιημένη συνεργασία και να αποκτούν μαζί της διπλωματικές και συμβατικές σχέσεις. Ωστόσο, ανεξάρτητα από την πραγματικά πλούσια διεθνή δράση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, δηλαδή ενός εκ των τριών πυλώνων της ΕΕ, η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν διαθέτει μια ρητά εκφρασμένη *διεθνή νομική προσωπικότητα* και, συνεπακόλουθα, δεν μπορεί να συνομολογεί διεθνείς συνθήκες.

Η εν λόγω έλλειψη της νομικής υπόστασης της ΕΕ οφείλεται στην απροθυμία ορισμένων κρατών- μελών της να αναγνωρίσουν ρητά σε κάποια από τα άρθρα της Συνθήκης του Μάαστριχτ τη νομική προσωπικότητα της Ένωσης. Τούτο, μάλιστα, συμβαίνει σε αντίθεση με τις Συνθήκες ΕΚ¹⁶⁴, ΕΚΑΧ¹⁶⁵ και ΕΚΑΕ¹⁶⁶, οι οποίες απονέμουν ρητά στις εν λόγω Κοινότητες τη *νομική προσωπικότητα*, ενώ τα κράτη- μέλη της ΕΚΑΧ προχωρούν και ένα βήμα παραπέρα, απονέμοντας και τη *διεθνή νομική ικανότητα* στον τελευταίο οργανισμό. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε, ότι και στις τρεις Κοινότητες αναγνωρίζεται καταστατικά η *νομική ικανότητα* στην *εσωτερική έννομη τάξη των κρατών- μελών τους*¹⁶⁷.

Σήμερα τα κράτη παραμένουν *πρωτογενείς* φορείς δικαιοπρακτικών ικανοτήτων του διεθνούς δικαίου, ενώ οι Διεθνείς Οργανισμοί είναι *δευτερογενή ή παράγωγα υποκείμενα*, που οφείλουν την ιδιότητα αυτή στη ρητή ή συνεπαγόμενη θέληση των κρατών που τους ίδρυσαν. Έτσι, τα *Κράτη* διαθέτουν *απόλυτη* ή *πλήρη* διεθνή ικανότητα δικαίου, όταν οι Διεθνείς Οργανισμοί περιορίζονται σ' εκείνη που είναι «αναγκαία για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους». Συνεπώς, η *δικαιοπρακτική τους ικανότητα* δεν είναι απόλυτη, αλλά *σχετική* και *περιορισμένη*, δηλαδή στενά συνδεδεμένη με τις λειτουργικές τους ανάγκες¹⁶⁸. Όσον αφορά, τέλος, στη *διεθνή προσωπικότητα*, γενικά αναγνωρίζεται ότι όλοι οι διεθνείς οργανισμοί διαθέτουν τη *διεθνή προσωπικότητα*, εκτός των περιπτώσεων όπου υφίσταται μια σαφής ένδειξη για το αντίθετο¹⁶⁹.

¹⁶³ Green Paper, “An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, *Op Cit*, σελ. 17

¹⁶⁴ Άρθ. 210 της Συνθ. ΕΟΚ: «Η Κοινότητα έχει νομική προσωπικότητα»

¹⁶⁵ Άρθ. 6 εδ. 2 της Συνθ. ΕΚΑΧ: «η Κοινότης στις διεθνείς σχέσεις απολαύει της αναγκαίας νομικής ικανότητας για να ασκεί τις λειτουργίες της και να επιτυγχάνει τους σκοπούς της»

¹⁶⁶ Άρθ. 184 της Συνθ. ΕΚΑΕ:

¹⁶⁷ Άρθ. 211 Συνθ.ΕΚ, Άρθ. 185 Συνθ.ΕΚΑΕ, Άρθ. 6 Συνθ.ΕΚΑΧ

¹⁶⁸ Ιωάννου Κ., Οικονομίδης Κ., Ροζάκης Χ., Φατούρος Α., «*Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*’ οι Φορείς των Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων», Εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1990, σελ. 79

¹⁶⁹ Χριστοδουλίδης Θ., «Νομική Προσωπικότητα και Αρμοδιότητες της ΕΚ/ΕΕ», στο Στεφάνου Κ., Φατούρος Α., Χριστοδουλίδης Θ. (Επ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*, τ. Α’, Εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα 2001, σελ. 450

Σύμφωνα, εξάλλου, με τον Κωνσταντίνο Στεφάνου, η θεσμική ικανότητα της ΕΚ/ ΕΕ στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων αφορά στην ικανότητα σύναψης διεθνών συνθηκών και σ' αυτήν της συμμετοχής της σε διεθνείς οργανισμούς. Όπως προαναφέρθηκε, η εν λόγω ικανότητα απορρέει από τη ρητή ανάθεση της διεθνούς νομικής προσωπικότητας στην ΕΚ¹⁷⁰, ενώ η αντίστοιχη νομική προσωπικότητα της ΕΕ, παρόλο που δεν έχει ρητά απονεμηθεί, επιχειρείται να συναχθεί από τις διατάξεις της ΣΕΕ που προβλέπουν τη σύναψη συμφωνιών με τρίτες χώρες στα πεδία του δεύτερου και τρίτου πυλώνα της ΕΕ. Όσον αφορά, όμως, στη σύναψη συμφωνιών εκ μέρους της ΕΚ, αυτές υπόκεινται στον έλεγχο του ΔΕΚ και προϋποθέτουν την ουσιαστική αρμοδιότητα της ίδιας στο συγκεκριμένο πεδίο, η οποία διέπεται από την αρχή της ειδικότητας¹⁷¹. Πρακτικά, με εξαίρεση την κοινή εμπορική πολιτική, που ασκείται κατ' αποκλειστικότητα από την Κοινότητα, οι αρμοδιότητες στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων είναι επιμερισμένες μεταξύ της ΕΚ και των κρατών- μελών¹⁷².

Όπως προαναφέρθηκε, οι δράσεις της Κοινότητας στο πεδίο των εξωτερικών ενεργειακών σχέσεων ασκούνται στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), η οποία εγκαθιδρύθηκε ως δεύτερος εκ των τριών πυλώνων της ΕΕ με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 και αποσαφηνίστηκε και διευρύνθηκε περαιτέρω με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999 και της Νίκαιας του 2000¹⁷³. Εξάλλου, όπως τόνισε ο N. Nugent, η ΚΕΠΠΑ αποτελεί τη συνέχεια της διακρατικής συνεργασίας των Κρατών- Μελών, η οποία ξεκίνησε για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1970¹⁷⁴ με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ) και είχε ένα μάλλον χαλαρό και εθελοντικό σχήμα¹⁷⁵. Οι επόμενες σημαντικές εξελίξεις σημειώθηκαν το 1986, όταν με την Ενιαία Ευρωπαϊκής Πράξη θεσμοποιήθηκε η ΕΠΣ και υιοθετήθηκε η Διακήρυξη της Χάγης για την ευρωπαϊκή ταυτότητα σε θέματα ασφάλειας¹⁷⁶. Με τις πολιτικές αλλαγές που επήλθαν την δεκαετία του 1990, στις τροποποιητικές Συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ η συνεργασία των Κρατών- Μελών στην εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας γνώρισε σημαντική πρόοδο, παραμένοντας όμως κατά βάση διακυβερνητική.

Όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ, αυτό κατά μεγάλο μέρος βασίζεται στη δομή της προκατόχου της ΕΠΣ, όπου οι αποφάσεις λαμβάνονταν με ομοφωνία και η διεθνής εκπροσώπηση αναλαμβανόταν από την εκάστοτε εξάμηνη προεδρία του Συμβουλίου. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ προβλέφθηκε ότι η διαδικασία λήψης

¹⁷⁰ Άρθρο 281 ΣΕΚ

¹⁷¹ Η Κοινότητα μπορεί να ασκεί κανονιστική εξουσία και να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες εντός της θεματικής περιοχής, στην οποία διαθέτει ουσιαστική αρμοδιότητα (ρητή ή συνεπαγόμενη από την εσωτερική της αρμοδιότητα), Βλ. Στεφάνου Κ., «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια», τόμος Α', 6^η έκδ., Α.Σάκκουλας, Αθήνα 2002, σελ. 131

¹⁷² Στεφάνου Κ., «Το Θεσμικό και Κανονιστικό Πλαίσιο Εξωτερικών Σχέσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης», στο Ξενάκης Δ.Κ. & Τσινιζέλης Μ.Ι. (Επ.) *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006, σελ. 126

¹⁷³ Common Foreign and Security Policy, *Wikipedia*, <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Common Foreign and Security Policy&printable=yes>, 25/06/2007

¹⁷⁴ ως απάντηση στην έκθεση Davington, αλλά και στην ακόμα πιο πρόσφατη απόπειρα πολιτικής συνεργασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας της δεκαετίας του 1950

¹⁷⁵ Nugent Neil, «Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση», *Op Cit*, σελ. 554- 558

¹⁷⁶ Στεφάνου Κ., «Το Θεσμικό και Κανονιστικό Πλαίσιο Εξωτερικών Σχέσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης» *Op Cit*, σελ. 137

αποφάσεων θα ακολουθούσε το σχήμα της υιοθέτησης των κοινών στρατηγικών¹⁷⁷ από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και των κοινών δράσεων και θέσεων από το Συμβούλιο, με ομοφωνία ή υπεριδική πλειοψηφία¹⁷⁸. Πρακτικά, όμως, οι αποφάσεις στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ λαμβάνονται με κοινή συναίνεση (consensus), όπως συνηθίζεται και στους διεθνείς οργανισμούς και διασκέψεις¹⁷⁹.

Οι δράσεις της Κοινότητας στο πεδίο των εξωτερικών ενεργειακών σχέσεων ασκούνται μέσω συμμετοχής των κρατών- μελών της στις ευρύτερες διεθνείς συμφωνίες, όπως η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη (Energy Charter Treaty), το Πρωτόκολλο του Κιότο (Kyoto Protocol) και το μετά Κιότο καθεστώς (post- Kyoto regime). Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναλαμβάνει ενέργειες για την υιοθέτηση συμφωνιών-πλαισίων για την ενεργειακή απόδοση, την επέκταση του κανονιστικού της πλαισίου στα θέματα ενέργειας προς τα γειτονικά κράτη (όπως η Ενεργειακή Κοινότητα (Energy Community), η Πρωτοβουλία του Μπακού (Baku Initiative), η Ευρωμεσογειακή ενεργειακή συνεργασία (Euromed energy cooperation), η Βαλτική Ενεργειακή Συνεργασία (Baltic Sea Region Energy Cooperation (Basrec)) και τη διαπραγμάτευση για το μελλοντικό σχήμα της εμπορίας των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα, την προώθηση της έρευνας για τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας¹⁸⁰. Για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής παρακολούθησης και συντονισμού των πρωτοβουλιών και διαδικασιών, για την ανταλλαγή πληροφοριών στην περίπτωση ξεσπάσματος διεθνών ενεργειακών κρίσεων, καθώς και για την ενίσχυση της διαπραγματευτικής ικανότητας της ΕΕ ενάντια στις απειλές κατά της ενεργειακής ασφάλειας, ένα δίκτυο *ανταποκριτών ενέργειας* (energy correspondents) εγκαθιδρύθηκε στις αρχές του 2007¹⁸¹.

Οι προαναφερθείσες ενέργειες πλαισιώνονται με την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων της ΕΕ με τα τρίτα κράτη προμηθευτές και διαμετακομιστές ενέργειας. Για παράδειγμα, η μελλοντική Ευρω- ρωσική ενεργειακή συνεργασία θα βασιστεί σ' ένα καθεστώς μετά- Συμφωνίας Σύνδεσης και Συνεργασίας (post- Partnership and Cooperation Agreement (PCA)), το οποίο συζητείται – προς το παρόν δίχως επιτυχία – αυτήν την περίοδο. Η διμερής ενεργειακή συνεργασία διαμορφώνεται με τη βοήθεια διάφορων «εργαλείων» διεθνούς πολιτικής, όπως Συμφωνίες Σύνδεσης και Συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreements) και Μνημόνια Προθέσεων στην Ενεργειακή Συνεργασία (Memoranda of Understanding in Energy Cooperation), τα οποία βρίσκονται σε διάφορα στάδια ολοκλήρωσης με την Ουκρανία, το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν και την Αλγερία. Επιπλέον, η προώθηση των στόχων της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, μεταξύ άλλων, επιτυγχάνεται με τη σύναψη των Συμφωνιών Σύνδεσης (Association Agreements) με τις χώρες της Μεσογείου και των Προγραμμάτων Δράσης (Action Plan) της

¹⁷⁷ οι οποίες διαμορφώθηκαν για τη Ρωσία, την Ουκρανία και για την περιοχή της Μεσογείου

¹⁷⁸ ελάχιστος αριθμός σταθμισμένων ψήφων και ελάχιστος αριθμός κρατών

¹⁷⁹ Στεφάνου Κ., «Το Θεσμικό και Κανονιστικό Πλαίσιο Εξωτερικών Σχέσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης», *Op Cit*, σελ. 137

¹⁷⁹ Nugent Neil, «Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση», *Op Cit*, σελ. 554- 558

¹⁸⁰ European Energy Policy, *Wikipedia*,

http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_policy_of_the_European_Union, 10/10/2007

¹⁸¹ European Commission to launch EU Network of Energy Security Correspondents 10th May, EU Rapid Press Release,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/629&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 21/11/2007

Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας¹⁸². Ειδικότερα, για την συνεργασία με τους Αφρικανικές χώρες, ένα πρόγραμμα Ευρω- Αφρικανικής Ενεργειακής συνεργασίας θα εγκαινιάσεται στο ύψιστο επίπεδο, το οποίο θα περιλαμβάνει τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ενεργειακής και Αναπτυξιακής Πολιτικής¹⁸³.

Παρακάτω, παρατίθεται η περιγραφή μερικών εκ των πιο σημαντικών δράσεων της Επιτροπής στον πεδίο των εξωτερικών ενεργειακών σχέσεων, κατ' αρχάς στο διεθνές και ύστερα στο περιφερειακό επίπεδο. Λόγω οικονομίας χώρου, παραβλέπονται μερικές εκ των εξίσου σημαντικών πρωτοβουλιών, όπως η Συνθήκη Ενεργειακής Κοινότητας και το διεθνές πρόγραμμα INOGATE, καθώς επίσης οι ενεργειακές σχέσεις της ΕΚ που αναπτύσσονται στο διμερές πλαίσιο.

Ενεργειακός Χάρτης

Η σύλληψη της ιδέας για τη σύναψη μιας Συνθήκης για τον Ενεργειακό χάρτη πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, μετά από το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Η δικαιολογητική βάση της Συνθήκης βρίσκεται στο γεγονός ότι ο τομέας της ενέργειας κατ' εξοχήν προσφέρεται για μια αμοιβαία αποδοτική συνεργασία, η οποία δεν μπορούσε να επιτευχθεί νωρίτερα λόγω ιδεολογικών διαφορών των δύο πολιτικών συστημάτων. Έτσι, κοινή ήταν η παραδοχή της αναγκαιότητας θέσπισης ενός κοινώς αποδεκτού θεσμικού θεμελίου για την ενεργειακή συνεργασία μεταξύ των κρατών της Ευρασίας. Εξάλλου, σ' έναν κόσμο με έντονη αλληλεξάρτηση των προμηθευτών και των καταναλωτών ενέργειας, μια πλατφόρμα πολυεθνικής συνεργασίας μπορεί να προσφέρει πιο ισορροπημένο και αποτελεσματικό πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας, παρά μια αντίστοιχη σε διμερές επίπεδο. Η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια δόμησης ενός νομικού θεμελίου για την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας, βασισμένου στις αρχές της ανοιχτής, ανταγωνιστικής αγοράς και της αειφόρου ανάπτυξης¹⁸⁴.

Τον Ιούνιο του 1991, ο Ολλανδός πρωθυπουργός Ruud Lubbers προέβη σε μια Δήλωση για τον Ενεργειακό Χάρτη (Energy Charter Declaration), κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δουβλίνου. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους μια Δήλωση πολιτικών προθέσεων υπεγράφη στη Χάγη (Energy Charter Political Declaration). Γνωστή και ως Ευρωπαϊκός Ενεργειακός Χάρτης (European Energy Charter), ουσιαστικά αποτελεί την πολιτική θεμελίωση και τη λακωνική περιγραφή της διαδικασίας του Χάρτη, δηλαδή των αρχών που πρέπει να διέπουν τη διεθνή ενεργειακή συνεργασία. Η Πολιτική Δήλωση έχει διακηρυκτικό χαρακτήρα και το 2006 μετρούσε 56 υπογραφές, μεταξύ των οποίων είναι των ΗΠΑ και του Καναδά. Όλα τα κράτη που υπέγραψαν τη Δήλωση είναι ταυτόχρονα και οι παρατηρητές της διαδικασίας του Χάρτη, καθώς η υπογραφή της είναι και το πρώτο και απαραίτητο βήμα προς την κατεύθυνση της προσχώρησης στη Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη του 1994¹⁸⁵.

¹⁸² European Energy Policy, Wikipedia,

http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_policy_of_the_European_Union, 10/10/2007

¹⁸³ An Energy Policy for Europe, *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament*, COM(2007) 1 final, σελ. 22

¹⁸⁴ Energy Charta Treaty, Βλ. <http://www.encharter.org/index.php?id=7>, 21/11/2007

¹⁸⁵ Energy Charter Declaration, Βλ. 1991- <http://www.encharter.org/index.php?id=29>, 21/11/2007

Τον Δεκέμβριο του 1994 υπογράφηκε στη Λισσαβόνα η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη (Energy Charter Treaty) και το Πρωτόκολλο για την Ενεργειακή Απόδοση και Συναφείς Περιβαλλοντικές Πτυχές (Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects (PEEREA)). Η Συνθήκη παρέχει ένα μοναδικό από την άποψη διεθνούς δικαίου πλαίσιο για την πολυεθνική ενεργειακή συνεργασία. Σχεδιάστηκε για την προώθηση ενεργειακής ασφάλειας μέσω δημιουργίας πιο ανοιχτών και ανταγωνιστικών αγορών, με σεβασμό στις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και κυριαρχίας των εθνικών ενεργειακών πόρων. Οι διατάξεις της εστιάζονται σε τέσσερα ευρύτερα πεδία:

1. προστασία των ξένων επενδύσεων, η οποία βασίζεται στην επέκταση της εθνικής μεταχείρισης και της ρήτρας του μάλλον ευνοούμενου κράτους, καθώς και της προστασίας κατά βασικών μη εμπορικών κινδύνων
2. μη διακριτικές συνθήκες για το εμπόριο ενέργειας, βασισμένη στους κανόνες του ΠΟΕ και εξασφάλιση ασφάλειας διαμετακόμισης
3. ανάπτυξη ενός μηχανισμού επίλυσης διαφορών
4. ενίσχυση ενεργειακής απόδοσης

Η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη είναι μια νομικά δεσμευτική πολυμερής συμφωνία και αποτελεί μοναδικό νομικό προηγούμενο δεσμευτικού διακυβερνητικού πλαισίου συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας, που καλύπτει όλη την διαδικασία από την έρευνα μέχρι την κατανάλωση ενέργειας, καθώς και όλα τα σχετικά προϊόντα και εξοπλισμό¹⁸⁶.

Το Πρωτόκολλο, με τη σειρά του, επιζητά από τα κράτη- μέλη να εντάξουν στις ενεργειακές τους πολιτικές τον στόχο της βελτίωσης της ενεργειακής τους απόδοσης και της μείωσης των αρνητικών συνεπειών του κύκλου χρήσης της ενέργειας. Μέσω της υλοποίησης του PEEREA η Ενεργειακή Χάρτα προσφέρει στα κράτη- μέλη έναν κατάλογο καλών πρακτικών και μια πλατφόρμα ανταλλαγής εμπειριών και συστάσεων πολιτικής για τα θέματα ενεργειακής απόδοσης¹⁸⁷.

Και τα δύο κείμενα τέθηκαν σε ισχύ τον Απρίλιο του 1998, μετά από την κύρωσή τους από τα πρώτα τριάντα μέλη. Την ίδια χρονιά υιοθετήθηκε επίσης και μια Τροποποίηση των εμπορικών όρων της Συνθήκης (Trade Amendment to the Treaty's trade provisions), για να την εναρμονίσει με τους νέους κανόνες του ΠΟΕ. Η εν λόγω τροποποίηση αποτελεί σημαντική εμπειρία για τα εννέα κράτη¹⁸⁸ που επέγραψαν την Συμφωνία, αλλά ακόμα δεν είναι μέλη του ΠΟΕ, διότι τους επιτρέπει να εξοικειωθούν με τις πρακτικές και την τάξη τις οποίες ακολουθούν τα κράτη- μέλη του. Τέλος, τον Δεκέμβριο του 2004 ολοκληρώθηκε η διαδικασία αναθεώρησης της διαδικασίας του Ενεργειακού Χάρτη (Review of the Energy Charter Process). Η βασική επιδίωξη του Χάρτη είναι η ενίσχυση της κανονιστικής ισχύος στα ενεργειακά θέματα, μέσω δημιουργίας ενός νομικού πεδίου που θα ελέγχεται από τις συμμετέχουσες κυβερνήσεις, ελαττώνοντας έτσι τους κινδύνους που συνεπάγονται οι επενδύσεις και η εμπορική δραστηριότητα στον ενεργειακό τομέα¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Energy Charter Treaty, Βλ. <http://www.encharter.org/index.php?id=28>, 21/11/2007

¹⁸⁷ PEEREA, Βλ. <http://www.encharter.org/index.php?id=27>, 21/11/2007

¹⁸⁸ Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Καζακστάν, Ρωσία, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουκρανία και Ουζμπεκιστάν

¹⁸⁹ Energy Charta Treaty, Βλ. <http://www.encharter.org/index.php?id=7>, 21/11/2007

Μέχρι στιγμής, η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη κυρώθηκε από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, καθώς και από άλλες 20 χώρες. Συγκεκριμένα, είναι τα κράτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Κεντρικής Ασίας, η Τουρκία, η Γεωργία, η Αρμενία, η Ουκρανία, η Μολδαβία, η Μογγολία και η Ιαπωνία. Το Πακιστάν βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο ολοκλήρωσης των διαδικασιών κύρωσης της Συνθήκης. Επίσης, η Αυστραλία, η Λευκορωσία, η Ισλανδία, η Νορβηγία και η Ρωσική Ομοσπονδία, ενώ υπέγραψαν τη Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη στις 17 Δεκεμβρίου 1994 στη Λισσαβόνα, δεν την έχουν ακόμα επικυρώσει. Μάλιστα, ήδη η Αυστραλία, η Νορβηγία και η Ισλανδία υπέβαλαν μια δήλωση, σύμφωνα με την οποία αδυνατούν να προσχωρήσουν στην προαιρετική εφαρμογή του Χάρτη. Τη βασικότερη ανησυχία της ΕΕ, ωστόσο, προκαλεί η διαφαινόμενη απροθυμία της Ρωσίας, του βασικού προμηθευτή ενέργειας στις αγορές της Ένωσης, να προχωρήσει στην κύρωση και στην εφαρμογή της Συνθήκης¹⁹⁰.

Το κυβερνών σώμα της διαδικασίας του Ενεργειακού Χάρτη είναι η «Διάσκεψη του Χάρτη» (Charter Conference), η οποία αποτελείται από τους αντιπροσώπους κάθε συμβαλλόμενου μέρους, περιλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκ μέρους της ΕΚ, και συνέρχεται μια φορά το χρόνο. Η Γραμματεία του Ενεργειακού Χάρτη, που βρίσκεται στις Βρυξέλλες, εκτελεί καθήκοντα που της έχουν ανατεθεί από τη Συνθήκη και τη Διάσκεψη, περιλαμβανομένου και ετησίως συμφωνηθέντος Προγράμματος Εργασίας. Οι αντιπρόσωποι των κρατών που συμμετέχουν στη διαδικασία του Χάρτη, περιλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκ μέρους της ΕΚ, συναντιούνται σε τακτική βάση στις εγκαταστάσεις της Γραμματείας σε διάφορες ομάδες εργασίας, για να συζητήσουν ενεργειακές πολιτικές και δραστηριότητες. Η διαβούλευση σχετικά με το Μεταβατικό Πρωτόκολλο (Transit Protocol), υπό την αιγίδα του Χάρτη, συνεχίζεται από το 2000, χωρίς να έχει φέρει αποτελέσματα μέχρι στιγμής¹⁹¹.

Η πρωτοβουλία του Μπακού (Baku Initiative)

Η ανάπτυξη μιας εταιρικής σχέσης με τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας αντιμετωπίζεται από την ΕΕ ως προτεραιότητα, λόγω του σημαντικού ορυκτού πλούτου και της γεωγραφικής τους εγγύτητας στην Ένωση. Έτσι, τα ενεργειακά αποθέματα του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, καθώς και η θέση της Ανατολικής Ευρώπης ως διαμετακομιστικής περιοχής μεταξύ σημείου ανόρυξης των εν λόγω αποθεμάτων και της δυτικοευρωπαϊκής αγοράς, προσδιόρισε το ενδιαφέρον της ΕΕ σ' αυτές τις περιοχές. Από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας τους, η Ένωση συμμετείχε στην ανάπτυξη των ενεργειακών τους υποδομών μέσω προγράμματος TACIS. Το Νοέμβριο του 2004, εγκαινιάστηκε μια νέα πρωτοβουλία της Επιτροπής, με κύριο στόχο την περαιτέρω ενίσχυση της ενεργειακής συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των υπό εξέταση κρατών¹⁹².

Η «Πρωτοβουλία του Μπακού» (Baku Initiative) εγκαινιάστηκε κατά τη διάρκεια των εργασιών της Συνόδου Υπουργών Ενέργειας (Energy Ministerial Conference), η

¹⁹⁰ Ενεργειακή Χάρτα, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/int/energy_charter/index_en.htm, 21/11/2007

¹⁹¹ *Ibid*

¹⁹² Η Πρωτοβουλία του Μπακού, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/baku/index_en.htm, 13/09/2007

οποία έλαβε χώρα στην πρωτεύουσα του Αζερμπαϊτζάν στις 13 Νοεμβρίου 2004. Στη σύνοδο παραβρέθηκαν οι εκπρόσωποι της ΕΕ και των παράκτιων κρατών της Μαύρης Θάλασσας και της Κασπίας, συγκεκριμένα οι απεσταλμένοι του Αζερμπαϊτζάν, της Αρμενίας, της Βουλγαρίας, της Γεωργίας, του Καζακστάν, του Κιργιζστάν, της Μολδαβίας, της Ρουμανίας, του Τατζικιστάν, της Τουρκίας, του Ουζμπεκιστάν και του Ιράν και της Ρωσικής Ομοσπονδίας (ως παρατηρητές). Οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ότι υφίσταται αμοιβαίο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της περιφερειακής ενεργειακής αγοράς στα παράκτια και γειτονικά κράτη της Κασπίας Θάλασσας, η οποία θα μπορούσε να ενισχύσει το επενδυτικό ενδιαφέρον, να δώσει έναυσμα για την εισαγωγή των πολιτικών και προγραμμάτων για την ενεργειακή απόδοση και να αποτελέσει ξεκίνημα μιας σταδιακής ολοκλήρωσης των εν λόγω αγορών στην ευρωπαϊκή αγορά¹⁹³.

Η βασική επιδίωξη πίσω από τη ανάπτυξη της Πρωτοβουλίας είναι η προώθηση της προοδευτικής ολοκλήρωσης της περιφερειακής αγοράς ενέργειας στην ευρωπαϊκή αγορά, με απώτερο στόχο την εξασφάλιση της πρόσβασης της ΕΕ στα σημαντικά αποθέματα ορυκτών καυσίμων της Κασπίας, είτε μέσω Ρωσίας είτε μέσω άλλων διαμετακομιστικών διόδων, όπως Ιράν ή Τουρκία. Σε τελική ανάλυση, σημασία έχει η εξασφάλιση των σταθερών και ασφαλών διαδρόμων μεταφοράς υδρογονανθράκων της περιοχής προς την Ευρώπη και η ενίσχυση της γεωγραφικής διαφοροποίησης (geographical diversification) των εξωτερικών πηγών ενέργειας της ΕΕ. Ταυτόχρονα, η εξασφάλιση μιας σταθερής αγοράς για τα ορυκτά καύσιμα της Κασπίας, μάλιστα σε ανταγωνιστικές διεθνείς τιμές, θα διευκολύνει την οικονομική, πολιτική και κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής.

Η στενή συνεργασία μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών και της ΕΕ επιτυγχάνεται μέσω συναντήσεων ομάδων εργασίας εμπειρογνομόνων (expert working groups), στις οποίες επεξεργάζονται θέματα όπως:

1. η διευκόλυνση της δημιουργίας των εναρμονισμένων αγορών υδρογονανθράκων και ηλεκτρισμού στην περιοχή
2. η συζήτηση για την ασφάλεια της παραγωγής, μεταφοράς και προμήθειας ενέργειας
3. η ανάπτυξη των πολιτικών της αειφόρου ανάπτυξης μέσω συζήτησης για ενεργειακή απόδοση, εξοικονόμηση ενέργειας και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και για τις περιβαλλοντικές πτυχές της παραγωγής, μεταφοράς και χρήσης ενέργειας και
4. η διευκόλυνση επενδύσεων στα ενεργειακά προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος.

Η τεχνική γραμματεία του INOGATE¹⁹⁴ λειτουργεί ως ο συντονιστικός μηχανισμός για την υποστήριξη της ενεργειακής συνεργασίας της «Πρωτοβουλίας του Μπακού»¹⁹⁵.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ Interstate Oil and Gas Transport to Europe, ένα πρόγραμμα διεθνούς συνεργασίας ο στόχος της οποίας είναι η προώθηση της ολοκλήρωσης του περιφερειακού συστήματος αγωγών, εκσυγχρονισμός του δικτύου μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου τόσο στην ΚΑΚ όσο και στην ΕΕ, καθώς επίσης η βελτίωση του διεθνούς και περιφερειακού επενδυτικού κλίματος

¹⁹⁵ Η Πρωτοβουλία του Μπακού, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/baku/energy_en.htm, 13/09/2007

Η Βαλτική Ενεργειακή Συνεργασία (Baltic Sea Region Energy Cooperation (Basrec))

Τον Οκτώβριο του 1999, οι υπουργοί ενέργειας των παράκτιων κρατών της Βαλτικής Θάλασσας και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισαν στη σύνοδό τους στο Ελσίνκι της Φινλανδίας την ίδρυση της Βαλτικής Ενεργειακής Συνεργασίας (Baltic Sea Region Energy Cooperation (Basrec)). Οι χώρες που συμμετέχουν στη Basrec είναι η Δανία, η Εσθονία, η Φινλανδία, η Γερμανία, η Ισλανδία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Νορβηγία, η Πολωνία, η Ρωσία και η Σουηδία. Η Επιτροπή έχει το καθεστώς πλήρους μέλους και εκπροσωπείται από τη Γενική Διεύθυνση Μεταφορών και Ενέργειας (DG- TREN). Τα βασικά θέματα που συζητούνται κατά τη διάρκεια των συνεδρίων της Basrec είναι:

1. η ασφάλεια προμηθειών ενέργειας και η αυξανόμενη εξάρτηση της ευρωπαϊκής οικονομίας από το ρωσικό φυσικό αέριο
2. οι διάδρομοι μεταφοράς φυσικού αερίου
3. η πρόοδος της διασύνδεσης (interconnections) των περιφερειακών δικτύων φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού
4. η ενεργειακή απόδοση
5. η αλλαγή περιβάλλοντος και
6. οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Όπως εξάλλου τόνισε ο Andris Piebalgs¹⁹⁶, «η Basrec διαδραμάτιζε και πρέπει να συνεχίσει να διαδραματίζει βασικό ρόλο στην Βόρεια Διάσταση των πολιτικών της ΕΕ (EU's Northern Dimension Policies)»¹⁹⁷.

Η Ευρωμεσογειακή ενεργειακή συνεργασία (Euromed energy cooperation)

Η συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των κρατών της Νότιας Μεσογείου αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της «Διαδικασίας της Βαρκελώνης» (Barcelona Process), η οποία εγκαινιάστηκε κατά τη διάρκεια της Ευρωμεσογειακής Συνόδου Υπουργών Εξωτερικών (Euro- Mediterranean Conference of Ministers of Foreign Affairs) στη Βαρκελώνη, στις 27- 28 Νοεμβρίου 1995. Η «Διαδικασία της Βαρκελώνης» χρησιμοποιήθηκε ως βάση για την ανάπτυξη τόσο των διμερών όσο και των περιφερειακών σχέσεων. Από το 2004, τα συμμετέχοντα μεσογειακά κράτη λαμβάνουν μέρος και στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης¹⁹⁸. Ο μεσοπρόθεσμος στόχος της «Διαδικασίας της Βαρκελώνης» είναι η δημιουργία μιας Ευρωμεσογειακής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών έως το 2010¹⁹⁹.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέπτυξε μια στενή ενεργειακή συνεργασία με τις χώρες της Νοτίου Μεσογείου από την απαρχή των λειτουργιών της «Διαδικασίας της Βαρκελώνης», τον λεγόμενο ενεργειακό διάλογο. Ο βασικός στόχος του είναι η προώθηση της περιφερειακής ενεργειακής ολοκλήρωσης, η ενίσχυση της ενεργειακής

¹⁹⁶ Andris Piebalgs, Energy Commissioner, attends Ministerial Conference organised within the framework of BASREC, EU Rapid Press Release, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1363&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 20/10/2007

¹⁹⁷ Η Βαλτική Ενεργειακή Συνεργασία, Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/basrec/index_en.htm, 13/09/2007

¹⁹⁸ Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/euromed/index_en.htm, 13/09/2007

¹⁹⁹ *Ibid.*

ασφάλειας, η διαφοροποίηση πηγών και διόδων εφοδιασμού και η εξασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας του ενεργειακού τομέα στη Μεσόγειο. Ο εν λόγω στόχος αναμένεται να επιτευχθεί με την προοδευτική δημιουργία μιας ολοκληρωμένης Ευρωμεσογειακής αγοράς ενέργειας. Σημαντικό «εργαλείο» ενίσχυσης της ενεργειακής συνεργασίας αποτελούν οι Ευρωμεσογειακοί Σύνοδοι Υπουργών Ενέργειας (Euro-Med Energy Ministerial Conferences) και το Ευρωμεσογειακό Ενεργειακό Φόρουμ (Euro- Med Energy Forum), το οποίο συγκροτείται στο επίπεδο των γενικών διευθυντών. Επίσης, στο πλαίσιο της «Διαδικασίας της Βαρκελώνης» συστήθηκαν οι υπό- περιφερειακοί ενεργειακοί διάλογοι (sub- regional energy dialogues) και πρωτοβουλίες συνεργασίας (cooperation initiatives), στις οποίες συμμετείχαν τα κράτη του Maghreb, της Mashreq, το Ισραήλ και η Παλαιστινιακή Αρχή²⁰⁰.

Στις 2 Δεκεμβρίου 2003 στη Ρώμη υπογράφηκε το Πρωτόκολλο Συνεργασίας (Protocol of Agreement) μεταξύ της Αλγερίας, του Μαρόκου, της Τυνησίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως «αμέτοχου υποστηρικτή» (non- participant promoter), για την προοδευτική ολοκλήρωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας αυτών των τριών κρατών του Maghreb στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ. Ο μακροχρόνιος στόχος της Επιτροπής είναι η υπογραφή της Συνθήκης Ενεργειακής Κοινότητας της ΕΕ- Maghreb (Euro-Maghreb Energy Community Treaty). Επιπλέον, σχεδιάζεται η πρόσδεση της Λιβύης και της Μαυριτανίας στο σχήμα της «Πρωτοβουλίας του Maghreb», καθώς και η προοδευτική ανάπτυξη των ενεργειακών σχέσεων με την Υπό- Σαχάρια Αφρική (Sub- Saharan) και η μεταφορά υδρογονανθράκων από εκεί προς την ΕΕ²⁰¹.

Παράλληλα, μια Δήλωση Προθέσεων (Declaration of Intent) για την συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Mashreq στον τομέα φυσικού αερίου υπογράφηκε πάλι στη Ρώμη στις 2 Δεκεμβρίου 2003 από την Αίγυπτο, το Λίβανο, την Ιορδανία, τη Συρία, την Τουρκία και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο στόχος αυτής της πρωτοβουλίας είναι η δημιουργία μιας εναρμονισμένης και ολοκληρωμένης ενεργειακής αγοράς ΕΕ- Mashreq, μέσω ανάπτυξης υπό- περιφερειακών ενεργειακών αγορών στην περιοχή της Mashreq και της μετέπειτα προοδευτικής ολοκλήρωσης τους στη Βαλκανική και Ευρωπαϊκή ενεργειακή αγορά. Ένα «Ευρω- Mashreq Κέντρο Φυσικού Αερίου» (Euro- Mashreq Gas Centre) δημιουργήθηκε στη Δαμασκό το 2006, χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ και με συμμετοχή της Αιγύπτου, της Ιορδανίας, του Λιβάνου, της Συρίας και του Ιράκ. Τέλος, η Επιτροπή προωθεί μια ενισχυμένη ενεργειακή συνεργασία μεταξύ του Ισραήλ και της Παλαιστινιακής Αρχής²⁰².

Την τελευταία οκταετία περίπου 55 εκ. Ευρώ διατέθηκαν για την προώθηση της σταδιακής ολοκλήρωσης των ευρωμεσογειακών ενεργειακών αγορών, στο πλαίσιο του προγράμματος MEDA της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Επιπρόσθετα, δάνεια του ύψους 2 εκ. Ευρώ χορηγήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (European Investment Bank), για τη στήριξη έργων κατασκευής ενεργειακών υποδομών. Συγκεκριμένα, η στήριξη της Τράπεζας αφορούσε τα έργα ολοκλήρωσης των διασυνδέσεων δικτύων μεταφοράς φυσικού αερίου και ηλεκτρικού ρεύματος στην περιοχή²⁰³.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid.

2.1.3 Η υπό διαμόρφωση εξωτερική ενεργειακή πολιτική της ΕΕ

Όπως προαναφέρθηκε, η πιο σημαντική δραστηριοποίηση της ΕΕ προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της άτυπου συνόδου κορυφής των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων στο Hampton Court του Surrey της Μ. Βρετανίας, στις 27 Οκτωβρίου 2005. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι προτάσεις της Βρετανικής προεδρίας εκφωνήθηκαν ακριβώς εκείνη τη χρονιά που η Μ. Βρετανία έπαψε να είναι, για πρώτη φορά μέσα στα προηγούμενα 20 χρόνια, ενεργειακά αυτόνη²⁰⁴. Όπως και να έχει, όμως, στο σχετικό κείμενο που παρουσιάστηκε στη σύνοδο του Hampton Court έγιναν αναφορές και στην ανάγκη ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ασφάλειας προμηθειών, μεταξύ άλλων και μέσω αναπτύξεως μιας ειδικής σχέσης με τη Ρωσία και τη Gazprom, καθώς και τις διαμετακομιστικές χώρες²⁰⁵.

Η αναγκαιότητα υιοθέτησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της εξωτερικής της διάστασης, τονίστηκε και στην Πράσινη Βίβλο της Επιτροπής «Μια Ευρωπαϊκή Στρατηγική για Αειφόρο, Ανταγωνιστική και Ασφαλή Ενέργεια», της 8ης Μαρτίου 2006²⁰⁶. Στη Πράσινη Βίβλο καθορίστηκαν τρεις κύριοι άξονες της υπό διαμόρφωση κοινής ενεργειακής πολιτικής, δηλαδή αειφορία, ανταγωνιστικότητα και ασφάλεια του ανεφοδιασμού, σε συνάρτηση με τη Στρατηγική της Λισσαβόνας για απασχόληση και ανάπτυξη. Οι εν λόγω άξονες επιβεβαιώθηκαν στα συμπεράσματα προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 23-24^{ης} Μαρτίου του 2006²⁰⁷.

Ιδιαίτερη μνεία έγινε στην Πράσινη Βίβλο για την ανάγκη υιοθέτησης μιας αποτελεσματικής κοινής *εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής*. Προκειμένου η Ένωση να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που σχετίζονται με τις συνεχώς αυξανόμενες διεθνείς τιμές ενέργειας, την εξάρτηση της οικονομίας της από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων, την υψηλή ενεργειακή ζήτηση και το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η ΕΕ χρειάζεται να διαθέτει σαφώς οροθετημένη εξωτερική ενεργειακή πολιτική και να την προωθεί *με μια φωνή* τόσο στο εθνικό όσο και στο κοινοτικό επίπεδο.

Για το σκοπό αυτό, η Επιτροπή πρότεινε:

1. Να προσδιοριστούν ευρωπαϊκές προτεραιότητες για την κατασκευή νέας αναγκαίας υποδομής για την ενίσχυση ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ.
2. Να συνταχθεί μια πανευρωπαϊκή συνθήκη ενεργειακής κοινότητας.
3. Να συνομολογηθεί μια νέα ενεργειακή εταιρική σχέση με τη Ρωσία.
4. Να θεσπιστεί ένας νέος κοινοτικός μηχανισμός που θα επιτρέπει ταχεία και συντονισμένη αντίδραση σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης στον τομέα ενεργειακού εφοδιασμού.

²⁰⁴ “Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007”, *Op Cit*, σελ. 22

²⁰⁵ Helm Dieter, “European Energy Policy: Securing Supplies and Meeting the Challenge of Climate Change”, Paper Prepared for the UK Presidency of the EU, New College, Oxford, σελ. 2, 4- 5, Βλ. www.fco.gov.uk/files/kfile/PN%20papers_%20energy.pdf, 20/11/2007

²⁰⁶ Green Paper, “An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, COM (2006) 105 Final, Brussels 08/03/2006

²⁰⁷ Presidency Conclusions, Brussels European Council, 23- 24/03/2006, 7775/1/06, REV 1, CONCL 1, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf, 21/11/2007

5. Την εμβάθυνση των ενεργειακών σχέσεων με μεγάλες χώρες παραγωγής και κατανάλωσης υδρογονανθράκων
6. Τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας για την ενεργειακή απόδοση²⁰⁸.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προσκάλεσε την Επιτροπή και το Συμβούλιο να προετοιμάσουν ένα σύνολο προτάσεων, οι οποίες θα περιέχουν σαφές χρονοδιάγραμμα υλοποίησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής, με στόχο την υιοθέτηση περιεκτικού προγράμματος δράσης στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Μαρτίου 2007. Η εξωτερική πτυχή της ενεργειακής ασφάλειας θα αποτελεί ένα σημαντικό μέρος μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής και θα πρέπει να περιληφθεί στο πρόγραμμα δράσης.

Ως απάντηση στην πρόσκληση του Συμβουλίου, η Επιτροπή και ο ύπατος αρμοστής Javier Solana προετοίμασαν ένα κοινό έγγραφο για «Μια εξωτερική πολιτική που εξυπηρετεί τα ενεργειακά συμφέροντα της Ευρώπης» (An External Policy to Serve Europe's Energy Interests)²⁰⁹. Στο εν λόγω έγγραφο, μετά από ιδιαίτερη μνεία που έγινε στο νομικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των κρατών- μελών της Ένωσης να ασκούν τις εξωτερικές τους σχέσεις με στόχο την ενίσχυση της ασφάλειας προμηθειών, τονίστηκε ότι μια κοινή εξωτερική ενεργειακή πολιτική θα ενίσχυε τη διαπραγματευτική ικανότητα της ΕΕ εν όψει νέων ενεργειακών προκλήσεων²¹⁰. Εν συνεχεία, παρουσιάστηκαν τα βασικά βήματα που πρέπει να πραγματοποιηθούν για να ενισχυθεί η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ. Μεταξύ άλλων, υποστηρίχθηκε η ανάγκη για τις ακόλουθες ενέργειες:

1. προώθηση της διαφάνειας και της καλής διακυβέρνησης (improved governance) στον ενεργειακό τομέα μέσω σύναψης ενεργειακής συνεργασίας με τρίτες χώρες, με στόχο τη δημιουργία των αμοιβαία ωφέλιμων, ανοιχτών, διαφανών, αξιοκρατικών και σταθερών νομικών προϋποθέσεων για επενδύσεις και εμπόριο στον ενεργειακό τομέα
2. βελτίωση των υφιστάμενων και κατασκευή νέων παραγωγικών και επεξεργαστικών υποδομών στις χώρες παραγωγής, καθώς και των διαμετακομιστικών υποδομών στις χώρες διέλευσης
3. βελτίωση του επενδυτικού κλίματος στις χώρες παραγωγής και άνοιγμα του τομέα παραγωγής και διαμετακόμισης ενέργειας για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις
4. ενίσχυση της φυσικής και περιβαλλοντικής ασφάλειας, καθώς και της ασφάλειας ενεργειακών υποδομών
5. ενθάρρυνση της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της εξοικονόμησης ενέργειας
6. εφαρμογή του συστήματος εμπορίας εκπομπών αερίων θερμοκηπίου του Πρωτοκόλλου του Κιότο
7. διαφοροποίηση ενεργειακών εισαγωγών κατά προϊόν και κράτος

²⁰⁸ Green Paper, “An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, *Op Cit*, σελ. 23- 24

²⁰⁹ The Commission and High Representative common paper on “ An External policy to Serve Europe's Energy interests”, June 2006, S160/06,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.en06.pdf>, 21/11/2007

²¹⁰ *Ibid*, σελ. 1

8. προώθηση της διατήρησης στρατηγικών εφεδρικών αποθεμάτων (strategic reserve stocks) με συνεργαζόμενες χώρες²¹¹.

Επιπλέον, επισημάνθηκαν και οι προτεινόμενοι δύο δομικοί ογκόλιθοι (building blocks), σ' οποίες πρόκειται να στηριχθεί το νέο οικοδόμημα της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τη λειτουργική εσωτερική αγορά και τη διαφοροποίηση²¹². Τέλος, σκιαγραφήθηκε και η πιθανή κατεύθυνση, προς την οποία πρέπει να προχωρήσει η υπό ανάπτυξη κοινή εξωτερική ενεργειακή πολιτική, για να επιτευχθούν οι επιδιωκόμενοι στόχοι της. Στο πλαίσιο αυτό, προτάθηκαν οι πρωτοβουλίες που πρέπει να αναληφθούν τόσο σε διμερές, όσο σε περιφερειακό και πολυμερές επίπεδο.

Σε διμερές επίπεδο, τονίστηκε η σημασία μιας πιο στενής συνεργασίας με κύριες πετρελαιοπαραγωγές χώρες, όπως η Ρωσία και η Νορβηγία, με σημαντικές διαμετακομιστικές χώρες, όπως η Τουρκία και η Ουκρανία, καθώς και με περιοχές όπως η Μέση Ανατολή, η Κεντρική Ασία, η Αφρική και η Νότια Αμερική. Επιπλέον, αναφέρθηκε η ανάγκη ενίσχυσης πολιτικού διαλόγου με τις κύριες χώρες καταναλώτριες ενέργειας, όπως οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Ινδία και η Κίνα. Σε περιφερειακό επίπεδο, προτάθηκε η διεύρυνση της Ενεργειακής Κοινότητας (Energy Community Treaty) και η ρυθμιστική σύγκλιση (regulatory convergence), μέσω Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, για να επιτευχθεί η βελτίωση του επενδυτικού κλίματος και να ενισχυθεί ο υγιής ανταγωνισμός.

Σε πολυμερές επίπεδο, επισημάνθηκε η σημασία της ένταξης των στόχων της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής στην κοινή εμπορική πολιτική της ΕΕ και την προώθησή τους μέσω του ΠΟΕ και της Ομάδας G8, όπου χρειαστεί. Επίσης, τονίστηκε η σημασία της ολοκλήρωσης της διαδικασίας διαβούλευσης του Μεταβατικού Πρωτοκόλλου του Ενεργειακού Χάρτη (Energy Charter Transit Protocol) και της εξασφάλισης της κύρωσης του Ενεργειακού Χάρτη απ' όλες τις συνυπογράφουσες χώρες. Τέλος, προτάθηκε να ενισχυθεί η συνεργασία με τη Διεθνή Υπηρεσία Ενέργειας (International Energy Cooperation) και να προωθηθεί μια διεθνή συμφωνία για την ενεργειακή απόδοση. Ως συμπέρασμα του εν λόγω κειμένου, φαίνεται ότι μια εξωτερική ενεργειακή πολιτική της ΕΕ πρέπει να βασίζεται σε εκ των προτέρων καθαρά προσδιορισμένα συμφέροντα της ΕΕ (identification of interests), καθώς και στην αξιόπιστη εκτίμηση κινδύνου (risk assessment). Η άσκηση μιας αποτελεσματικής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής είναι δυνατή μόνο εάν σημαντικοί συλλογικοί πόροι της Ένωσης τεθούν στην υπηρεσία της εξυπηρέτησης των κοινών της στόχων²¹³.

Το κοινό έγγραφο της Επιτροπής και του ύπατου αρμοστή εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 15- 16^{ης} Ιουνίου 2006 ως μια βάση για εξωτερική ενεργειακή πολιτική, η οποία συντάχθηκε με ένα πνεύμα αλληλεγγύης²¹⁴. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενθάρρυνε επίσης την ολοκλήρωση (mainstreaming) της ενεργειακής πολιτικής σε άλλες κοινοτικές πολιτικές και προσκάλεσε την Επιτροπή

²¹¹ *Ibid*, σελ. 2

²¹² *Ibid*, σελ. 2- 3

²¹³ *Ibid*, σελ. 3- 5

²¹⁴ Presidency Conclusions, Brussels European Council, 15- 16/06/2006, 10633/1/06, REV 1, CONCL 2, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/90111.pdf, 21/11/2007

να ενισχύσει την ισορροπία μεταξύ των εσωτερικών και εξωτερικών πτυχών της κατά την προετοιμασία των προτάσεών της.

Στις 12 Οκτωβρίου 2006, η Επιτροπή υιοθέτησε μια ανακοίνωση «Εξωτερικές ενεργειακές σχέσεις - από τις αρχές στη δράση» (External energy relations – from principles to action)²¹⁵, η οποία παρουσιάστηκε στο άτυπο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Lahti της Φινλανδίας, στις 20 Οκτωβρίου 2006²¹⁶. Το Συμβούλιο συνέστησε στα κράτη μέλη και την Επιτροπή να συντονίζονται πιο αποτελεσματικά, έτσι ώστε η Ευρώπη να μιλάει με μια φωνή στην εξωτερική ενεργειακή πολιτική. Έδωσε έμφαση επίσης στη σημασία της ανάπτυξης στενότερων συμβατικών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και των γειτόνων της, καθώς και με τους σημαντικούς ενεργειακούς προμηθευτές. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την επέκταση των κανόνων που εφαρμόζονται στην ευρωπαϊκή εσωτερική αγορά ενέργειας προς τις γειτονικές χώρες. Επίσης, τονίστηκε η σημασία της σύναψης διεθνών συμφωνιών για την ενέργεια, όπως Υπομνήματα Συνεργασίας (Memoranda of Understanding) και Συμφωνιών Σύνδεσης και Συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreements). Τέλος, προτάθηκε η καθιέρωση ενός δικτύου ενεργειακών ανταποκριτών (energy correspondents), που θα ενεργούσε ως μηχανισμός έγκαιρης προειδοποίησης²¹⁷.

Στις 14 - 15 Δεκεμβρίου 2006, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε την καθιέρωση δικτύου ενεργειακών ανταποκριτών ως ενός σημαντικού εργαλείου πολιτικής για συλλογή, επεξεργασία και διανομή αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με την ασφάλεια προμηθειών ενέργειας²¹⁸. Το δίκτυο των ενεργειακών ανταποκριτών καλείται να ενισχύσει την ικανότητα αντίδρασης της ΕΕ σε περίπτωση απειλών κατά ενεργειακής ασφάλειας και να προετοιμάσει έδαφος για τις ενέργειες και τις αποφάσεις σε περίπτωση κρίσης ενεργειακών προμηθειών²¹⁹. Η πρώτη συνεδρίαση του δικτύου πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαΐου 2007 στις Βρυξέλλες²²⁰.

Στις 10 Ιανουαρίου 2007, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε μια δέσμη μέτρων για την καθιέρωση μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής για την Ευρώπη, για να καταπολεμήσει την αλλαγή κλίματος και να ενισχύσει την ενεργειακή ασφάλεια και την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ. Όσον αφορά στην *εξωτερική ενεργειακή πολιτική*, στην ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη», επισημάνθηκε ότι η ενέργεια πρέπει να είναι στο επίκεντρο όλων των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ. Για το λόγο αυτό, η ΕΕ θα πρέπει να αναπτύξει αποτελεσματικές ενεργειακές σχέσεις με όλους τους διεθνείς εταίρους της με βάση την αμοιβαία εμπιστοσύνη, τη συνεργασία και

²¹⁵ “External energy relations – from principles to action”, Communication from the Commission to the European Council, COM(2006) 590 final, Brussels, 12.10.2006, http://ec.europa.eu/external_relations/energy/docs/com06_590_en.pdf, 21/11/2007

²¹⁶ Lahti Informal Meeting of Heads of States or Governments, Finland’s EU Presidency, http://www.eu2006.fi/calendar/vko42/en_GB/1129707161527/, 21/11/2007

²¹⁷ “External energy relations – from principles to action”, σελ. 1- 6

²¹⁸ Presidency Conclusions, Brussels European Council, 15- 16/12/2006, 16879/06, CONCL 3, http://www.eu2006.fi/news_and_documents/conclusions/vko50/en_GB/1166190412454/files/764274_88905461825/default/st16879_en06.pdf, 21/11/2007

²¹⁹ Council conclusions on EU network of energy security correspondents, Bulletin EU 12-2006, Energy (6/12), <http://europa.eu/bulletin/en/200612/p123006.htm>, 21/11/2007

²²⁰ European Commission to launch EU Network of Energy Security Correspondents 10th May, EU Rapid Press Release, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/629&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 21/11/2007

την αλληλεξάρτηση. Αυτό σημαίνει διεύρυνση των σχέσεων, από γεωπολιτική σκοπιά, και εμβάθυνσή τους βάσει συμφωνιών με σημαντικούς προμηθευτές ενέργειας²²¹.

Συγκεκριμένα, η Επιτροπή προτείνει μια ολόκληρη σειρά μέτρων για την ενίσχυση διεθνών συμφωνιών, μεταξύ των οποίων είναι η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας, το μετά το Κιότο καθεστώς για τις κλιματικές αλλαγές, η επέκταση του συστήματος εμπορίας των δικαιωμάτων εκπομπών στους διεθνούς εταίρους της, καθώς και η περαιτέρω διεύρυνση την διμερών συμφωνιών με τρίτες χώρες, ώστε η ενέργεια να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος όλων των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ, και ιδίως της ευρωπαϊκής πολιτικής γειτονίας και της κοινής εμπορικής πολιτικής. Ως μείζονες νέες πρωτοβουλίες της Επιτροπής αξίζει να σημειωθούν η προώθηση ανάπτυξης μιας πλήρους εταιρικής σχέσης Αφρικής –Ευρώπης και σύναψης διεθνούς συμφωνίας για την ενεργειακή απόδοση. Ο εν λόγω διάλογος θα πρέπει να αφορά την ασφάλεια του εφοδιασμού, τη μεταφορά τεχνολογίας σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την αειφόρο εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων, τη διαφάνεια στις ενεργειακές αγορές και την τήρηση των κανόνων χρηστής διακυβέρνησης²²².

Οι προτάσεις της Επιτροπής εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 8 και 9 Μαρτίου 2007, με την υιοθέτηση ενός περιεκτικού Προγράμματος Δράσης (Action Plan) για την περίοδο 2007-2009. Το Πρόγραμμα Δράσης τονίζει ότι «η ανάπτυξη μιας κοινής προσέγγισης στην εξωτερική ενεργειακή πολιτική πρέπει να επιταχυνθεί, με τη συμμετοχή των πετρελαιοπαραγωγών, των διαμετακομιστικών και των καταναλωτριών χωρών στον διάλογο και στις συνεργασίες²²³». Περιγράφει επίσης τα απαραίτητα βήματα για την προώθηση των στόχων της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής, όπως:

1. η διαπραγμάτευση και ολοκλήρωση μιας μετά- Συμφωνίας Σύνδεσης και Συνεργασίας (post- Partnership and Cooperation Agreement) με τη Ρωσία, ιδιαίτερα όσον αφορά στα ενεργειακά θέματα
2. η ενίσχυση των σχέσεων της ΕΕ με την Κεντρική Ασία και τις περιοχές της Κασπίας και Μαύρης Θάλασσας, με σκοπό την περαιτέρω διαφοροποίηση των προμηθειών ενέργειας
3. η ενίσχυση εταιρικών σχέσεων με τις ΗΠΑ, καθώς και με την Ινδία, την Κίνα, τη Βραζιλία και άλλες ανερχόμενες οικονομίες για την προστασία του περιβάλλοντος
4. η εξασφάλιση της υλοποίησης της Συνθήκης της Ενεργειακής Κοινότητας και της επέκτασής της προς τη Νορβηγία, την Τουρκία, την Ουκρανία και τη Μολδαβία
5. η πλήρης χρήση των πολιτικών «εργαλείων» που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης
6. η ενίσχυση ενεργειακών σχέσεων με την Αλγερία, την Αίγυπτο και άλλες χώρες της περιοχής του Maghreb και του Mashreq

²²¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη», COM(2007) 1, Τελικό, SEC (2007)12, Βρυξέλλες 11/01/2007, σελ. 20

²²² *Ibid.*, σελ. 21- 22

²²³ European Council 8/ 9 March 2007, Presidency Conclusions, 7224/1/07 REV 1, Brussels 2 May 2007, σελ.19, Βλ. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf, 17/10/2008

7. η δόμηση ειδικού ενεργειακού διαλόγου Αφρικής- Ευρώπης²²⁴.

Τέλος, στις 19 Σεπτεμβρίου 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε *τρίτη δέσμη νομοθετικών προτάσεων* για τον τομέα του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου με ονομασία «Ενεργοποιώντας την Ευρώπη: μια πραγματική αγορά με ασφαλή εφοδιασμό» (Energising Europe: A real market with secure supply). Ενώ φαινομενικά πρόκειται για μια πρόταση κανονισμού για όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου που περιλαμβάνεται στη δέσμη και απευθύνεται στην εσωτερική αγορά ενέργειας, διαθέτει ωστόσο μια διάσταση που μπορεί να επηρεάσει τη διαμορφούμενη εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Συγκεκριμένα, η εν λόγω πρόταση απαιτεί διαχωρισμό των διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς και των δραστηριοτήτων προμήθειας και παραγωγής σε ολόκληρο το χώρο της ΕΕ.

Αυτό σημαίνει ειδικότερα ότι καμία εταιρεία προμήθειας ή παραγωγής δεν μπορεί να έχει στην κυριότητά της ή να εκμεταλλεύεται σύστημα μεταφοράς σε οποιοδήποτε κράτος μέλος της ΕΕ. Η απαίτηση αυτή εφαρμόζεται εξίσου σε εταιρείες με έδρα στην ΕΕ και εκτός αυτής. Η δέσμη μέτρων περιέχει διασφαλίσεις ώστε σε περίπτωση που εταιρείες τρίτων χωρών επιθυμούν να αποκτήσουν σημαντικό μερίδιο ή δικαιώματα που τους επιτρέπουν τον έλεγχο ενός ευρωπαϊκού δικτύου να οφείλουν να συμμορφώνονται στις ίδιες απαιτήσεις για διαχωρισμό δραστηριοτήτων όπως οι ευρωπαϊκές εταιρείες και μια τέτοια κίνηση θα πρέπει να εγκρίνεται από την Επιτροπή²²⁵.

Η εν λόγω πρόταση ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρές αντιδράσεις εκτός των συνόρων της ΕΕ, αφού επιβάλλει σοβαρούς περιορισμούς στους πιθανούς ξένους επενδυτές. Εφόσον τα ευρωπαϊκά δίκτυα μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου θα κηρυχθούν «ουσιαστικής σημασίας για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και για την ευημερία των πολιτών»²²⁶, τότε οι μη ευρωπαϊκές χώρες δεν θα μπορέσουν να «επηρεάζουν» τη λειτουργία τους. Επιπρόσθετα, οι τρίτες χώρες και οι πολίτες τους δεν θα μπορούν να αποκτήσουν έλεγχο επί κοινοτικού συστήματος μεταφοράς, εκτός αν αυτό επιτρέπεται από συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και της τρίτης χώρας. Η Επιτροπή, ωστόσο, τονίζει ότι ο σκοπός της πρότασης δεν είναι η «διάκριση» μεταξύ των ντόπιων και των ξένων επενδυτών, αλλά η προώθηση του ανταγωνισμού και της ορθής λειτουργίας των ενεργειακών αγορών της ΕΕ. Υπό το πρίσμα αυτό, είναι επιτακτικής σημασίας - με την επιφύλαξη των διεθνών υποχρεώσεων της Κοινότητας - να διασφαλιστεί ότι όλοι οι οικονομικοί παράγοντες που δραστηριοποιούνται στις ευρωπαϊκές ενεργειακές αγορές τηρούν και ενεργούν σύμφωνα με τις αρχές του επενδυτή σε οικονομία αγοράς.

2.2 Πολιτικό κόστος ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ

2.2.1 Αλλαγή του διεθνούς παραδείγματος ενεργειακής ασφάλειας

²²⁴ *Ibid*, σελ. 19

²²⁵ Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου, COM(2007) 532 τελικό Βρυξέλλες, 19/09/2007, 2007/0199 (COD), σελ. 8, Βλ. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2007/com2007_0532el01.pdf, 22/11/2007

²²⁶ *Ibid*, σελ. 8

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας δεν ανακαλύφθηκε πρόσφατα και μετράει τουλάχιστον μια εκατονταετία ζωής. Λίγο πριν από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, ο τότε υπουργός Ναυτικών της Μεγάλης Βρετανίας (First Lord of the Admiralty) Winston Churchill έλαβε την ιστορική απόφαση της αντικατάστασης του άνθρακα ως καυσίμου για τα πλοία του βρετανικού πολεμικού ναυτικού από το πετρέλαιο. Ο στόχος της εν λόγω απόφασης ήταν η αύξηση της ταχύτητας των Βρετανικών πλοίων έναντι των Γερμανικών, αλλά ως «παράπλευρη απώλεια» είχε την αλλαγή της προμήθειας ενέργειας από τον ασφαλή άνθρακα της Ουαλίας στο ανασφαλές πετρέλαιο της τότε Περσίας²²⁷. Έκτοτε, το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας αναδείχθηκε σε ζήτημα εθνικής στρατηγικής, με περιοδικές αυξομειώσεις της οξύτητάς της.

Είναι ξεκάθαρο ότι στις ημέρες μας βιώνουμε μια πρωτοφανή αύξηση της σημασίας της ασφάλειας των ενεργειακών προμηθειών τόσο στο παγκόσμιο όσο και στο περιφερειακό επίπεδο. Αυτό που ίσως δεν είναι τόσο οφθαλμοφανές είναι η αλλαγή του ίδιου του παραδείγματος διεθνούς ενεργειακής ασφάλειας, το οποίο καλείται να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις. Εκτός από την περιορισμένη ικανότητα διεθνούς αγοράς πετρελαίου και τις συνεχώς αυξανόμενες τιμές υδρογονανθράκων, μεταξύ των νέων απειλών κατά της ενεργειακής ασφάλειας περιλαμβάνονται οι τρομοκρατικές απειλές, η πολιτική αστάθεια σε μερικές από τις πιο σημαντικές περιοχές εξόρυξης υδρογονανθράκων, η αναβίωση εθνικιστικών διεκδικήσεων, ο φόβος για τις διακοπές των προμηθειών, οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί, καθώς και η συνεχής αύξηση της ζήτησης. Τέλος, η τεχνική ικανότητα διεθνούς παραγωγής διυλισμένων προϊόντων είναι μειωμένη, ενώ όλο και περισσότερο ακούγονται φωνές για την επερχόμενη εξάντληση των ορυκτών αποθεμάτων πετρελαίου²²⁸.

Από την εποχή του Churchill η διαφοροποίηση αποτελούσε το κύριο «όπλο» εναντίον των απειλών κατά της ενεργειακής ασφάλειας. Σήμερα, παρόλο που η σημασία της δεν έχει εξασθενήσει, απαιτείται μια πιο ευρεία αντιμετώπιση του φαινομένου των νέων, ασύμμετρων απειλών, η οποία θα λαμβάνει υπόψη της τη ραγδαία ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου ενεργειακών πρώτων υλών και προϊόντων, την ευπάθεια του συστήματος διαμετακόμισης και προμήθειας, τις τρομοκρατικές απειλές και την είσοδο στο διεθνές προσκήνιο των αναδυόμενων οικονομικών υπερδυνάμεων²²⁹.

Όπως προαναφέρθηκε, η *ενεργειακή ασφάλεια*, είναι μια ευρύτερη έννοια, η οποία περιλαμβάνει πολλές συνιστώσες που συνδέουν την ενέργεια, την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική ισχύ. Η αντίληψη της ενεργειακής ασφάλειας αλλάζει σύμφωνα με τη θέση, στην οποία βρίσκεται η υπό εξέταση οντότητα. Για παράδειγμα, η ενεργειακή ασφάλεια για τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη (μεταξύ των οποίων είναι όλα τα κράτη- μέλη της ΕΕ), καθώς και για τους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις έντασης ενέργειας ουσιαστικά σημαίνει άφθονη και φθηνή ενέργεια. Αυτή είναι η λεγόμενη *Ασφάλεια Εφοδιασμού* (Security of Supply). Συγκεκριμένα, για την ΕΕ, εκτός από τις έκδηλες ανησυχίες σχετικά με την εξάρτηση της οικονομίας της από τον εισαγόμενο αέριο, έντονα συζητείται μεταξύ των κρατών- μελών, πλην της Γαλλίας και της Φινλανδίας (οι οποίες τάσσονται ανοιχτά υπέρ της έντονης ανάπτυξης της χρήσης πυρηνικής ενέργειας), και το μέλλον της πυρηνικής ενέργειας.

²²⁷ Yergin Daniel, "Ensuring Energy Security", *Op Cit*, σελ. 69

²²⁸ *Ibid*, σελ. 69- 70

²²⁹ *Ibid*, σελ. 69- 70

Τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη, όμως, αντιλαμβάνονται την ενεργειακή ασφάλεια ως τη διασφάλιση των εσόδων και της ζήτησης (revenue and demand) ενέργειας. Σ' αυτήν την περίπτωση, είναι η *Ασφάλεια Ζήτησης* (Security of Demand). Για παράδειγμα, για τη Ρωσία η ενεργειακή ασφάλεια σημαίνει επίσης την επανάκτηση του κρατικού ελέγχου επί του ορυκτού της πλούτου, καθώς και την ανάληψη της πρωτοκαθεδρίας επί του συνόλου του συστήματος διαμετακομιστικών αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθ' όλη την έκτασή τους από τα σημεία εξόρυξης έως και τον τελικό προορισμό.

Επιπλέον, οι πετρελαϊκές εταιρίες θεωρούν την ελεύθερη πρόσβαση σε νέες αγορές, την απεριόριστη δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις δραστηριότητες του εμπορικού κύκλου ενέργειας και την εγγυημένη απόσβεση των επενδύσεών τους ως βασικά συστατικά της ενεργειακής ασφάλειας (Ασφάλεια Επένδυσης (Security of Investment)). Οι διαμορφωτές αποφάσεων (policy makers), τέλος, εστιάζουν την προσοχή τους στον κίνδυνο διακοπής των ενεργειακών προμηθειών (Ασφάλεια Διαμετακόμισης (Security of Transit)), καθώς και στην απειλή κατά των ενεργειακών υποδομών από τρομοκρατικά χτυπήματα, πολέμους ή φυσικές καταστροφές. Επίσης, οι πολιτικοί υπολογίζουν το μέγεθος των ορίων ασφαλείας, δηλαδή το μέγεθος της δυνατότητας υπέρβασης (excess capacity), των στρατηγικών αποθεμάτων και επάρκειας των υποδομών (infrastructure redundancy)²³⁰.

Το παρόν σύστημα διεθνούς ενεργειακής ασφάλειας δημιουργήθηκε ως απάντηση στο Αραβικό εμπάργκο πετρελαίου του 1973. Ως κύριο σκοπό έχει:

1. την εξασφάλιση συντονισμού μεταξύ των βιομηχανικά ανεπτυγμένων κρατών στην περίπτωση διαταραχών προμηθειών
2. την προώθηση συνεργασίας κατά την ανάπτυξη και εφαρμογή των ενεργειακών τους πολιτικών
3. την πρόληψη διαμάχης στην περίπτωση ελλείψεων στις προμήθειες και την αποτροπή της χρήσης εκ νέου του «ενεργειακού όπλου» εκ μέρους των εξαγωγέων.

Τα βασικά στοιχεία του συστήματος είναι:

1. η Διεθνής Υπηρεσία Ενέργειας (International Energy Agency (IEA)), τα μέλη του οποίου είναι όλα τα βιομηχανικά ανεπτυγμένα κράτη
2. τα στρατηγικά αποθέματα πετρελαίου που διατηρούνται σε όλα τα κράτη-μέλη του IEA
3. η συνεχής παρακολούθηση και ανάλυση των αγορών και πολιτικών ενέργειας
4. η εξοικονόμηση ενέργειας
5. η συντονισμένη κατανομή ορών ασφαλείας των διατηρούμενων στα κράτη-μέλη αποθεμάτων μεταξύ τους στην περίπτωση εμφάνισης ενεργειακής κρίσης²³¹.

Ωστόσο, το σύστημα ασφαλείας συστάθηκε για να αντιμετωπίζει σημαντικές διαταραχές προμηθειών που θα έθεταν σε κίνδυνο τη παγκόσμια οικονομία και σταθερότητα και όχι για να ασχολείται με τις υψηλές τιμές ή τη δυίλιστική ικανότητα. Εξάλλου, από τη στιγμή της δημιουργίας του, οι επιχειρησιακές δυνατότητες του

²³⁰ “The New Energy Security Paradigm”, *Op Cit*, σελ..9

²³¹ Yergin Daniel, “Ensuring Energy Security”, *Op Cit*, σελ. 75

συστήματος ενεργοποιήθηκαν, με επιτυχία, μόνο δύο φορές, κατά το πόλεμο του Κόλπου το 1991 και μετά από το χτύπημα του τυφώνα Κατρίνα το 2005. Η διεθνής εμπειρία έδειξε, ότι για να διατηρήσουν στα αποδεκτά επίπεδα την ασφάλεια των προμηθειών τους, τα κράτη πρέπει να ακολουθούν τις εξής αρχές:

1. *διαφοροποίηση των προμηθειών*, η οποία ελαττώνει τον αντίκτυπο των τυχόν διαταραχών και εξυπηρετεί τόσο τους καταναλωτές όσο και τους προμηθευτές, οι οποίοι με τη σειρά τους αναζητούν την ασφάλεια στη ζήτηση
2. *προσαρμοστικότητα*, δηλαδή ένα «περιθώριο ασφαλείας» στο σύστημα προμήθειας ενέργειας, το οποίο επιτυγχάνεται, μεταξύ άλλων, με τη διατήρηση στρατηγικών αποθεμάτων πετρελαίου
3. *πληροφόρηση*, η οποία ενισχύει τη δυνατότητα των παραγόντων της διεθνούς αγοράς ενέργειας να λαμβάνουν θεμελιωμένες αποφάσεις και να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις αναδυόμενες προκλήσεις. Τον κύριο ρόλο στη συλλογή και διάθεση πληροφοριών διαδραματίζει το IEA, καθώς και το Διεθνές Φόρουμ Ενέργειας (International Energy Forum), το οποίο αξιοποιεί τόσο τα στοιχεία από τους παραγωγούς, όσο και από τους χρήστες ενέργειας.

Σύμφωνα, όμως, με τις τελευταίες εξελίξεις, μερικά νέα στοιχεία έρχονται να προστεθούν στην προηγούμενη αντίληψη για την παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια, όπως:

1. η κατανόηση της *ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης της διεθνούς αγοράς* ενέργειας και της συνεπαγόμενης αλληλεξάρτησης όλων των δρώντων της, τόσο των προμηθευτών όσο και των καταναλωτών. Επίσης, ο νέος ενισχυμένος ρόλος των αναδυόμενων οικονομικών υπερδυνάμεων, όπως η Κίνα και η Ινδία πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη
2. το παράδειγμα της ενεργειακής ασφάλειας πρέπει να επεκταθεί σε *όλη την αλυσίδα υποδομής* των ενεργειακών προμηθειών, ξεκινώντας από τις εγκαταστάσεις εξόρυξης και τελειώνοντας με τα τοπικά δίκτυα διανομής²³²
3. η επιδίωξη *δόμησης νέων διεθνών συμμαχιών* μεταξύ των πετρελαιοπαραγωγών και καταναλωτών χωρών. Ως παράδειγμα, αναφέρεται η συμφωνία μεταξύ Ιράν και Κίνας για προμήθειες πετρελαίου ύψους 50 δισ. USD. Σε αντάλλαγμα, η Τεχεράνη προσδοκά στην υποστήριξη της Κίνας στο Συμβούλιο Ασφαλείας²³³.

2.2.2 Ανάγκη τολμηρών πολιτικών βημάτων για την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ

Αναλύοντας σε βάθος τις επιμέρους πτυχές της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, φαίνεται ότι έως σήμερα αυτή έχει τρεις βασικούς στόχους, δηλαδή την εξασφάλιση της συνεχούς ροής των ενεργειακών προμηθειών, την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς και την προώθηση της ενίσχυσης της ενεργειακής απόδοσης και προστασίας του περιβάλλοντος. Οι δύο εκ των τριών προαναφερθέντων στόχων έχουν στερεή νομική βάση. Δηλαδή η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ρυθμίζεται από τα άρθρα για τον ανταγωνισμό της Συνθήκης ΕΚ και την πλούσια

²³² *Ibid*, σελ. 76- 77

²³³ Dorian James, Franssen Herman & Simbeck Dale, “Global Challenges in Energy”, *Energy Policy*, Iss. 34 (2006): σελ. 1986

δευτερογενή νομοθεσία, όπως επίσης συμβαίνει και με το θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος. Από την άλλη, μια συνεκτική δέσμη εργαλείων πολιτικής για την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας, καθώς και μια διαδικασία διαβούλευσης και διαλόγου στο κοινοτικό επίπεδο είναι απύσπαστα. Ανά τομέα, υφίστανται μερικές σημαντικές νομικές και πολιτικές δεσμεύσεις, πιο ενισχυμένες στην περίπτωση του πετρελαίου και λιγότερο σ' αυτήν του φυσικού αερίου. Ωστόσο, μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ενίσχυση ασφάλειας προμηθειών για όλα τα στοιχεία του ενεργειακού μίγματος δεν έχει επιχειρηθεί μέχρι στιγμής²³⁴.

Η παραπάνω παραδοχή εστιάζεται στην ουσία του υπό συζήτηση θέματος, δηλαδή στη χρόνια αδυναμία των κρατών- μελών της ΕΕ να προβούν σε τολμηρά πολιτικά βήματα για να ενισχύσουν ουσιαστικά τη διεθνή διαπραγματευτική ικανότητα της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας. Μετά από μια προσεκτική ματιά, στο κεφάλαιο 2.1.3, σε αναληφθείσες πρωτοβουλίες της Επιτροπής και του Συμβουλίου για την καθιέρωση μιας εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι τα όποια μέτρα προτείνονται, ακόμα και όταν μιλούν για την ανάγκη να μιλά η Ευρώπη *με μια φωνή*, δεν «τολμούν» να θίξουν το ζήτημα της εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας στα θέματα ενέργειας στο υπερεθνικό κοινοτικό επίπεδο.

Είναι όντως γεγονός ότι οι πολυάριθμες διαφορές μεταξύ ενεργειακών πολιτικών και προτεραιοτήτων των κρατών- μελών της ΕΕ τοποθετούν τη δυνατότητα εξεύρεσης ενός κοινού εδάφους για την άσκησης ενιαίας εξωτερικής πολιτικής σε μια πολύ αβέβαια προοπτική. Ακόμα και στο σχέδιο για τη Συνταγματική Συνθήκη της ΕΕ, η οποία σε γενικές γραμμές προέβλεπε ενίσχυση της επιρροής της ΕΕ στα θέματα ενέργειας, η εξωτερική ενεργειακή πολιτική παρέμενε ένα πεδίο όπου η Επιτροπή και τα κράτη- μέλη θα έπρεπε να συνασκούν την εξουσία τους²³⁵.

Ωστόσο, στις ημέρες μας οι αγεφύρωτες διαφορές στις εθνικές πολιτικές και στρατηγικές απειλούν την πολιτική συνοχή και τις διαδικασίες που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ. Για παράδειγμα, παρόλο που η ΕΕ είχε υιοθετήσει μια ειδική συνεταιρική ενεργειακή σχέση με τη Ρωσία, πολλά κράτη- μέλη της υψώνουν τη φωνή τους για την αυξανόμενη εξάρτηση της Γερμανίας από τις ενεργειακές προμήθειες της Μόσχας, διότι αυτό μπορεί να έχει ανεπιθύμητες συνέπειες για τη δική τους ασφάλεια, ενεργειακή και εξωτερική πολιτική. Οι διαμάχες για τον υπό κατασκευή υποθαλάσσιο αγωγό North Stream και οι κριτικές που ακούστηκαν για την έλλειψη γερμανικών διαβουλεύσεων με την Πολωνία, τις Βαλτικές Δημοκρατίες και τη Σουηδία επισημάνουν τις τάσεις μονομέρειας στην άσκηση τόσο της Γερμανικής όσο και της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής και την έλλειψη μιας συνεκτικής και κοινής στρατηγικής ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ²³⁶.

Οι ενεργειακές πολιτικές των κρατών- μελών, διαμορφωμένες υπό το πρίσμα των στενών εθνικών συμφερόντων, είναι εξαιρετικά «κοντόφθαλμες», αφού παραβλέπουν τις δυνατότητες που τους προσφέρει ο μηχανισμός της ΚΕΠΠΑ. Επιπλέον, δεν λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι κάθε κράτος- μέλος ξεχωριστά είναι υπερβολικά

²³⁴ Scheepers M.J.J., Seebregts A.J., de Jong J.J. & Maters J.M., "EU Standards for Energy Security of Supply' Updates on the Crisis Capability Index and the Supply/Demand Index Quantification for EU-27", Energy Research Centre of the Netherlands (ECN)/ Clingendael International Energy Programme, the Hague, (April 2007) σελ. 17

²³⁵ Umbach Frank, "Towards a European Energy Foreign Policy?", *Op Cit*, σελ. 11

²³⁶ *Ibid.*, σελ. 12

αδύναμο για να σταθεί από μόνο του ως ένας υπολογίσιμος δρών στον επερχόμενο ανταγωνισμό για την εξασφάλιση ενεργειακών προμηθειών *vis-à-vis* των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας, της Κίνας και της Ινδίας. Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, τα τελευταία δύο χρόνια έχουν κάνει εμφάνιση σημάδια αναβίωσης ενός «ενεργειακού εθνικισμού» εντός της ΕΕ. Συγκεκριμένα, ως αποτέλεσμα των ξένων προτάσεων (*bids*) για τη δημιουργία «εθνικών πρωταθλητών» (*national champions*) ενόψει της πλήρους απελευθέρωσης της ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας τον 2007, μπορεί να προκύψει ο αποκλεισμός πολύ σημαντικών αγορών όπως αυτών της Ισπανίας, της Γαλλίας και της Αυστρίας²³⁷.

Την τελευταία τριακονταετία η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική εξουσιαζόταν από τις δυνάμεις της αγοράς, ενώ έλαβε χώρα ο διαχωρισμός των ενεργειακών θεμάτων από τους πολιτικούς παράγοντες και τις στρατηγικές εξελίξεις. Ουσιαστικά, η άσκηση της εμπορικής πολιτικής ανατέθηκε στη βιομηχανία, η οποία καθοδηγούμενη από τα βραχυπρόθεσμα εμπορικά συμφέροντα παραβλέπει τα μακροπρόθεσμα πλεονεκτήματα ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας. Συνεπώς, η άσκηση ευρωπαϊκής πολιτικής ενεργειακής ασφάλειας δεν μπορεί να αφεθεί στο «αόρατο χέρι» της αγοράς, τη στιγμή μάλιστα που οι τρίτες χώρες, όπως η Κίνα και η Ινδία, ακολουθούν μια επιθετική εθνική ενεργειακή στρατηγική, καθορισμένη από τις γεωπολιτικές τους εκτιμήσεις. Ενώ ο παραδοσιακός διαχωρισμός της οικονομίας από την πολιτική έχει νόημα για την εσωτερική αγορά της ΕΕ, λόγω της τήρησης των κοινά αποδεκτών κανόνων και της κατανόησης της σημασίας των δυνάμεων της αγοράς, οι ενεργειακές πολιτικές των τρίτων κρατών καθορίζονται από στρατηγικά και γεωπολιτικά συμφέροντα στο πλαίσιο της εξωτερικής τους πολιτικής και πολιτικής εθνικής ασφάλειας. Αυτό ειδικά συμβαίνει στη Ρωσία, στην Κίνα, στα κράτη- μέλη του ΟΠΕΚ, στις ΗΠΑ κ.α.²³⁸.

Οι περισσότερες εκ των προτάσεων για την ενίσχυση της ασφάλειας των προμηθειών δεν αναμένεται να έχουν ουσιαστικό αποτέλεσμα διότι τα εναπομένοντα σημαντικά αποθέματα ορυκτού ενεργειακού πλούτου βρίσκονται στις πολιτικά ασταθείς περιοχές του κόσμου και ελέγχονται από τις κυβερνητικές επιχειρήσεις. Αλλά εάν η ενεργειακή *ανασφάλεια* αυξηθεί και η παγκόσμια ενεργειακή ζήτηση δεν μπορεί να ικανοποιηθεί λόγω αναποτελεσματικότητας των διεθνών ενεργειακών δικτύων, των δυσλειτουργικών ενεργειακών πολιτικών ή της πολιτικής αστάθειας, αυτό θα επηρεάσει αρνητικά την ευρωπαϊκή οικονομική και πολιτική σταθερότητα. Επιπλέον, παρόλο που οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και οι νέες τεχνολογίες γίνονται όλο και πιο σημαντικές, αδυνατούν να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στο κοινοτικό ενεργειακό μίγμα μέχρι το 2030²³⁹.

Ολοκληρώνοντας, θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι οι γεωπολιτικοί παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την ενεργειακή ασφάλεια παραμένουν έως και σήμερα απαρατήρητοι από την πλειοψηφία των διαμορφωτών αποφάσεων της ΕΕ. Έτσι, μάλλον αναμένεται να συνεχιστεί μια ιδιότυπη παράδοση της αντιδραστικής «ενεργούς εκμάθησης» (*learning by doing*) στην άσκηση της κοινής εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ, όπως αυτή συνηθιζόταν τη δεκαετία του 1990. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι η ΕΕ μάλλον θα πρέπει να βιώσει μερικές ακόμα επίπονες

²³⁷ *Ibid.*, σελ. 13

²³⁸ *Ibid.*, σελ. 14

²³⁹ *Ibid.*, σελ. 14

ενεργειακές κρίσεις και να διδαχθεί βαρυσήμαντα πολιτικά «μαθήματα» πριν η πολιτική βούληση των κρατών- μελών θα διαμορφωθεί με έναν τρόπο που θα επιτρέψει την υιοθέτηση μιας αποτελεσματικής κοινής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής²⁴⁰.

2.3 Ενεργειακή ασφάλεια vs. διπλωματίας των αγωγών. Η περίπτωση του North Stream

Οι στρατηγικές επιλογές των εκάστοτε κυβερνήσεων σχετικά με τη διαμόρφωση της ενεργειακής συνιστώσας της οικονομικής τους πολιτικής πάντοτε αποκρυστάλλωναν τα βαθύτερα γεωπολιτικά και στρατηγικά τους συμφέροντα. Εξετάζοντας, λοιπόν, τη διεθνή διάσταση της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν θα μπορούσε να παραβλέψει κανείς τις πολύπλοκες σχέσεις εξάρτησης της ευρωπαϊκής οικονομικής ανάπτυξης από τον απρόσκοπτο και επαρκή εφοδιασμό ενέργειας. Όπως φαίνεται, η «τραγική ειρωνεία» της σημερινής παγκόσμιας βιομηχανικής κατανομής έγκειται στο γεγονός ότι οι μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη είναι, ταυτόχρονα, και οι πιο φτωχές σε ενεργειακά αποθέματα. Έτσι, η ακώλυτη οικονομική ανάπτυξη του ανεπτυγμένου Βορρά, περιλαμβανομένης και της ΕΕ, εξαρτάται άμεσα από τις επαρκείς εισαγωγές των υδρογονανθράκων, ικανών να αντιμετωπίσουν αυξημένες καταναλωτικές και βιομηχανικές ανάγκες της διευρυνόμενης σύνθεσής της.

Σύμφωνα με το Oil & Gas Journal, η Ρωσία είναι μια χώρα που κατέχει την όγδοη θέση στον κόσμο στα αποθέματα πετρελαίου (60 bb (δισεκατομμύρια βαρέλια))²⁴¹ και τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου (1.680.000 tcf (τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα))²⁴², σχεδόν διπλάσια από τη δεύτερη στη λίστα χώρα που είναι το Ιράν. Η Ρωσία είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου στον κόσμο μετά από τη Σαουδική Αραβία, με 458.8 Mtoe παραγωγής το 2004. Την ίδια χρονιά η Ρωσία ήταν ο μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου στον κόσμο, με 545.1 bcm (δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα), καθώς και ο μεγαλύτερος εξαγωγέας με 140.5 bcm. Ο τομέας του φυσικού αερίου καλύπτεται εξ ολοκλήρου από τη Gazprom που ελέγχει πλήρως τα τρία μεγαλύτερα πεδία παραγωγής που βρίσκονται στην Δυτική Σιβηρία (Urengoy, Yamburg, και Medvezh'ye)²⁴³.

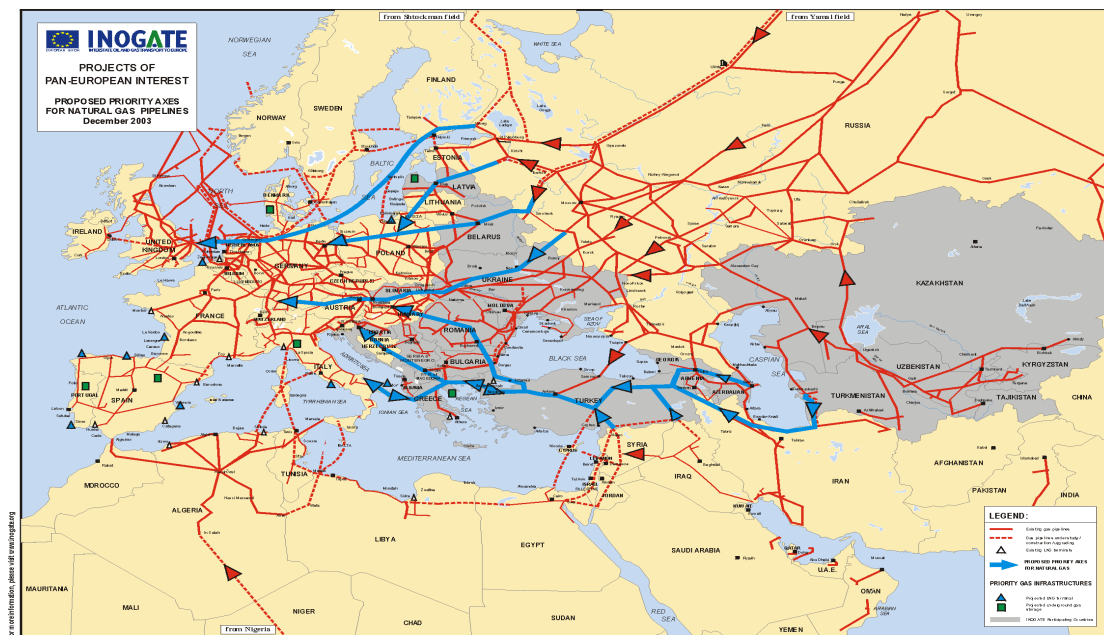
Από εκεί ξεκινά ένα δίκτυο έκτασης 150,000 χλμ, με 7 γραμμές να διασχίζουν την Ουκρανία (οι δυο κύριες γραμμές Soyuz και Druzhba, διαχωρίζονται σε αρκετά μικρότερες), καθώς και γραμμές που περνούν από τη Λευκορωσία, τη Λετονία και την Εσθονία. Το παλαιό δίκτυο έχει επεκτάσεις που φθάνουν στο Νοβοροσίσκ (Μαύρη θάλασσα) στο Μπακού (Κασπία), και ουσιαστικά καλύπτουν όλη την ηπειρωτική Ευρώπη. Σημαντικό ρόλο στην λίστα της Gazprom έχουν τα κράτη της Κοινοπολιτείας αλλά και πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και η Τουρκία, η Ιαπωνία και άλλες ασιατικές χώρες.

²⁴⁰ *Ibid.*, σελ. 15

²⁴¹ *Oil & Gas Journal*, Vol. 103, No. 47 (December 19, 2005)

²⁴² *Oil & Gas Journal*, Vol. 104, No. 47 (December 18, 2006)

²⁴³ Fredholm Michael, "The Russian Energy Strategy & Energy Diplomacy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependency", *Conflict Studies Research Centre, British Royal Military Academy* (September 2005): σελ. 1

Πηγή: INOGATE, Map of Natural Gas Pipelines, see http://www.inogate.org/en/images/maps/gas_map_big.gif, 04/05/2007

Στις ημέρες μας, η ρωσική δραστηριοποίηση στον τομέα κατασκευής διαμετακομιστικών αγωγών φυσικού αερίου και πετρελαίου είναι εντυπωσιακή. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια η Ρωσική και η Γερμανική κυβέρνηση προωθούν ένα σχέδιο κατασκευής ενός στρατηγικού αγωγού φυσικού αερίου, του λεγόμενου North Stream. Ο νέος αγωγός θα διασχίσει τη Βαλτική Θάλασσα, συνδέοντας κατευθείαν τη Ρωσία με τη Γερμανία, παρακάμπτοντας τις σοβιετικές χερσαίες διαμετακομιστικές εγκαταστάσεις, οι οποίες περνούν από την Ουκρανία, τη Λευκορωσία και την Πολωνία. Όντας ήδη υπό κατασκευή, ο North Stream προσελκύει τόσο το αυξημένο ενδιαφέρον των επενδυτών όσο και τις διαμαρτυρίες κατά του ρωσικού ενεργειακού διαμετακομιστικού μονοπωλίου (energy- transit monopoly). Ενώ φαινομενικά θα διευκολύνει την πρόσβαση του ρωσικού φυσικού αερίου στη δυτικοευρωπαϊκή αγορά, διαθέτει επίσης τη δυνατότητα ενίσχυσης της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ από τη Μόσχα.

Για να αποφευχθεί μια τέτοια εξέλιξη, οι ιθύνοντες της ΕΕ πρέπει να εργαστούν προς τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

1. ενθάρρυνση της κατασκευής εναλλακτικών αγωγών, όπως ο Nabucco, ο οποίος θα συνδέσει τα αποθέματα που βρίσκονται στην Κεντρική Ασία και Κασπία με τη Νότια Ευρώπη μέσω Τουρκίας
2. ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών διαμετακόμισης φυσικού αερίου, όπως το υγροποιημένο φυσικό αέριο- LNG (liquefied natural gas)
3. συνεργασία με άλλα κράτη- μέλη της Ομάδας του G8 για να πειστεί η Ρωσία να κυρώσει τη Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη
4. οικονομική και πολιτική στήριξη μιας εκτεταμένης έρευνας και ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών ενέργειας²⁴⁴

²⁴⁴ Cohen Ariel, "The North European Gas Pipeline Threatens Europe's Energy Security", *Backgrounder*, No. 1980, *The Heritage Foundation* (October 26, 2006), σελ. 1- 2 Βλ. http://www.heritage.org/Research/Europe/upload/bg_1980.pdf, 16/07/2007

Το φυσικό αέριο είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πηγή ορυκτού καυσίμου που καταναλώνεται από την ευρωπαϊκή οικονομία. Τα εσωτερικά ευρωπαϊκά κοιτάσματα φυσικού αερίου βρίσκονται στα πεδία της Μ. Βρετανίας, της Ολλανδίας, της Δανίας, της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Ρουμανίας, ενώ οι εισαγωγές προέρχονται κυρίως από τη Ρωσία, τη Νορβηγία, την Αλγερία και τη Νιγηρία. Οι ρωσικές εισαγωγές αντιπροσωπεύουν 26% του συνόλου των εισαγωγών του φυσικού αερίου της ΕΕ.

Η επιλογή του LNG ως μιας πηγής διαφοροποίησης των ευρωπαϊκών ενεργειακών προμηθειών φαίνεται εκ πρώτης όψεως ελκυστική, αφού αποδεσμεύει την ΕΕ από τους ρωσικούς αγωγούς. Ωστόσο, η διαδικασία υγροποίησης είναι ακόμα πολύ δαπανηρή και η αναγκαία υποδομή δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη, ώστε να καταστούν οι επενδύσεις στο LNG αποδοτικές (cost- effective). Γι' αυτό, η χρήση αγωγών για την κάλυψη των αναγκών της ΕΕ στο φυσικό αέριο θα είναι πιο διαδεδομένη, τουλάχιστον στο μεσοπρόθεσμο διάστημα. Η ΕΕ μάλλον θα αποβλέπει στη ενεργειακή συνεργασία με τη Ρωσία, τη Νορβηγία και την Αλγερία.

Για να αυξήσει την ποσότητα της εισαγόμενης ενέργειας, η ΕΕ θα χρειαστεί να προβεί σε σημαντικές επενδύσεις τόσο στην κατασκευή νέας υποδομής άντλησης και διαμετακόμισης (upstream) όσο και σ' αυτήν της διύλισης και επεξεργασίας (downstream). Η μεταφορά αερίου από την Αλγερία μέσω αγωγών θα απαιτήσει την κατασκευή υποθαλάσσιων αγωγών, οι οποίοι κοστίζουν πολύ περισσότερο απ' ό,τι οι χερσαίοι. Τα διαθέσιμα αποθέματα της Νορβηγίας, από την άλλη, είναι περιορισμένα. Έτσι, η ΕΕ επιλέγει ως πηγή διαφοροποίησης τα αποθέματα της Κεντρικής Ασίας, της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής. Οι εν λόγω περιοχές, όμως, χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα πολιτικής αστάθειας και έτσι θεωρούνται λιγότερο αξιόπιστες ως προμηθευτές. Το ρωσικό σύστημα διαμετακομιστικών αγωγών, από την άλλη, είναι ήδη κατασκευασμένο και μέσω αυτού η Ευρώπη έχει σταθερή και αξιόπιστη πρόσβαση στο ρωσικό φυσικό αέριο περισσότερο από τριάντα χρόνια²⁴⁵.

Τον Φεβρουάριο του 2003 η Ρωσία και η Γερμανία έκαναν πρόταση για την κατασκευή ενός αγωγού μήκους 3.218,69 χλμ., από τα οποία τα 1.126,54 χλμ. θα κατασκευάζονταν υποθαλάσσια, από τη Ρωσία προς Γερμανία μέσω Βαλτικής Θάλασσας. Τον Ιανουάριο του 2004, η ρωσική κυβέρνηση τάχθηκε επίσημα υπέρ της εν λόγω πρότασης, καθώς μερικές από τις ευρωπαϊκές ενεργειακές εταιρίες εξέφρασαν την επιθυμία τους να εμπλακούν σ' αυτό το σχέδιο, το πλειοψηφικό πακέτο μετοχών του οποίου θα διέθετε η Gazprom. Η κατασκευή του αγωγού που θα μεταφέρει 27.5 bcm ετησίως ξεκίνησε στις 9 Δεκεμβρίου 2005, ενώ η ολοκλήρωσή του προβλέπεται το 2010. Έως το 2013 υπολογίζεται να ολοκληρωθεί η κατασκευή και του δεύτερου αγωγού, η οποία θα αυξήσει τη διαμετακομιστική ικανότητα του North Stream στα 52 bcm. Το κόστος του σχεδίου θα είναι 4.7 δισ. Δολάρια²⁴⁶.

Ο ρόλος του North Stream στο σύστημα των ρωσικών διαμετακομιστικών αγωγών είναι συμπληρωματικός, με κύρια επιδίωξη την αύξηση της μεταφορικής ικανότητάς του. Αυτό αναδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό υπό το φως των εργασιών κατασκευής υποδομών άντλησης φυσικού αερίου της Gazprom στο μείζον πεδίο Shtokman στη Θάλασσα του Μπάρεντς, με εκτιμώμενα αποθέματα πάνω από 3.7 tcm, οι οποίες σχεδιάζονται να ολοκληρωθούν το 2010, δηλαδή τη χρονιά της ολοκλήρωσης της κατασκευής του North Stream.

²⁴⁵ *Ibid.*, σελ. 2- 3

²⁴⁶ *Ibid.*, σελ. 4

Η Εταιρία του Βορειοευρωπαϊκού Αγωγού Φυσικού Αερίου (The North European Gas Pipeline Company (North Trans Gas)) έχει την έδρα της στην Ελβετία και θα αναλάβει την κατασκευή του υποθαλάσσιου τμήματος του αγωγού. Ο πρώην Γερμανός καγκελάριος Gerhard Schroeder, ο οποίος υπέγραψε την αρχική συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού με τον πρόεδρο Πούτιν, είναι τώρα ο πρόεδρος της κοινοπραξίας North Trans Gas. Όπως συνήθως γίνεται στις ενεργειακές συνεργασίες με τη Ρωσία, η κοινοπραξία δεν είναι ίσων μεριδίων αφού η Gazprom κατέχει 51% των μετοχών, ενώ οι Γερμανοί συνέταιροι BASF και E.ON από 24.5% έκαστος²⁴⁷.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Ρωσία θα διατηρεί μια εξέχουσα θέση μεταξύ των παγκόσμιων ενεργειακών προμηθευτών για πολλά χρόνια ακόμα, ιδιαίτερα δε για την ΕΕ. Ουσιαστικά, η ευρωπαϊκή οικονομία και κοινωνία εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τις εισαγωγές των ρωσικών υδρογονανθράκων, πράγμα που προκαλεί όλο και μεγαλύτερες ανησυχίες, ειδικά ύστερα από τη Ρωσο- Ουκρανική κρίση του 2006. Ωστόσο, η εξάρτηση αναμένεται να είναι αμοιβαία. Καθώς η εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας της ΕΕ δεν θα είναι δυνατή χωρίς τις εισαγωγές της ρωσικής ενέργειας, οι υποδομές διαμετακόμισης υδρογονανθράκων της Ρωσίας επίσης δεν μπορούν να αλλάξουν κατεύθυνση εν μια νυκτί. Επιπρόσθετα, η Μόσχα εξαρτάται από τα «πετρελαιοδολάρια» της εξίσου σημαντικά, όσο η Ευρώπη από τους υδρογονάνθρακες του Κρεμλίνου. Συγκεκριμένα, περίπου 37% των δημοσιονομικών εσόδων του ρωσικού κράτους προέρχονται από τις εξαγωγές υδρογονανθράκων, όπως και πέρα από 25% του ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, η ΕΕ και η Ρωσία είναι αμοιβαία εξαρτημένες, η πρώτη από τις εισαγωγές της ενέργειας της δεύτερης και η δεύτερη από τα έσοδα από τις εξαγωγές υδρογονανθράκων στην πρώτη²⁴⁸.

Η τελευταία παραδοχή ισχύει ιδιαίτερα για τα ορυκτά καύσιμα που διαμετακομίζονται μέσω σταθερών υποδομών, όπως οι αγωγοί. Στην εν λόγω περίπτωση, η αμοιβαία εξάρτηση εξασφαλίζει την ενεργειακή ασφάλεια και των διαμετακομιστικών κρατών, αφού η Ρωσία δεν θα μπορέσει να διακόψει προμήθειες σ' αυτά τα κράτη, χωρίς να διακινδυνεύει τη μεταφορά των υδρογονανθράκων της στον τελικό αποδέκτη, δηλαδή στην Ευρωπαϊκή αγορά. Ακόμα και αν για πολιτικούς λόγους η Ρωσία αποφασίσει να προβεί σε μια τέτοια επιλογή, αδιαφορώντας για το πολιτικό κόστος, οι οικονομικές συνέπειες θα είναι τόσο σημαντικές, ώστε το Κρεμλίνο δεν θα είναι σε θέση να την ακολουθήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα²⁴⁹. Εξάλλου, η εξέλιξη όλων των προηγούμενων ενεργειακών κρίσεων επιβεβαιώνει την πιο πάνω παρατήρηση.

Επιπλέον, η Ρωσία εξακολουθεί να έχει μερικές σημαντικές ανεξάρτητες ιδιωτικές ενεργειακές επιχειρήσεις, ιδιαίτερα στον τομέα του πετρελαίου (Lukoil). Είναι αμφίβολο ότι οι πετρελαϊκές εταιρίες θα πεισθούν εύκολα να ακολουθήσουν μια καθαρά πολιτική γραμμή του Κρεμλίνου, που θα τις ζημιώνει οικονομικά. Αλλά ακόμα και οι κρατικές ενεργειακές επιχειρήσεις της Ρωσίας, όπως η Gazprom, δεν ελέγχονται πλήρως από την κυβέρνηση. Βέβαια, κατευθύνονται από τις στρατηγικές επιλογές, οι οποίες αποφασίζονται στο πλαίσιο της εθνικής ενεργειακής πολιτικής,

²⁴⁷ *Ibid.*, σελ. 4- 5

²⁴⁸ Fredholm Michael, "The Russian Energy Strategy & Energy Diplomacy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependency", *Op Cit*, σελ. 6

²⁴⁹ *Ibid.*, σελ. 7

αλλά διαθέτουν επίσης έναν σημαντικό βαθμό διοικητικής ανεξαρτησίας και δρουν σύμφωνα με τους κανόνες της αγοράς.

Είναι μάλλον βέβαιο ότι καμία κυβέρνηση στον κόσμο δεν θα επιθυμούσε να εξαρτάται από ανεξέλεγκτες δυνάμεις εκτός της αρμοδιότητάς της, ακόμα και αν η εξάρτηση είναι αμοιβαία. Όταν της το επιτρέπουν οι περιστάσεις, η Ρωσία προσπαθεί να επιβληθεί στη διεθνή αγορά και να ξεφύγει από την εξάρτηση. Καταρχήν, το Κρεμλίνο επιδιώκει τον στρατηγικό έλεγχο των εξαγωγών και των μέσων διαμετακόμισης τους στις διεθνείς αγορές. Γι' αυτό προωθεί την κατασκευή των διαμετακομιστικών υποδομών στο έδαφος της Ρωσίας, για να αποφύγει την εμπλοκή των διαμετακομιστικών κρατών. Επίσης, προσπαθεί να επανακτήσει τον έλεγχο των αγωγών που περνούν από το έδαφος των πρώην Σοβιετικών δημοκρατιών, μέσω συγχωνεύσεων, εξαγορών και επενδύσεων. Στην εν λόγω περίπτωση, τα ενδιαφέροντα των ιδιωτικών εταιριών και του ρωσικού κράτους συμπίπτουν²⁵⁰.

Ουσιαστικά, η ανησυχία της Ευρώπης σχετικά με την αυξανόμενη εξάρτησή της από τη ρωσική προμήθεια φυσικού αερίου είναι απόλυτα δικαιολογημένη, αφού σήμερα η Μόσχα καλύπτει το 25% των συνολικών αναγκών της ΕΕ- 25, ποσοστό που αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά στο άμεσο μέλλον. Από την άλλη, όμως, είναι σημαντικό η εν λόγω ανησυχία να μην οδηγεί σε υπερβολές, καθώς είναι επίσης γεγονός ότι η ΕΕ είναι η αγορά που απορροφάει περίπου 58% του συνόλου του εξαγόμενου ρωσικού φυσικού αερίου και το 86% του αερίου που η Ρωσία εξάγει πέρα από τα σύνορα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης²⁵¹.

Επιπλέον, στο άμεσο μέλλον δεν προβλέπεται να αναπτυχθεί κάποια εναλλακτική της ευρωπαϊκής αγοράς για την πώληση ρωσικού φυσικού αερίου. Η υποτιθέμενη διαφοροποίηση των ρωσικών προμηθειών προς Ανατολάς αργεί να γίνει, διότι απαιτεί την κατασκευή πολύ εκτενών και ακριβών αγωγών μεταφοράς. Από γεωλογική σκοπιά, τα κοιτάσματα που προορίζονται για την ικανοποίηση των ενεργειακών αναγκών της Κίνας βρίσκονται πιο ανατολικά από αυτά των οποίων η εκμετάλλευση σήμερα προορίζεται για τις προμήθειες στην αγορά της ΕΕ. Έτσι, το 2015, όταν και θα είναι δυνατή η προμήθεια του ρωσικού αερίου στην Κίνα, η διαφοροποίηση προς Ανατολάς θα αποτελέσει μια πρόσθετη πηγή εσόδων του ρωσικού ενεργειακού κατεστημένου και όχι το υποκατάστατό της²⁵².

Εξάλλου, η υποτιθέμενη «δίψα» της κινεζικής αγοράς για την ενέργεια δεν στάθηκε αρκετή για να πείσει τη Μόσχα και το Πεκίνο να συμφωνήσουν ούτε καν στην τιμή των μελλοντικών προμηθειών, αφού η Ρωσία επιμένει στην γνωστή στους Ευρωπαίους καταναλωτές φόρμουλα εκτίμησης του φυσικού αερίου σε σύνδεση με το πετρέλαιο, ενώ στην Κίνα το φυσικό αέριο συναγωνίζεται με τον τοπικό άνθρακα. Έτσι, μέχρι τη στιγμή κατά την οποία η Κίνα θα είναι σε θέση να δεχτεί την τιμή του ρωσικού φυσικού αερίου, όπως αυτή ισχύει στην ΕΕ, η ενεργειακή διπλωματία του Κρεμλίνου θα προτιμά τη Δύση και όχι την Ανατολή²⁵³.

²⁵⁰ *Ibid.*, σελ. 7

²⁵¹ "Why the new Central Asian gas pipeline is good news for Europe", *Global Oil Report*, *Centre for Global Energy Studies*, Volume 18/ Issue 3 (May- June 2007): σελ. 14

²⁵² Guillet Jérôme, "Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian- Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises", *Op Cit*, σελ. 16

²⁵³ "Why the new Central Asian gas pipeline is good news for Europe", *Op Cit*, σελ. 14

Οι ρωσικές εξαγωγές φυσικού αερίου καταλαμβάνουν 25% των συνολικών εξαγωγών της χώρας, ενώ οι φόροι που πληρώνει στο κράτος η Gazprom αντιπροσωπεύουν 10% των εσόδων του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού. Αυξημένα έσοδα που λαμβάνει η Gazprom από τις εξαγωγές της επιτρέπουν τη διάθεση φτηνού ηλεκτρικού ρεύματος και θέρμανσης στην εσωτερική αγορά, πράγμα που είναι στην κυριολεξία ζωτικής σημασίας για έναν λαό που ζει σε κλιματικές συνθήκες όπως είναι στη Ρωσία. Τέλος, τα μακροχρόνια συμβόλαια που επιδιώκουν να υπογράψουν οι Ευρωπαίοι καταναλωτές είναι επίσης σημαντικά και για τη Gazprom, αφού εξασφαλίζουν την ασφάλεια της ζήτησης και επιτρέπουν σίγουρο σχεδιασμό της επενδυτικής της στρατηγικής²⁵⁴.

²⁵⁴ Guillet Jérôme, *Op Cit*, σελ. 16

Συμπεράσματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολήθηκε με την ανάλυση της διεθνούς διάστασης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής και της συμβολής της στην αναζήτηση της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Αποτελείται από τρία μέρη, την εισαγωγή, το κύριο μέρος και τα συμπεράσματα.

Ως μεθοδολογία συγγραφής της παρούσας εργασίας επιλέχθηκε η επαγωγική μέθοδος. Συγκεκριμένα, ύστερα από μια συνοπτική εισαγωγή και αποσαφήνιση των βασικών όρων που εμφανίζονται στον τίτλο της, ακολούθησε μια ανάλυση ενός γενικού θέματος, όπως ο προσδιορισμός της γενικότερης προβληματικής γύρω από την ενεργειακή κατανομή του σύγχρονου κόσμου και τη σημασία του έγκαιρου ενεργειακού εφοδιασμού για την εύρυθμη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Η ανάλυση επιχειρήθηκε με την επίκληση των επιμέρους ποσοτικών δεικτών των διεθνώς αναγνωρισμένων οργανισμών και εταιρειών, όπως η IEA και η BP.

Στη συνέχεια, στο πρώτο μέρος του κύριου κορμού της εργασίας, έγινε η απόπειρα εξειδίκευσης της υπό ανάλυσης θεματικής στο πιο στενό, περιφερειακό επίπεδο. Συγκεκριμένα, εξετάστηκε η κατάσταση της Ευρώπης από την άποψη της πρόσβασής της στις εγχώριες και εισαγόμενες ορυκτές ενεργειακές πηγές. Επίσης, καθώς και οι τρέχουσες και μελλοντικές ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ, βάσει των αναπτυξιακών της προοπτικών. Το πρώτο μέρος του κύριου κορμού της παρούσας εργασίας έκλεισε με δύο περιπτωσιακές μελέτες : α. «Διένεξη Ρωσίας- Ουκρανίας στο ζήτημα της τιμής του φυσικού αερίου. Επιπτώσεις στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ και ο ρόλος των χωρών διέλευσης» και β. «Διεθνείς τιμές πετρελαίου: Quis Culpa? Θεωρίες συνομοσίας ή δομική αδυναμία».

Στο δεύτερο μέρος το υπό εξέταση θέμα εξειδικεύτηκε ακόμα περισσότερο, ξεκινώντας με μια ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, από τις Ιδρυτικές Συνθήκες έως σήμερα. Στη συνέχεια, η μελέτη εστιάστηκε στις νέες προτάσεις του Συμβουλίου και της Επιτροπής για την υιοθέτηση μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Περνώντας σε ακόμα πιο στενό επίπεδο εξειδίκευσης, η μελέτη εστιάστηκε στις προβλέψεις των πρόσφατων προτάσεων του Συμβουλίου και της Επιτροπής για τη δημιουργία μιας κοινής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Ακολούθησε μια ανάλυση των αιτιών της «άτολμης» κινητικότητας των κρατών- μελών στον τομέα της ασφάλειας ενεργειακών προμηθειών και το ιδιάζον σύμπλεγμα των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων τόσο των κρατών προμηθευτών όσο και των καταναλωτών ενέργειας, καθώς και των διαμετακομιστικών κρατών. Το δεύτερο μέρος του κύριου κορμού της παρούσας εργασίας ολοκληρώθηκε με τη περιπτωσιακή μελέτη «Ενεργειακή ασφάλεια vs. διπλωματίας των αγωγών. Η περίπτωση του North Stream»

Ως πρώτος στόχος της παρούσας εργασίας θα μπορούσε να προσδιοριστεί η εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των δράσεων που αναλαμβάνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για να ξεπεραστεί το πρόβλημα της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ. Από την άλλη, η γενική θεωρητική υπόθεση στην οποία καλείται να απαντήσει η υπό εξέταση εργασία είναι κατά πόσο μπορεί να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη ενεργειακή τροφοδοσία του ανεπτυγμένου βιομηχανικά κόσμου, με κύρια έμφαση στην Ευρώπη, δεδομένου ότι οι

μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη είναι, ταυτόχρονα, και οι πιο φτωχές σε ενεργειακά αποθέματα.

Όσον αφορά στο πρώτο σκέλος της θεωρητικής αναζήτησης της εργασίας, η απάντηση που προέκυψε ύστερα από το τέλος της μελέτης είναι διττή. Κατ' αρχάς, κρίνεται πολύ σημαντική η συντελούμενη στις μέρες μας πολυμέτωπη και συνεπής δραστηριοποίηση της ΕΕ προς την κατεύθυνση υιοθέτησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής. Εξάλλου, ύστερα από μισό αιώνα αδράνειας, δύσκολα θα μπορούσε κανείς να αναμένει την επίλυση της χρόνιας υστέρησης της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας εν μια νυκτί. Από την άλλη, όμως, δεδομένης της ιδιαίτερα αρνητικής συγκυρίας στη διεθνή αγορά ενέργειας από την άποψη τόσο της περιορισμένης παραγωγικής ικανότητας του τομέα διύλισης και επεξεργασίας (downstream) όσο και της διαφαινόμενης εξάντλησης των διαθέσιμων πλουτοπαραγωγικών πόρων, οι όποιες αναληφθείσες πρωτοβουλίες δεν φαίνονται να είναι αποτελεσματικές.

Επιπλέον, εντοπίστηκαν σημαντικά θεμελιακά σφάλματα που διαπράχθηκαν κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Συγκεκριμένα, η ουσιαστική ανάθεση της διαμόρφωσης ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης στους εκπροσώπους της ενεργειακής βιομηχανίας δεν εξυπηρετεί τους στρατηγικούς στόχους ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ, αλλά απεναντίας εγκλωβίζει την ΕΕ σ' ένα «κοντόφθαλμο» μοτίβο ενός οιονεί *laissez faire*. Τα κράτη- μέλη, με τη σειρά τους, αδυνατούν να κατανοήσουν ότι το καθένα ξεχωριστά δεν έχουν καμία πιθανότητα σταθούν από μόνα τους ως ένας υπολογίσιμος δρών στον επερχόμενο ανταγωνισμό για την εξασφάλιση ενεργειακών προμηθειών *vis-à-vis* των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας, της Κίνας και της Ινδίας.

Όσον αφορά, λοιπόν, στην πρώτη θεωρητική υπόθεση της παρούσας εργασίας, δηλαδή της εκτίμησης της αποτελεσματικότητας των δράσεων που αναλαμβάνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για να ξεπεραστεί το πρόβλημα της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ, καταλήγουμε σ' ένα μάλλον *απαισιόδοξο* συμπέρασμα. Συγκεκριμένα, αναμένεται να συνεχιστεί μια ιδιότυπη παράδοση της αντιδραστικής «ενεργούς εκμάθησης» (*learning by doing*) στην άσκηση της κοινής εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ, όπως αυτή συνηθιζόταν τη δεκαετία του 1990. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι η ΕΕ μάλλον θα πρέπει να βιώσει μερικές ακόμα επίπονες ενεργειακές κρίσεις και να διδαχθεί βαρυσήμαντα πολιτικά «μαθήματα» πριν η πολιτική βούληση των κρατών-μελών θα διαμορφωθεί με έναν τρόπο που θα επιτρέψει τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής κοινής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής.

Η γενική θεωρητική υπόθεση της παρούσας εργασίας ήταν η εκτίμηση του κατά πόσο μπορεί να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη ενεργειακή τροφοδοσία της ΕΕ, δεδομένου ότι οι μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη είναι, ταυτόχρονα, και οι πιο φτωχές σε ενεργειακά αποθέματα. Ύστερα από την ολοκλήρωση της μελέτης η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα διαμορφώνεται ως μάλλον *αισιόδοξη*, λόγω της διαφαινόμενης αλληλεξάρτησης των πετρελαιοπαραγωγών και των καταναλωτών κρατών, η οποία επικαλύπτει την όποια εξάρτηση του ανεπτυγμένου Βορά από τα αποθέματα των υδρογονανθράκων της Ανατολής.

Είναι όντως γεγονός ότι η εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας της ΕΕ δεν θα είναι δυνατή χωρίς τις εισαγωγές, κυρίως, ρωσικής ενέργειας. Η αναφορά στις εξελίξεις γύρω από τις ευρω- ρωσικές ενεργειακές σχέσεις δεν είναι τυχαία,

αφού εκτός από τον κύριο προμηθευτή ενέργειας, η επιθετική ενεργειακή στρατηγική του Κρεμλίνου και η διαφαινόμενη προθυμία του να χρησιμοποιεί τα «ενεργειακά του όπλα» εκτιμάται ότι αποτελεί μια από τις βασικότερες απειλές κατά της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ. Από την άλλη, όμως, οι ρωσικές υποδομές διαμετακόμισης υδρογονανθράκων δεν θα μπορέσουν να αλλάξουν κατεύθυνση εν μια νυκτί, εάν η ΕΕ αίφνης αποφασίσει να αρνηθεί τις ρωσικές ενεργειακές προμήθειες. Επιπρόσθετα, η Μόσχα εξαρτάται από τα «πετρελαιοδολάρια» της εξίσου σημαντικά, όσο η Ευρώπη από τους υδρογονάνθρακες του Κρεμλίνου. Συγκεκριμένα, περίπου 37% των δημοσιονομικών εσόδων του ρωσικού κράτους προέρχονται από τις εξαγωγές υδρογονανθράκων, όπως και πέρα από 25% του ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, η ΕΕ και η Ρωσία είναι αμοιβαία εξαρτημένες, η πρώτη από τις εισαγωγές της ενέργειας της δεύτερης και η δεύτερη από τα έσοδα από τις εξαγωγές υδρογονανθράκων στην πρώτη.

Εν κατακλείδι, το γενικό συμπέρασμα της ανά χείρας εργασίας είναι ότι στη σύγχρονη διεθνή ενεργειακή αγορά υφίστανται δύο είδη ανταγωνισμών: ο ανταγωνισμός για την εξασφάλιση των επαρκών προμηθειών και ο ανταγωνισμός για την εξασφάλιση της εγγυημένης ζήτησης. Εφόσον κάθε μέρος της αγοράς θα ακολουθεί τους διεθνούς αποδεκτούς κανόνες και θα συναλλάσσεται με τους εταίρους του ακολουθώντας τα κοινώς παραδεδεγμένα συναλλακτικά ήθη, προς το παρόν δεν διαφαίνεται κανένας θεμελιακός λόγος που θα μπορούσε να εμποδίσει την αποδοτική συνεργασία μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών ενέργειας. Τέλος, μόνο το μέλλον θα μπορούσε να δείξει τη μετέπειτα εξέλιξη των απαντών προτάσεων της Επιτροπής και του Συμβουλίου σχετικά με τον τομέα της ενέργειας. Κρίνεται, ωστόσο, ως πολύ σημαντική εξέλιξη η πολύπλευρη και συνεπής δραστηριοποίηση της ΕΕ προς την κατεύθυνση υιοθέτησης μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής. Μένει να υποστηριχθεί από τολμηρά πολιτικά βήματα των κρατών- μελών της Ένωσης.

Βιβλιογραφία

INTERNET

1. Informal Meeting of Heads of State or Government in Hampton Court, *British Presidency Portal*,
<http://www.eu2005.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1107293391098&a=KArticle&aid=1119527321606>,
20/01/2007
2. Presidency Conclusions, Brussels European Council 8- 9 March 2007, 7224/1/07 REV 1, Brussels 2 May 2007,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf, 17/10/2008
3. Presidency Conclusions, Brussels European Council 23- 24 March 2006, 7775/1/06, REV 1, CONCL 1,
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf, 21/11/2007
4. Presidency Conclusions, Brussels European Council, 15- 16 June 2006, 10633/1/06, REV 1, CONCL 2,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/90111.pdf, 21/11/2007
5. Lahti Informal Meeting of Heads of States or Governments, Finland's EU Presidency, http://www.eu2006.fi/calendar/vko42/en_GB/1129707161527/,
21/11/2007
6. Presidency Conclusions, Brussels European Council, 15- 16 December 2006, 16879/06, CONCL 3,
http://www.eu2006.fi/news_and_documents/conclusions/vko50/en_GB/1166190412454_files/76427488905461825/default/st16879.en06.pdf, 21/11/2007
7. The Commission and High Representative common paper on “ An External policy to Serve Europe's Energy interests”
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.en06.pdf>, 21/11/2007
8. “External energy relations – from principles to action”, Communication from the Commission to the European Council, COM(2006) 590 final, Brussels, 12.10.2006,
http://ec.europa.eu/external_relations/energy/docs/com06_590_en.pdf, 21/11/2007
9. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη», COM(2007) 1, Τελικό, SEC (2007)12, Βρυξέλλες 11/01/2007
10. Council conclusions on EU network of energy security correspondents, Bulletin EU 12-2006, Energy (6/12), <http://europa.eu/bulletin/en/200612/p123006.htm>,
21/11/2007
11. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου, COM(2007) 532 τελικό Βρυξέλλες, 19/09/2007, 2007/0199 (COD), σελ. 2, Βλ. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2007/com2007_0532el01.pdf, 22/11/2007
12. Energising Europe: A real market with secure supply, *Rapid Press Release*,
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1361&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 25/09/2007

13. Towards a Common Energy Policy: EP Priorities, *European Parliament Press Service*, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/thematic_note_page/051-909-345-12-50-909-20061201TMN00908-11-12-2006-2006/default_p001c001_en.htm, 21/11/2007
14. Parliament wants new targets on Energy Security and Energy Supply, *European Parliament Press Release*, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/051-6627-081-03-12-909-20060322IPR06609-22-03-2006-2006-true/default_en.htm, 10/11/2007
15. Climate Change: Tougher Targets Needed, *European Parliament Press Service*, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/064-3021-043-02-07-911-20070208IPR02902-12-02-2007-2007-false/default_en.htm, 10/11/2007
16. European Commission to launch EU Network of Energy Security Correspondents 10th May, *EU Rapid Press Release*, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/629&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 21/11/2007
17. Energy Charta Treaty, <http://www.encharter.org/index.php?id=7>, 21/11/2007
18. Ενεργειακή Χάρτα, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/int/energy_charter/index_en.htm, 21/11/2007
19. www.eu.int/pol/ener/overview_el.htm, 03/11/2004
20. www.kremlin.ru/text/appears/2005/12/99294.shtm, 20/12/2005
21. www.inosmi.ru/print/224541 03/01/2006
22. www.neftegaz.ru, 03/01/2006
23. Energy Policy, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_policy, 10/10/2007
24. Energy Policy of the European Union, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_policy_of_the_European_Union, 10/10/2007
25. Common Foreign and Security Policy, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Common_Foreign_and_Security_Policy&printable=yes, 25/06/2007
26. U.S. Energy Information Administration <http://www.eia.gov/emeu/international/reserves.html>, 15/08/2007
27. U.S. Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/petroleu.html>, 15/08/2007
28. Medvedev, Alexander and Ryazanov, Alexander, (2003), “Gazprom Press Conference” Βλ.: <http://www.gazprom.ru/eng/articles/article10957.shtml>
29. Egenhofer Ch., “Turning Point: European Energy policy”, 2000 see http://www.british-energy.co.uk/documents/Turning_Point_-_European_energy_policy.pdf, 16/04/2007
30. Η Πρωτοβουλία του Μπακού, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/baku/energy_en.htm, 13/09/2007
31. Andris Piebalgs, Energy Commissioner, attends Ministerial Conference organised within the framework of BASREC, *EU Rapid Press Release*, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1363&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 20/10/2007
32. Η Βαλτική Ενεργειακή Συνεργασία, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή,

- http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/basrec/index_en.htm, 13/09/2007
33. Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, *Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/euromed/index_en.htm, 13/09/2007
34. INOGATE, Map of Natural Gas Pipelines, see http://www.inogate.org/en/images/maps/gas_map_big.gif, 04/05/2007

Βιβλία:

1. “The Usborne Science Encyclopedia”, Usborne Publishing Ltd., London 2000
2. “Εγκυκλοπαίδεια Grand Larousse », τ.8, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005
3. “Νέα Εγκυκλοπαίδεια”, τ.8, Εκδ. Μαλλιάρης Παιδεία, Αθήνα 2006
4. Deffeyes K. S., “Beyond Oil’ The View from Hubbert’s Peak”, Hill and Wang a division of Farrar, Straus and Giroux, New York 2005
5. Nugent Neil, «Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σαβάλλας, Αθήνα 2004
6. Shepherd W. & Shepherd D. W., “Energy Studies”, Second Edition, Imperial College Press, London, 2003
7. Ιωάννου Κ., Οικονομίδης Κ., Ροζάκης Χ., Φατούρος Α., «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο’ οι Φορείς των Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων», Εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1990
8. Λαμπάκου Ε., «Η Ενεργειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Εφαρμογή της στην Ελλάδα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Αντιπροσωπία στην Ελλάδα, Αθήνα 1999
9. Μούσης Ν., «Ευρωπαϊκή Ένωση’ Δίκαιο- Οικονομία- Πολιτική», 11^η Αναθεωρημένη Έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2005
10. Στεφάνου Κ., «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια», τόμος Α’, 6^η έκδ., Α.Σάκκουλας, Αθήνα 2002
11. Στεφάνου Κ., «Το Θεσμικό και Κανονιστικό Πλαίσιο Εξωτερικών Σχέσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης» στο Ξενάκης Δ.Κ. & Τσινισιζέλης Μ.Ι. (Επ.) *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006
12. Χριστοδουλίδης Θ., «Νομική Προσωπικότητα και Αρμοδιότητες της ΕΚ/ΕΕ», στο Στεφάνου Κ., Φατούρος Αρ., Χριστοδουλίδης Θ. (Επ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*, τ. Α’, Εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα 2001

Documents/ Reports:

1. “Study on Energy Supply, Security and Geopolitics”, Final Report, January 2004, Clingendael International Energy Programme(CIEP), Institute For International Relations “Clingendael”, The Hague 2004
2. Green Paper, “Towards an European Strategy for the Security of Energy Supply”, COM (2000) 769 Final, Brussels 29/11/2000
3. Green Paper, “An European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, COM (2006) 105 Final, Brussels 08/03/2006

4. "External energy relations – from principles to action", Communication from the Commission to the European Council, COM(2006) 590 final, Brussels, 12/10/2006
5. "An Energy Policy for Europe", Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, COM(2007) 1 final
6. "Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2006- 2007", Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2007
7. "Energy. Yearly Statistics 2005", Eurostat- European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2007
8. "Annual Energy Outlook 2006 With Projections to 2030", Energy Information Administration, Office of Integrated Analysis and Forecasting, US Department of Energy, Washington, DC 2006
9. "Energy' The Next 50 Years", Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 1999
10. "Energy To 2050' Scenarios for a Sustainable Future", International Energy Agency- Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 2003
11. "Ukraine: Overview of Energy Policy 2006", International Energy Agency- Organization of Economic Development and Cooperation, Paris, 2006
12. "World Energy Outlook 2005' Middle East and North Africa Insights", International Energy Agency- Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 2005
13. "World Energy Outlook 2006' Summary and Conclusions", International Energy Agency- Organization for Economic Cooperation and Development, Paris 2006
14. "Key World Energy Statistics 2005", International Energy Agency, Paris 2005
15. "World Energy Assessment", United Nations Development Programme, New York 2000
16. "BP Statistical Review of World Energy June 2007", Beacon Press, London 2007
17. "World Oil Outlook 2007", Organization of the Petroleum Exporting Countries, Vienna 2007
18. Shihab-Eldin Ad., Hamel M. and Brennand G., "Oil Outlook to 2025", Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC Review Paper, Vienna 2004
19. "The New Energy Security Paradigm", World Economic Forum- Cambridge Energy Research Associates, London 2006
20. "2007 Global Energy Survey", World Energy Council- Korn/ Ferry International, London June 2007

Journals/ Working Papers:

1. "High Oil Prices- It's the Fundamentals", *Global Oil Report*, Centre for Global Energy Studies, Volume 18, Issue 5 (September- October 2007)
2. "Why the new Central Asian gas pipeline is good news for Europe", *Global Oil Report*, Centre for Global Energy Studies, Volume 18/ Issue 3 (May- June 2007)

3. Fredholm Michael, "The Russian Energy Strategy & Energy Diplomacy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependency", *Conflict Studies Research Centre, British Royal Military Academy* (September 2005)
4. Stern J., "The Russian- Ukrainian gas crisis of January 2006", *Oxford Institute for Energy Studies*, (January 2006)
5. Egenhofer Ch., "Understanding the Politics of European Energy Policy: The Driving and Stopping Forces, the Politics of European Energy, the Energy of European Politics and Maastricht II", *The Journal*, Vol. 2, No.2 Article 9, (1997), Βλ. <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol2/article2-9.html>, 30/04/2007
6. Marcelis Cl. & Maurer An., "Perspectives for the European Union's External Energy Policy: Discourse, Ideas and Interests in Germany, the UK, Poland and France", *Working Paper FG 1/2006*, *German Institute for International and Security Affairs*, Berlin (September 2006)
7. Andersen S., "EU Energy Policy: Interest Interaction & Supranational Authority", *Arena Working Papers*, WP 00/5, see http://www.arena.uio.no/publications/wp00_5.htm, 22/07/2007
8. Luciani G., "Security of Supply for Natural Gas Markets' What is it and what is it not?", *INDES Working Paper N.2*, *Centre for European Security Studies*, Brussels (March 2006)
9. Guillet Jérôme, "Gazprom as a Predictable Partner. Another Reading of the Russian- Ukrainian and Russian- Belarusian Energy Crises", *Russie.Nei.Visions N.18*, *Institut Français des Relations Internationales (IFRI) & Russian/ NIS Center*, Paris (March 2007)
10. Yergin Daniel, "Ensuring Energy Security", *Foreign Affairs*, Volume 85 No.2 (March/ April 2006)
11. Maugeri Leonardo, "Two Cheers for Expensive Oil", *Foreign Affairs*, Volume 85 No. 2 (March/ April 2006)
12. Umbach Frank, "Towards a European Energy Foreign Policy?", in Overhause M., Maull H.W. & Harnish S. (Ed.) *Dealing with Dependency' The European Union's Quest for a Common Energy Foreign Policy*, *Foreign Policy Dialogue*, Volume 8 Issue 20, Trier Germany (January 11, 2007)
13. Dorian James, Franssen Herman & Simbeck Dale, "Global Challenges in Energy", *Energy Policy*, Iss. 34 (2006)
14. *Oil & Gas Journal*, Vol. 103, No. 47 (December 19, 2005)
15. *Oil & Gas Journal*, Vol. 104, No. 47 (December 18, 2006)
16. Nichol Jim, Woehrel Steven & Gelb Bernard, "Russia Cutoff of natural Gas to Ukraine: Context and Implementations", *CRS Reports to Congress* (February 16, 2006)
17. Dubien Arnaud, "The Opacity of Russian- Ukrainian Energy Relations", *Russie.Nei.Visions N.19*, *Institut Français des Relations Internationales (IFRI) & Russian/ NIS Center*, Paris (May 2007)
18. Helm Dieter, "European Energy Policy: Securing Supplies and Meeting the Challenge of Climate Change", Paper Prepared for the UK Presidency of the EU, New College, Oxford, σελ. 2, 4- 5, Βλ. www.fco.gov.uk/files/kfile/PN%20papers_%20energy.pdf, 20/11/2007
19. Scheepers M.J.J., Seebregts A.J., de Jong J.J. & Maters J.M., "EU Standards for Energy Security of Supply' Updates on the Crisis Capability Index and the Supply/Demand Index Quantification for EU-27", *Energy Research Centre of*

- the Netherlands (ECN)/ Clingendael International Energy Programme, the Hague, (April 2007)
20. Cohen Ariel, “The North European Gas Pipeline Threatens Europe’s Energy Security”, *Backgrounder*, No. 1980, The Heritage Foundation (October 26, 2006), σελ. 1- 2 Βλ.
http://www.heritage.org/Research/Europe/upload/bg_1980.pdf, 16/07/2007

